

Elinkeino-, liikenne- ja
ympäristökeskus

Voimaa kulttuuriympäristöstä

Varsinais-Suomen kulttuuriympäristöohjelma 2010 - 2015

Freija Meurman-Ramstedt,
Anna-Leena Seppälä (toim.)

Varsinais-Suomen elinkeino-, liikenne-
ja ympäristökeskuksen julkaisuja

5/2011

Voimaa kulttuuriympäristöstä

Varsinais-Suomen kulttuuriympäristöohjelma 2010 - 2015

**Freija Meurman-Ramstedt,
Anna-Leena Seppälä (toim.)**

Turku 2011

Varsinais-Suomen elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus

Elinkeino-, liikenne- ja
ympäristökeskus

**VARSINAIS-SUOMEN ELINKEINO-, LIIKENNE-
JA YMPÄRISTÖKESKUKSEN JULKAISUJA 5 | 2011**

**Ympäristö ja luonnonvarat -vastuualue
Alueiden käytön yksikkö**

**Taitto: Päivi Niemelä
Kansikuva: Utö, Eija Suna, Turun museokeskus, 2010**

**Julkaisu on saatavana myös internetistä:
www.ely-keskus.fi/varsinais-suomi >Ajankohtaista >Julkaisut**

**ISSN-L 1798-8004
ISSN 1798-8004 (pain.)
ISSN 1798-8012 (verkkokoj.)
ISBN 978-952-257-245-5 (pain.)
ISBN 978-952-257-246-2 (PDF)**

Tampereen Yliopistopaino Oy - Juvenes Print, Tampere 2011

ALKUSANAT

Suomen perustuslain mukaan vastuu luonnosta ja sen monimuotoisuudesta, ympäristöstä ja kulttuuriperinnöstä kuuluu kaikille. Jotta osaamme ottaa vastuun, tarvitsemme tietoa kulttuuriympäristöstämme. Tiedon pohjalta voimme määritellä kulttuuriympäristömme arvot, jotka vuorostaan ohjaavat toimintaamme. Vaikka tietoisuus kulttuuriympäristöstä on parantunut, jäävät sen arvot usein muiden arvojen jalkoihin. Maakunnallisen kulttuuriympäristöohjelman tavoitteena on turvata Varsinais-Suomen poikkeuksellisen rikkaan kulttuuriympäristön arvojen huomioonottaminen yhdyskuntia kehitettäessä.

Varsinais-Suomen maakunnallista kulttuuriympäristöohjelmatyötä on koordinoitunut Lounais-Suomen ympäristökeskus, ja 1.1.2010 alkaen Varsinais-Suomen elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus.

Ohjelma vuosille 2010-2015 on laadittu vuonna 1994 valmistuneen ohjelman päivitystyönä Varsinais-Suomen kulttuuriympäristötyöryhmässä, jonka jäsenet ovat osallistuneet myös kirjoitustyöhön. Varsinais-Suomen kulttuuriympäristötyöryhmässä ovat edustettuina kulttuuriympäristön kanssa työskentelevät viranomaiset. Varsinais-Suomen ELY-keskuksen Ympäristö ja luonnonvarat -vastuualue (ylitarkastajat Anna-Leena Seppälä ja Leena Lehtomaa), Liikenne ja infrastruktuuri -vastuualue (ympäristösuunnittelija Niina Jääskeläinen), Elinkeinot, työvoima, osaaminen ja kulttuuri -vastuualue (arkkitehti Antti Jaatinen), Varsinais-Suomen liitto (suunnittelujohtaja Heikki Saarento, arkkitehti Kirsti Virkki, 1.4.2010 alkaen maakuntaarkkitehti Heidi Saaristo), Varsinais-Suomen maakuntamuseo (intendentti Maarit Talamo-Kemiläinen, tutkijat Eija Suna ja Paula Saarento), Senaatti-kiinteistöt (johtava asiantuntija Sinikka Selänne), alueella toimivat aluearkkitehdit Åke Lindeberg ja Olli-Pekka Hannu, Museoviraston muinaisjäännösten hoitoyksikkö (tutkijat Satu Mikkonen-Hirvonen ja Teija Tiitinen), Metsähallitus (erikoissuunnittelija Minna Oksanen), Varsinais-Suomen taidetoimikunta (arkkitehti Tarmo Mustonen) ja Turun kaupunki (kaavoitusarkkitehti Iina Paasikivi).

Ohjelman ovat toimittaneet tutkija FM Freija Meurman-Ramstedt ja ylitarkastaja Anna-Leena Seppälä Varsinais-Suomen ELY-keskuksesta. Lisäksi ohjelmaan on saatu artikkeleita useilta eri toimijoilta. Toimittajat ovat vastanneet ohjelman yleisteksteistä.

Lämmin kiitos kaikille työhön osallistuneille.

Ylitarkastaja, yksikön päällikkö
Anna-Leena Seppälä

SISÄLLYS

Alkusanat	3
I Johdanto kulttuuriympäristöohjelmaan	7
Mikä on kulttuuriympäristö?	7
Arkeologinen perintö.....	7
Rakennettu ympäristö	7
Kulttuurimaisema	7
Mikä on kulttuuriympäristöohjelma?	8
Johdatus Varsinais-Suomen kulttuuriympäristöohjelmaan	10
2 Tavoitteet ja toimenpiteet	11
Tavoite 1. Kulttuuriympäristötietoisuutta lisätään	13
Tavoite 2. Kulttuuriympäristö osana ihmisten arkea	14
Tavoite 3. Alueellista yhteistyötä kehitetään ja vahvistetaan	15
3 Ajankohtaista kulttuuriympäristössämme	16
Arkeologinen perintö	16
<i>Satu Mikkonen-Hirvonen ja Teija Tiitinen</i>	
Arkeologinen perintö ja kulttuurimaiseman kehitys	16
<i>Marianna Niukkanen</i>	
Historiallisen ajan muinaisjäännökset	27
<i>Mari Salminen</i>	
Vedenalaiset muinaisjäännökset.....	30
Rakennettu ympäristö	32
<i>Kirsti Virkki ja Heidi Saaristo</i>	
Maakuntakaavoitus ja kulttuuriympäristö.....	33
<i>Paula Saarento</i>	
Rakennusinventointityöstä.....	39
<i>Iina Paasikivi</i>	
Moderni rakennusperintö ja rakennussuojelun kehitys.....	46
<i>Samuli Saarinen</i>	
Turun rakennusperintöohjelma.....	54
<i>Marjatta Erwe</i>	
Senaatti-kiinteistöt kulttuuriperinnön vaalijana	55
<i>Marianne Hemgård</i>	
Curatio ja Elävä rakennusperinne -hanke.....	57
<i>Anna-Leena Seppälä</i>	
EU-hankkeista	60

Kulttuurimaisemat	62
<i>Kirsti Virkki ja Heidi Saaristo</i> Varsinaissuomalainen kulttuurimaisema.....	62
<i>Samuli Saarinen</i> Turun kansallinen kaupunkipuisto	68
<i>Heidi Saaristo</i> Maisemaselvitys ja kulttuuriympäristö	72
<i>Ritva Kemppainen</i> Perinnemaisemien hoitotilanne.....	75
<i>Minttu Perttula</i> Metsähallitus kulttuuriympäristön vaalijana	81
<i>Niina Jääskeläinen</i> Tieympäristöjen hoitotyöstä	84
Alueellinen yhteistyö.....	86
<i>Anna-Leena Seppälä</i> Kulttuuriympäristön hoidon rahoituksesta.....	86
<i>Maarit Kaipainen</i> Bryggman-instituutti.....	88
<i>Sanna Jokela</i> Lounaispaikka ja kulttuuriympäristön paikkatietoaineistot.....	89
4 Lakien ja sopimusten velvoitukset.....	91
Maankäyttö- ja rakennuslaki	92
Kansainväliset sopimukset	93
Valtakunnalliset sopimukset ja strategiat.....	93
Maakunnalliset, alueelliset ja paikalliset ohjelmat.....	94
5 Seuranta ja vaikutusten arviointi.....	96
Seuranta	96
Vaikutusten arviointi.....	97
 Käsitteitä	 97
Kirjallisuutta, verkkosivustoja	99
Kuvailulehdet	100

1 Johdanto kulttuuriympäristöohjelmaan

Mikä on kulttuuriympäristö?

Kulttuuriympäristö on yleiskäsite, johon sisältyvät arkeologinen kulttuuriperintö, rakennettu ympäristö ja kulttuurimaisema. Sillä tarkoitetaan ihmisen ja luonnon vuorovaikutuksessa vuosituhansien aikana muotoutunutta ympäristöä. Kulttuuriympäristö kertoo ihmisen suhteesta ympäristöönsä eri aikoina: siihen on jäänyt jälkiä niin elinkeinoista, asumisesta, uskomuksista kuin liikkumisestakin.

Arkeologinen perintö

Esihistoriallisen ajan muinaisjäännökset ovat kulttuuriympäristön vanhinta kerrostumaa. Ne ovat peräisin ajanjaksolta, jolta ei tunneta kirjallisia lähteitä, ja toimivat täten ainoana todisteena oman aikansa ihmisen elämästä. Muinaisjäännökset ovat maisemassa tai maaperässä säilyneitä rakenteita ja kerrostumia, jotka ovat syntyneet paikalla kauan sitten eläneiden ihmisten toiminnasta. Osa näistä muinaisjäännöksistä on maan alla näkymättömissä. Tällaisia maanalaisia kiinteitä muinaisjäännöksiä ovat muun muassa monet kivikauden asuin- ja hautapaikat. Hautaröykkiöt, uhrikivet ja linnavuoret taas ovat selvästi maisemassa erottuvia elementtejä, ja siksi paremmin tunnettuja.

Historiallisen ajan muinaisjäännökset ovat ajalta, jolta on kirjallisia lähteitä. Kohteet vaihtelevat näyttävistä linnoista metsän siimeksessä lymyviin tervahautoihin. Historiallisen ajan muinaisjäännöksiä ovat myös autioituneet keskiaikaiset kyläpaikat, kaupunkien arkeologiset kerrostumat ja ensimmäisen maailmansodan linnoituslaitteet.

Kulttuuriperintöä löytyy myös veden alta. Vedenalaisia muinaisjäännöksiä ovat hylät, jotka ovat uponneet yli sata vuotta sitten, sekä muut ihmisen

tekemät, vanhasta asutuksesta ja elinkeinoista kertovat vedenalaiset rakenteet. Kohteen muinaisjäännösluonne ratkaistaan tyyppi- ja tapauskohtaisesti. Kaikki kiinteät muinaisjäännökset ovat muinaismuistolain rauhoittamia. Laissa käytetään samasta asiasta sekä kiinteä muinaisjäännös että muinaisjäännös -käsitettä.

Rakennettu ympäristö

Rakennettu kulttuuriympäristö muodostuu ihmisen tekemistä rakenteista, kuten rakennuksista, teistä, silloista, kanavista, puistoista ja puutarhoista. Siihen kuuluvat niin vaatimattomat karjasuojat kuin suuret kartanot ja kirkotkin. Rakennetun ympäristön rikkaus perustuu juuri sen monimuotoisuuteen; jokaisella rakennuksella on oma tarinansa kerrottavanaan, ja torpan tarina voi olla yhtä mielenkiintoinen kuin kartanonkin. Rakennettuun ympäristöön tulee koko ajan uusia ajallisia kerrostumia, jotka kertovat oman aikansa arkkitehtuurista ja elämäntavoista.

Kulttuurimaisema

Maiseman luonne perustuu sen historiaan ja rakenteeseen. Kulttuurimaisemia ovat ihmisen ja luonnon vuorovaikutuksen myötä muovautunut maaseudun kulttuurimaisema sekä lähes yksinomaan ihmistyön tuloksena syntynyt kaupunkimaisema. Kulttuurimaisemaan kuuluvat myös perinnebiotoopit, jotka ovat perinteisen karjatalouden luomia lajirikkaita ja maisemallisesti kauniita alueita. Maisemassa kulttuuriympäristön eri elementit limittyvät keskenään monikerroksiseksi kokonaisuudeksi, jossa kuvastuu alueen kulttuuri- ja luonnonperinnön rikkaus.

Turun pitkä historia näkyy kerroksellisessa rakennuskannassa. Kuva: Turun kaupunki, lina Paasikivi 2010

Rajan vetäminen kulttuurimaiseman, arkeologisen perinnön ja rakennetun kulttuuriperinnön välille on joskus vaikeaa. Kaupunki on näkökulmasta riippuen kulttuurimaisemaa tai rakennettua kulttuuriympäristöä. Kaupungin alla saattaa olla arkeologisia löydöksiä. Maaseudulla laaja kokonaisuus peltoineen, metsineen, vanhoine asuinpaikkoineen, kylineen ja taloineen on kulttuurimaisemaa, ja kylät rakennuksineen rakennettua kulttuuriympäristöä, johon myös viljelykset ja perinnemaisemat kuuluvat.

Mikä on kulttuuriympäristö-ohjelma?

Kulttuuriympäristöohjelmia tehdään valtakunnan, maakunnan ja kunnan tasoilla. Kulttuuriympäristöohjelman tarkoituksena on antaa tietoa kulttuuriympäristöstä sekä koordinoita kulttuuriympäristön hoitoon, säilyttämiseen ja kehittämiseen kohdistuvia toimenpiteitä. Tavoitteena on rikkaan ja monipuolisen kulttuuriympäristön säilyminen myös tulevien sukupolvien koettavaksi.

Kulttuuriympäristön vaalimiseen tarvitaan erilaisia hallinnollisia keinoja ja välineitä. Kulttuuriympäristön vaaliminen vaatii kuitenkin myös paljon konkreettisia hoitotoimia, joita suurelta osin tekevät yksityiset, mutta myös kunnat, seurakun-

nat ja valtio. Ohjelmassa koordinoidaan toimintaa kulttuuriympäristön säilymisen ja kehittämisen hyväksi. Alueellisessa kulttuuriympäristöohjelmassa asioita katsotaan lähinnä alueellisten toimijoiden näkökulmasta. Ohjelma on apuna voimavarojen suuntaamisessa kaavoituksessa ja muussa ympäristön hoidossa ja kehittämisessä. Ohjelmassa etsitään myös keinoja ja voimavaroja kulttuuriympäristötyön toteutumiseen.

Kulttuuriympäristöohjelmat jakautuvat useimmiten kahteen osaan: kulttuuriympäristöä käsittelevään ja toimenpiteitä käsittelevään osaan. Kulttuuriympäristöosassa kuvataan alueen kulttuurihistoriallinen kehitys ja määritellään mitkä ovat kehityksen olennaisia piirteitä. Toimenpideosassa arvioidaan nykytilannetta (tehdyt toimenpiteet ja niiden riittävyys) sekä laaditaan hoidon toimintasuunnitelma: valitaan kehittämisen painopistealueet, asetetaan tavoitteet sekä esitetään toimenpiteet ja vastuunjako niiden saavuttamiseksi.

Koululaiset keittävät punamultaa Utössä korjausrakentamisyhdistys Curation opastuksella. Kuva: Varsinais-Suomen ELY-keskus, Anna-Leena Seppälä 2010

Salon Uskelanjokilaakson valtakunnallisesti arvokasta maisema-aluetta. Näkymä kulttuurihistoriallisesti arvokkaalta Hii-dentieltä. Kuva: Varsinais-Suomen ELY-keskus, Anna-Leena Seppälä

Saariston rakennettua kulttuuriympäristöä, Utö. Kuva Varsinais-Suomen ELY-keskus, Anna-Leena Seppälä

Käytöstä poistuneet telakkarakenteet ja satamanosturit on katsottu tärkeäksi osaksi kulttuuriympäristöä ja suojeltu kaavalla. Kuva: Varsinais-Suomen ELY-keskus, Anna-Leena Seppälä

Säilytettävän arvoinen korkkimatto vanhassa rakennuksessa. Kuva: Turun museokeskus, Eija Suna 2010

Johdatus Varsinais-Suomen kulttuuriympäristöohjelmaan

Varsinais-Suomen kulttuuriympäristöohjelma 2010-2015 on laadittu vuonna 1994 laaditun ohjelman seurannan pohjalta sen päivityksenä. Ohjelman vie käytäntöön alueorganisaatio, jossa alueellisella kulttuuriympäristötyöryhmällä on keskeinen koordinoiva rooli. Keskeisiä alueellisia viranomaistoimijoita ovat Varsinais-Suomen ELY-keskus, Varsinais-Suomen maakuntamuseo ja Varsinais-Suomen liitto. Muita toimijoita ovat mm. Museovirasto, Metsähallitus ja korkeakoulut.

Varsinais-Suomen kulttuuriympäristöohjelma koostuu nykytilanteen kartoituksesta sekä tavoite- ja toimenpideoasasta. Kulttuuriympäristön ja sen historian kuvailu on jätetty edellistä ohjelmaa suppeammaksi. Sen sijaan ohjelmaan on koottu artikkeleita kulttuuriympäristön parissa työskenteleviltä erilaisilta toimijoilta. Niissä paneudutaan muun muassa rakennusperinnön inventointitilanteeseen ja arvottamiseen, historiallisen ajan kiinteisiin muinaisjäänköksiin, maisemaselvitysten tekoon ja eri rahoitusvaihtoehtoihin. Ohjelmassa esitellään myös toteutettuja hankkeita. Näillä esimerkeillä halutaan tuoda esiin kulttuuriympäristön monia mahdollisuuksia ja esitellä kulttuuriympäristöä koskevia ajankohtaisia kysymyksiä. Ohjelmassa esitellään myös esimerkkejä kulttuuriympäristön hoitotyöstä ja tehdään toimijoita tutuksi. Toimijakenttä on laaja. Tämän ohjelman keskeisenä tavoitteena on lisätä yhteistyötä ja vuorovaikutusta eri toimijoiden välillä.

2 Tavoitteet ja toimenpiteet

Varsinais-Suomen kulttuuriympäristöohjelman tavoitteet ja toimenpiteet on päivitetty alueellisessa kulttuuriympäristötyöryhmässä tehdyn seurannan pohjalta. Tavoitteet on jaettu kolmen pääotsakkeen alle: Kulttuuriympäristötietoisuuden lisääminen, Kulttuuriympäristö osana ihmisen arkea ja Alueellisen yhteistyön kehittäminen ja lisääminen. Tietoisuus lisää myös kulttuuriympäristömme arvostusta ja on edellytys sen onnis-

tuneelle vaalimiselle. Kulttuuriympäristöt ovat useimmiten ihmisten tavallisia arkiympäristöjä, ja tuovat lisäarvoa jokapäiväiseen elämään. Ihmisille tulee luoda edellytyksiä vaalia ympäristöään. Jotta kulttuuriympäristön vaaliminen onnistuisi, tulee tietoisuuden kulttuuriympäristöistä myös läpäistä eri hallinnon tasot. Tähän päästään vain toimivan yhteistyön kautta.

Kulttuuriympäristö on osa jokapäiväistä elämäämme. Kuva: Turun kaupunki, arkisto 1957-60

Paavo Nurmen stadion on osa tulevaa Turun kansallista kaupunkipuistoa. Kuva: Turun kaupunki, Samuli Saarinen 2006

Tavoite 1. Kulttuuriympäristötietoisuutta lisätään

Rakennuskannan inventointi kaikissa kunnissa

- Kaikki kunnat (myös saaristo) inventoitu Kunnilla materiaali aktiivikäytössä
- Kulttuuriympäristötietokanta saatavilla (Lounaispaikka)
- Inventointien ylläpito ja päivitys jatkuva
- Uudemman rakennuskannan inventointi käynnissä, muun muassa lähiöinventoinnit (Turussa aloitettu)

Keskeiset toimijat: Kunnat, Varsinais-Suomen maakuntamuseo, Varsinais-Suomen elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus, Varsinais-Suomen liitto

Rakennusinventointijulkaisuja valmistuu

- Yksi julkaisu/vuosi

Keskeiset toimijat: Kunnat, Varsinais-Suomen maakuntamuseo, Varsinais-Suomen liitto, Kotiseutuyhdistykset

Kulttuuriympäristön arvot tiedostetaan (maankäyttö, rakentaminen ja liikenne)

- Selvitykset otetaan huomioon suunnittelussa
- Varsinais-Suomen maakuntakaava hyväksytty, myös kulttuuriympäristökohteiden osalta.
- Turunmaan vaihemaakuntakaava työn alla

Keskeiset toimijat: Kunnat, Varsinais-Suomen maakuntamuseo, Varsinais-Suomen elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus, Varsinais-Suomen liitto

Säännöllinen tiedottaminen ja kouluttaminen, aiheina ajankohtaiset kulttuuriympäristön hoitoon liittyvät teemat

- Tiedotustilaisuus/seminaari järjestetään säännöllisesti, vähintään joka 4. vuosi uusille luottamushenkilöille
- Inventointien käynnistymisen yhteydessä järjestetään tiedotustilaisuus ja lopuksi seminaari

Keskeiset toimijat: Varsinais-Suomen kulttuuriympäristöyöryhmä, kunnat, Varsinais-Suomen maakuntamuseo, Varsinais-Suomen elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus, Varsinais-Suomen liitto, Varsinais-Suomen taidetoimikunta

Aktiivinen yhteistyö eri korkeakoulujen kanssa

- Aiheeseen liittyviä pro gradu-, diplomi- ja lopputyöaiheita tarjolle – työt palvelevat käytännön tarpeita
- Yhteistyötä yliopistojen ja korkeakoulujen kanssa (TTY, ÅA, AMK, TY, Aalto-yliopisto)
- Arkkitehtipiskelijoiden mittaussleirejä järjestetään Varsinais-Suomessa

Keskeiset toimijat: Varsinais-Suomen maakuntamuseo, Varsinais-Suomen elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus, kunnat, Museovirasto, Varsinais-Suomen liitto

Tavoite 2. Kulttuuriympäristö osana ihmisten arkea

Rahallinen tuki laajasti käytössä

- Saariston ympäristönhoitoavustuksia sekä rakennusperinnön hoitoavustuksia myönnetään rakennusten kunnostukseen (Varsinais-Suomen ELY-keskus); rakennusten entistämisavustuksia myönnetään (Museovirasto)
- EU-hankkeita toteutetaan
- Tukimahdollisuuksista tiedotetaan aktiivisesti

Keskeiset toimijat: Museovirasto, Varsinais-Suomen elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus, Varsinais-Suomen liitto, Varsinais-Suomen maakuntamuseo

Joka kunnassa kaavoittaja ja/tai kulttuuriympäristöasiantuntija (esimerkiksi aluearkkitehti)

Keskeiset toimijat: Kunnat, Varsinais-Suomen elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus, ympäristöministeriö

Kulttuuriympäristön vaalimisen edistäminen, vanhojen rakennusten käytön tukeminen ja korjausrakentamiskeskukset

- Tuetaan varaosapankkihankkeita, jotta saadaan aikaan maakunnan kattava verkosto
- Vaalitaan kulttuuriympäristöä myös työllistämisvaroin

Keskeiset toimijat: Aluearkkitehdit, kunnat, Varsinais-Suomen maakuntamuseo, Varsinais-Suomen elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus

Paikallisen kulttuuriympäristön hoitoon kouluttaminen

- Bryggman-instituutin toiminta käynnistyy
- Euroopan rakennusperintöpäivien (ERP) - tilaisuudet
- Rakennustarkastajien korjausrakentamiskoulutus

Keskeiset toimijat: Varsinais-Suomen taidetoimikunta, kunnat, Varsinais-Suomen maakuntamuseo, Varsinais-Suomen elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus, yhdistykset

Yksi laajan kulttuuriympäristön hoitoa edistävä yleinen projekti vuosittain kuntien kanssa

- Kulttuuriympäristön kunnostamista työllistämistuella
- Perinnebiotooppien hoidon toteuttaminen erityisympäristötuella

Keskeiset toimijat: Kunnat, Varsinais-Suomen maakuntamuseo, Varsinais-Suomen elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus, Varsinais-Suomen liitto

Perinteisten materiaalien saatavuus ja työtapojen osaaminen on edellytys rakennetun kulttuuriympäristön onnistuneelle vaalimiselle. Kuva Curation järjestämältä pinkopahvikurssilta. Kuva: Curatio Turunmaan korjausrakentamisyhdistys ry

Tavoite 3. Alueellista yhteistyötä kehitetään ja vahvistetaan

Varsinais-Suomen kulttuuriympäristötyöryhmän toiminta jatkuu

Keskeiset toimijat: Varsinais-Suomen maakuntamuseo, Varsinais-Suomen elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus, Varsinais-Suomen liitto, Varsinais-Suomen taidetoimikunta

Kulttuuriympäristöt otetaan huomioon kaavoituskatsauksissa ja -ohjelmissa

- Kaavojen ajantasaisuutta seurataan

Keskeiset toimijat: Kunnat, Varsinais-Suomen elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus

Kulttuuriympäristöselvityksiä ja inventointeja käytetään aktiivisesti ja ne otetaan huomioon kaavoituksessa

- Suunnittelun laatu paranee
- Ristiriitatilanteet selvitetään viranomaisneuvotteluissa
- Valtakunnalliset, seudulliset ja paikalliset kulttuuriympäristöt ja kohteet esitetään kaavakartoissa ja ne ohjaavat kuntakaavoitusta

Keskeiset toimijat: Kunnat, Varsinais-Suomen maakuntamuseo, Varsinais-Suomen elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus, Varsinais-Suomen liitto

Kulttuuriympäristötietoa käytetään yhteisesti tietojärjestelmien rajapintojen kautta

- Lounaispaikka

Keskeiset toimijat: Turun yliopisto, Varsinais-Suomen maakuntamuseo, Varsinais-Suomen elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus, Varsinais-Suomen liitto, Maanmittauslaitos, kunnat, SYKE, Museovirasto

Kuntien kulttuuriympäristöohjelmat laaditaan puoleen Varsinais-Suomen kunnista

Keskeiset toimijat: Kunnat, Varsinais-Suomen elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus

Pöytyän, Mellilän ja Karinaisten kulttuuriympäristöohjelmat laadittiin osana EU-hanketta. Liedon ohjelman rahoitukseen osallistui ympäristöministeriö. Yhteistyössä kuntalaisten kanssa tehty kulttuuriympäristöohjelma luo pohjan suunnitelmalliselle ja yhteisesti hyväksytylle tavalle kehittää ja hoitaa kunnan kulttuuriympäristöä. Kulttuuriympäristöohjelmat valmistuivat vuonna 2002.

3 Ajankohtaista kulttuuriympäristössämme

Arkeologinen perintö

Satu Mikkonen-Hirvonen ja Teija Tiitinen
Arkeologinen perintö ja kulttuuri-
maiseman kehitys

Ihmisen jättämät jäljet korostuvat ajan kuluessa maiseman rakenteessa ja yksityiskohdissa. Täysin puhdasta luonnonmaisemaa ei Suomessa nykyisin juuri ole. Luonnonsuojelualueetkin ovat ihmisen määrittämiä, ja niiden sisällä saattaa olla alueita, joissa näkyy satoja vuosia jatkunut ihmisen vaikutus. Kulttuurimaisemalle on tyypillistä kerroksellisuus, millä tarkoitetaan maisemassa olevia eri-ikäisiä rakenteita, joiden näkyvyys ja merkitys katsojalle vaihtelevat.

Arkeologiset kerrostumat ovat usein pinnan alaisia ja vaikeasti havaittavia rakenteita, jotka kuitenkin ovat voineet ratkaisevasti vaikuttaa maisemarakenteen syntyyn ja kehitykseen. Esimerkiksi vanhat kalmistoalueet ovat pitkään käytöstä poistumisensa jälkeen saattaneet säilyä tabuina, joita ei ole saanut käyttää vaikkei niiden alkuperäistä käyttötarkoitusta ehkä enää ole muistettukaan. Vanhimmat keskiajalta tunnetut kylät taas ovat useimmiten syntyneet jo rautakaudella, eikä niiden maanjako ole ratkaisevasti muuttunut ennen isojakoa. Talot sijaitsivat edelleen samoilla paikoilla, joihin ne on rautakauden kuluessa perustettu. Vanhoista rakenteista ei välttämättä ole säilynyt mitään merkkejä maanpinnalle, mutta niiden olemassaolo on rajoittanut ja ohjannut maankäyttöä. Maisemassa fyysisesti näkyvä arkeologinen kulttuuriperintö koostuu valtaosin talonpohjista, asumusten painanteista, vanhoista kulkureiteistä, hautarakennelmista, muinaispeltoihin kuuluvista kivirakenteista sekä muinaislinnoista.

Varsinais-Suomessa kulttuurimaiseman kehityksen alku ajoittuu noin 8000 vuoden taakse. Jääkauden jälkeinen maankohoaminen aiheutti rannan siirtymisen länteen ja etelään päin. Tämän

vuoksi vanhimmat asuinpaikat harvoin sijaitsivat merellisessä ympäristössä, vaikka ne ovat sellaiseen aikoinaan muodostuneet. Ensimmäiset asutetut alueet sijaitsivat nykyisestä rannikosta jopa kymmeniä kilometrejä sisämaahan päin olevalla vyöhykkeellä. Tällainen on muun muassa Varsinais-Suomen tällä hetkellä vanhimmaksi ajoitettu asuinpaikka Liedon Knaapin Tootulassa, joka on asutettu noin 8100 vuotta sitten. Tästä tosin on poikkeuksia eräillä Saaristomeren saarilla, joissa topografia on vaihtelevaa ja maaston korkeus merenpintaan nähden suhteellisen iso (55–45 m mpy). Tällaisia paikkoja ovat muun muassa Kemiönsaaren mesoliittiseen (8400–5100 e.Kr.) aikaan ajoittuvat asuinpaikat Nordanassa tai Sandbrinkarnassa.

Vanhimmat asuinpaikat Varsinais-Suomessa liittyvät merelliseen pyyntiin ja kalastukseen, eikä niistä ole jäänyt vähäisiä terasseja tai painanteita lukuun ottamatta merkkejä maisemaan. Asutuksen seurattua merenrantaa vanhimmat asuinpaikat jäivät erilleen uudemmassa asutuksesta eivätkä ne siten myöskään vaikuttaneet myöhemmän asutuksen sijoittumiseen tai asuinpaikkojen rakenteisiin.

Koko kivikauden ajan väestö sai elantonsa metsästämisellä, kalastamalla ja luonnonkasveja keräämällä. Nämä elinkeinot eivät vaadi samalaista paikallaan pysymistä kuin myöhemmin omaksuttu maanviljelys, mutta hyvät asuinpaikat saattoivat silti pysyä käytössä useiden satojen vuosien ajan. Hyvä esimerkki tästä on Turun (entisen Maarian) Jäkärän muutamia neliökilometrejä käsittävä asuinpaikka, jonka vanhimmat osat ajoittuvat kampakeraamisen ajan alkupuolelle (noin 4000 e.Kr.) ja nuorimmat sen lopulle (noin 2500–2000 e.Kr.) tai Liedon Nautelankoskella sijaitseva Kukkarkosken kalmisto ja asuinpaikka-alue, jossa vanhimmat ajoitetut löydöt ovat noin vuoden 3500 e.Kr. paikkeilta, kun taas nuorimmat löydöt ajoittuvat nuorakeraamisen kulttuurin yli tuhat vuotta myöhempään aikaan. Kalavedet ja pyyntimaat sijaitsivat samoilla paikoilla, eikä jatkuva siirtyminen ollut tarpeellista. Vuodenaikojen mukaan

sen sijaan ilmeisesti siirryttiin kesä- ja talviasuinpaikoille.

Kivikaudella raivattiin aukeita alueita asuinpaikkoja varten, mutta muuten ihmisen vaikutus maisemaan oli vähäistä. Tosin on arveltu, että vaikka maata ei viljeltykään kuin satunnaisesti aikakauden loppupuolella, kasvillisuutta saatettiin silti muokata tarpeiden mukaan. Siitepölyanalyysit ovat antaneet viitteitä siitä, että esimerkiksi pähkinäpuiden leviämistä varten tietoisesti raivattiin puustoa ja pensaita. On myös mahdollista, että pyynnin helpottamiseksi raivattiin aukeita paikkoja, joille houkuteltiin riistaa. Maiseman kannalta huomionarvoista on myös se, että kuusen levinneisyysalue saavutti lounaisrannikon vasta kivikauden lopulla. Sitä ennen maisema oli talvisin suhteellisen avoin. Kivikautisia asuinpaikkoja on Varsinais-Suomessa melko tasaisesti lukuun ottamatta muutamaa merenpintaan nähden matalalla sijaitsevaa rannikkokuntaa. Erityisen runsaasti kivikautisia asuinpaikkoja on alueilla, joista nykyisin on matkaa noin 15-25 kilometriä merelle. Laajoja kivikautisia asuinpaikkakeskittymiä sijaitsee Paimion ja Nousiaisten välisellä vyöhykkeellä sekä Salon itäosissa entisten Kiikalan, Muurlan ja Suomusjärven kuntien alueilla.

Tietoinen vaikutus maisemaan alkoi pronssikauden alussa, vuosien 1800-1500 paikkeilla. Metallin käyttöönoton yhteydessä tapahtui muutoksia yhteiskunnan rakenteessa ja muun muassa hautaus-tavoissa. Kivikaudella vainajat haudattiin maahan kaivettuihin hautakuoppiin, mutta pronssikaudella ainakin osa väestöstä haudattiin näyttäviin kiviröykkiöhautoihin. Hautojen oli tarkoitus näkyä maisemassa; niillä kiinnitettiin katsojan huomio. Haudat rakennettiin usein meren lähellä olevien kallioisten mäkien päälle. Näistä kohteista oli hyvä näkyvyys kauas merelle. Ilmeisesti suvun vainajat sijoitettiin paikkoihin, joista sinne saapuvat tiesivät, että alue on jonkin tietyn väestöryhmän hallussa. Varsinais-Suomessa näyttävimmät pronssikauden röykkiöhaudat sijaitsevat Salon seudulla Astel- ja Uskelanjokien silloisilla suistoalueilla.

Varsinais-Suomessa pronssikaudelta parhaiten tunnetaan nimenomaan haudat – asuinpaikkoja tunnetaan vain muutamia, joista suurin osa sijaitsee nykyisen saariston alueella. Hautoja sen sijaan tunnetaan lähes koko rannikolta – sisämaassa niitä on vain poikkeuksellisesti. Loimaan Isovarenmäki on yksittäinen tapaus kaukana sekä nykyisestä että pronssikautisestakin rantalinjasta, mutta Varsinais-Suomen rannikolla sijainneista röykkiöistä Salon Isomäen ja Kuturamäen sekä Paimion Nokkalan haudat sijainnevat kauimpana sisämaassa. Lukumääräisesti eniten hautoja sijaitsee alueen luoteisosassa Laitila-Pyhäranta-Uusikaupunki -alueella.

Muinaisjäännökset eivät aina näy maanpinnalle, vaan muinoin eläneiden ihmisten vaikutus on havaittavissa niin sanottuina kulttuurikerroksina maapinnan alla. Kemijoen saarella (Dragsfjärdissä) oleva Nöjijksen kivikautinen asuinpaikka on sijainnut puron molemmilla puolilla. Kohteella on Museoviraston tekemä opastaulu ja sinne johtaa merkitty polku Purunpääntieltä. Kuva: Museovirasto, Satu Mikkonen-Hirvonen 2004

Mynämäen ja Turun välisellä vyöhykkeellä hautoja on vähemmän, mutta sen sijaan Kaarinasta Salon itärajalle niitä on rakennettu runsaasti.

Pronssikaudella myös viljelyn merkitys alkoi vahvistua. Viljely oli edelleen vähäinen sivuelinkeino, joka tuotti ainoastaan ruoan lisäketä sekä mahdollisesti olueen tarvittavaa ohraa, mutta esimerkiksi Dragsfjärdin Hammarsbodan röykkiöalueen sijainti nykyisen viljelyalueen keskellä saattaa meren läheisyydestään huolimatta viestiä uuden elinkeinon merkityksestä elannon hankinnassa. Maanviljelyksen kanssa samoihin aikoihin omakuttiin karjanhoito, ja pieniä peltoja ja laitumia varten oli raivattava maata. Koska tässä vaiheessa ei vielä ollut kehitetty auraa, vain sellaisia alueita voitiin hyödyntää, joissa oli helposti käännettäviä multa- ja hiekkamaita. Laidunalueiksi valikoitiin mielellään vanhoja vesijättöalueita. Laidunnukselta kertovat siitepölyanalyysien osoittamat heinälaajien ja katajan lisääntyminen sekä samaan aikaan tapahtunut puulajien siitepölyjen väheneminen.

Salon Viitankruunun pronssikaudelle ajoittuva hautaröykkiöalue, josta avautuu upea näköala Halikonlahdelle. Metsässä sijaitsevien muinaisjäännösten maisemanhoidossa metsänhoidolliset toimenpiteet ja antikvaariset periaatteet sovitetaan yhteen. Kuva: Museovirasto, Satu Mikkonen-Hirvonen 2005

Pronssikauden lopulla alkoi hitaasti tapahtua kulttuurimaisemaan pysyvästi jälkensä jättäviä muutoksia. Laidunnus ja maanviljelys muodostuivat vähitellen osaksi elannon hankintaa. Tosin vielä pitkään rautakauden lopulle saakka ne tuottivat ainoastaan lisäravintoa. Maanviljelys oli elannon hankintamuotona huomattavasti alttiimpi säiden ja muiden luonnonolosuhteiden vaihtelulle kuin perinteiset pyynti, kalastus ja metsästys. Myös vuosittaiset satomäärät lienevät olleet melko vaatimattomia, koska karjaa ei ollut vielä riittävästi lannantuotantoa varten.

Rautakauden alussa röykkiöhautaustapa taantui, ja sen rinnalle omaksuttiin uusia hautamuotoja. Vähitellen syntyivät kalmistot, jotka rakennettiin talojen lähelle. Ilmeisesti kalmistot olivat yksittäisten sukujen käytössä. Tunnetuimpia ovat niin kutsutut siirtolaiskalmistot kuten Laitilan Untamalan ja Savemäen sekä Piikkiön Koskenhaan kalmistot. Uusia hautatyyppisiä näissä olivat maa-kummut ja kivistä tehdyt tarhamaiset rakenteet. Siirtolaiskalmisto-nimityksen ne ovat saaneet, koska oletetaan, että ainakin osa kalmistoihin hauda-

tuista vainajista oli muualta (lähinnä nykyisestä Virosta tai Ruotsista) tulleita siirtolaisia.

Rautakauden (500 e.Kr.-1150 j.Kr.) kuluessa nykyiset asutuskeskittymät alkoivat hahmottua. Elinkeinon muuttuessa jokilaaksot asutettiin, ja vähitellen alkoi myös kylämuodostus. Jokilaaksojen lisäksi tärkeä asutuskeskittymä muodostui muinaisen valkojärven ympärille Vakka-Suomeen. Rautakauden puolivälin jälkeen (noin 600-800 j.Kr.) maanviljelys ja karjanhoito muodostuivat Varsinais-Suomessa pääelinkeinoiksi. Pyynnillä ja metsästyksellä oli kuitenkin edelleen tärkeä merkitys, koska karjaa pidettiin enemmän lannantuotannon kuin lihan saannin vuoksi. Elinkeinojen muuttuessa kulttuurivaikutteiset luontotyytit kuten niityt, hakamaat ja metsälaitumet muodostuivat kiinteäksi osaksi varsinaissuomalaista kulttuurimaisemaa.

Rautakauden alkupuoliskolla ihmisen vaikutus yhdessä luonnonvaikutusten kanssa loi hyvät edellytykset myös luonnonympäristön muutoksille. Ajanlaskun taitteessa alkoi jokivarsialueiden vähittäinen raivaaminen etenkin laidunnusta varten. Ilmasto-olosuhteiden kanssa yhdessä tämä

Laitilan Savemäen kalmisto edustaa vakkasuomalaisessa kulttuurimaisemassa uutta meren takaa saapunutta hautaustapaa. Suomalainen viljelymaisema alkoi hahmottua samanaikaisesti tämän uuden kulttuuri-ilmion kanssa. Kuva: Museovirasto, Teija Tiitinen 2002

loi mahdollisuuden niin kutsutun arolajiston leviämiseksi Suomeen. Arolajeihin kuuluvat monet niittyjemme ja kotojemme arvokkaimmista kasvilajeista. Tällainen on muun muassa sikoangervo, jota ei tavata muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta sellaisilta alueilta, jotka on asutettu vasta 1300-luvun jälkeen. Tutkimusten mukaan näyttää todennäköiseltä, että vielä noin vuoden 500 paikkeilla olosuhteet sikoangervon leviämiseksi olivat edulliset. Sen jälkeen ilmasto muuttui epäedullisemmaksi, ja samalla ihmisen toiminnassa tapahtui muutoksia, jotka johtivat siihen että sikoangervo ei enää päässyt leviämään. On ilmeistä että ihminen on tuon ajan jälkeen pitänyt Lounais-Suomen jokilaaksoja viljelemällä ja laiduntamalla avoimena, ja siten luonut sellaiset olosuhteet jotka ovat edesauttaneet sikoangervon sekä muiden arolajien säilymisen alueella.

Rautakauden puolivälin jälkeen yhteiskunnassa tapahtui muutoksia, jotka johtivat muun muassa väestön aiempaa tehokkaampaan järjestäytymiseen. Samaan aikaan ajoittuu useimpien mäki-

linnojen käyttö. Linnavuorilla edelleen näkyvät kivivallit on yleensä tulkittu puisten puolustusrakennelmien perustoiksi. Linnavuoret sijaitsivat usein kulkureittien varrella, ja niillä on täytynyt olla korostunut asema maisemassa. Jotkin niistä ovat edelleen oman maisemansa keskipisteitä. Paras esimerkki demonstratiivisesta maiseman solmukohdassa sijaitsevasta linnavuoresta on Liedon Vanhalinna, mutta myös Halikon Rikala ja Salon Veitakkalan linnavuoret hallitsevat ympäristöään.

Rautakauden lopulla myös hautaustapa muuttui. Pronssikauden alkupuolelta asti käytössä ollut polttohautaustapa väistyi vähitellen. Rautakauden lopulla (noin 1100-luvulla) omaksuttiin ilmeisesti uuteen uskontoon tutustuttaessa ruumishaudauskäytäntö. Ruumishaudausta ei sinänsä ole jäänyt jälkeä maisemaan, mutta monissa tapauksissa vanhan pakanallisenä aikana käyttöön otetun kalmiston käyttöä jatkettiin edelleen väestön omaksuttua kristinuskon, ja joissain paikoissa, kuten Turun (entisen Kaarinan) Kirkkomäen tapauksessa, myös kylän kirkko perustettiin samalle paikalle.

Kulttuurimaisema on syntynyt elämisen ja työn jäljistä. Yhä edelleen muinaisjäännökset tarvitsevat säännöllisen työpanoksen säilyäkseen maisemassa. Muinaisjäännösten hoito on hyvin työvaltaista, ja sitä tehdään pääosin kesäkuukausina.
Kuva: Museovirasto, Satu Mikkonen-Hirvonen 2007

Rikalanmäki (entisessä Halikon kunnassa) muodostaa laajan muinaisjäännöskompleksin, joka ajoittuu pääosin rautakauden lopulle. Viljelyaukeiden keskellä sijaitseva Rikalanmäki on ollut Museoviraston hoito-ohjelmassa vuodesta 1994 lähtien. Mäellä kulkee merkitty muinaispolku, jonka varrella olevat opastaulut kertovat monipuolisesti alueen menneisyydestä.
Kuva: Museovirasto, Satu Mikkonen-Hirvonen 2005

Muinaisjäännösten maisemanhoito tuo menneisyyden lähelle

Ympärillämme oleva maisema sisältää monenlaisia viestejä menneiden sukupolvien työstä ja elämästä. Kulttuurimaiseman kaikilla kohteilla ja osa-alueilla on luonteeltaan ja kestoaltaan erilainen historiallinen menneisyys. Muinaisjäännökset ovat historian aineellinen muisti, joka muodostaa toiminnallisen ja elävän yhteyden muinaisuuden ja nykyisyyden välille.

Muinaisjäännösten hoidolla tarkoitetaan muinaisjäännöksen ja sen lähiympäristön maiseman hoitoa. Muinaisjäännökselle laadittavassa hoitosuunnitelmassa kartoitetaan alueen arkeologiset tiedot, aiempi maankäyttö, kulttuurihistoria ja luonnonarvot. Hoidon suunnittelu käynnistyy tämän päivän maiseman havainnoinnista edeten laajoista kokonaisuuksista pienempiin yksityiskohtiin ja elementteihin. Maisemanhoidon avulla pyritään tuomaan esille alueella vaikuttaneiden ihmisten työn ja elämän jälkiä.

Muinaisjäännösten maisemanhoidon ensisijainen tavoite on muinaisjäännösten suojeleminen ja säilyttäminen maisemassa. Maisemanhoidon tavoitteisiin kuuluu menneisyyden tuominen lähelle ihmistä ja osaksi hänen arkipäiväänsä. Hoitoprosessi kokonaisuudessaan tähtää siihen, että muinaisjäännökset ymmärrettäisiin osana arvokasta kulttuuriympäristöä ja että niiden merkitys kansallisen kulttuuriperinnön säilyttämisessä nähtäisiin tärkeänä. Varsinais-Suomessa muinaisjäännösten hoitoa on tehty jo yli 20 vuotta, ja sen tulokset näkyvät monimuotoisessa kulttuurimaisemassamme. Hoidettuja kohteita on kivikauden asuinpaikoista historiallisen ajan teollisuuskohteisiin.

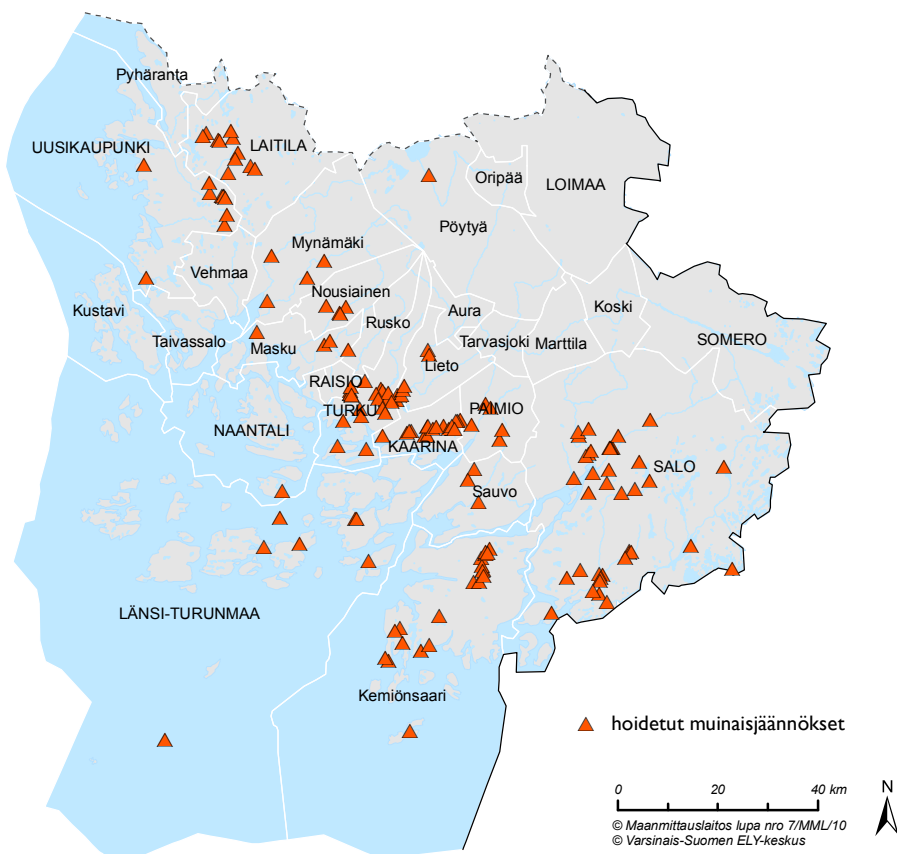
Hoidon suunnittelussa ja toteutuksessa huomioidaan miten eri tekijät muuttavat maiseman muotoa, mittakaavaa ja tunnelmaa. Maisemanhoidon runko perustuu muinaisjäännöksen ja sen lähiympäristön vuorovaikutukseen; muinaisjäännös ympäristöineen on elävä ja muuttuva kokonaisuus. Muinaisjäännös huomioidaan kokonaisuutena, jossa itse muinaisjäännös rakenteineen, maaston muodot ja alueen kasvillisuus ohjaavat käytännön hoitotyötä. Muinaisjäännösten hoidossa ei alueen kehitystä pysäytetä millekään tietylle tasolle, eikä näin ollen tavoitella maiseman säilyttämistä muinaisessa asussaan. Maisemaa muokanneet elementit sovitetaan tasapainoon keskenään niin, että lopputuloksena on yksityiskohdiltaan rikas mutta yhtenäinen hoidettu maisema. Hoidettavilta kohteilta pyritään avaamaan näkymiä ympäröivään maisemaan, varsinkin jos se edesauttaa ymmärtämään miksi muinaisjäännös sijaitsee juuri kyseisellä paikalla. Muinaisjäännös huomioidaan

Kemiönsaaren (Dragsfjärden) hautaröykkiöt erottuvat selvästi avoimessa viljelymaisemassa ja kiinnittävät ohikulkijan huomion. Ilman säännöllistä ja suunnitelmallista hoitoa niiden kertoma historia on vaarassa hävitä. Kuva: Museovirasto, Satu Mikkonen-Hirvonen 2007

Liedon Vanhalinna on yksi laajimmista hoitoalueista Suomessa. Yhteensä 7,5 hehtaaria käsittävä alue sisältää useita muinaisjäännöksiä, vanhimpien kerrostumien ajoittuessa kivikauden lopulle ja nuorimpien historialliseen aikaan. Alueen hoidossa pyritään tuomaan esiin eri-ikäiset muinaisjäännökset, linnavuoren asema maisemassa sekä kohteen sijainti keskellä valtakunnallisesti arvokasta Aurajokilaakson maisema-aluetta. Vanhalinnan ja sen ympäristön historiaan voi tutustua linnavuoren juurella sijaitsevassa Vanhalinnan kartanomuseossa. Kuva: Museovirasto, Teija Tiitinen 2005

Hoidetut muinaisjäännökset Varsinais-Suomessa. Kartta perustuu Museoviraston kulttuuriympäristötietokantaan.

riittävän monipuolisesti kun maisemanhoito ulotetaan luonnollisesti rajautuviin maisemallisiin kokonaisuuksiin.

Hoidon suunnittelussa huomioidaan myös muinaisjäännösten käyttö opetus- ja matkailutarkoituksissa. Muinaisjäännöskohteita ja niille johtavia polkuja merkitään vuosittain. Muinaisjäännös ja sen hoidettu lähiympäristö antaa maisemalle historiallista syvyyttä vahvistaen samalla asukkaiden sitoutumista omaan paikkakuntaan ja sen kulttuurimaisemaan. Hyvin hoidetut kohteet lisäävät alueen viihtyisyyttä ja toimivat alueiden vetovoimaisuuden kohottajina. Hoidetut muinaisjäännökset erottuvat selvästi maisemassa, antaen sille mitakaavaa. Näin ihminen pystyy paremmin sitoutumaan maisemaan ja mieltämään itseään osaksi historian pitkää jatkumoa. Oman asuinseudun ja kulttuuriperinnön tuntemus ja ymmärrys lisää myös suvaitsevaisuutta nykypäivän monikulttuurisessa maailmassa.

Muinaisjäännösten hoito

Muinaisjäännösten hoito perustuu muinaismuistolakiin (295/63), jonka mukaan kiinteiden muinaisjäännösten suojelu ja hoito kuuluvat Museoviraston tehtäviin. Museovirasto voi kuitenkin antaa luvan toiselle osapuolelle toistaiseksi hoitaa muinaisjäännöstä. Maanomistajat ja erilaiset yhdistykset ovat olleet kiinnostuneita hoitamaan yhteistä arkeologista kulttuuriperintöä. Maatalouden ympäristötukijärjestelmän tavoitteisiin kuuluu maatalousympäristöjen monimuotoisuudesta ja maisemasta huolehtiminen. Ympäristötuen erityistukisopimuksiin liittyvät hoitosuunnitelmat, niiltä osin kuin ne koskevat alueita joilla sijaitsee muinaisjäännöksiä, tarkastetaan Museovirastossa. Näin hoidon piiriin saadaan sellaisia-kin kohteita, joita nykyisessä hoitotilanteessa ei olisi muuten mahdollista hoitaa. Olisi tärkeää kehittää muinaisjäännösten hoitoon sellainen avustussjärjestelmä, joka kannustaisi maanomistajaa hoitamaan maallaan sijaitsevia muinaisjäännöksiä.

Museovirasto on hoitanut vuodesta 1993 lähtien Laitilan Untamalan kylässä sijaitsevaa rautakautista muinaisjäännösalueita. Hoitomenetelmissä on huomioitu muinaisjäännösten lisäksi se, että alueella on valtakunnallisesti arvokas perinnebiotooppi ja että kylä kuuluu Suomen valtakunnallisesti arvokkaisiin rakennettuihin ympäristöihin. Pääasiallisina hoitomenetelminä on käytetty laidunnusta ja niittoa. Alueella sijaitsee myös Museoviraston ylläpitämä Arkeologiakeskus Untamala, jossa esitellään kulttuuriympäristöä ja sen kehitystä sekä suojelun ja hoidon menetelmiä. Kuva: Museovirasto, Teija Tiitinen 2007

Muinaismuistolaki

Muinaismuistolaki (295/63) rauhoittaa suoraan kiinteät muinaisjäännökset – niiden suojelu ei edellytä erillistä päätöstä (vertaa luonnonsuojelulaki ja maankäyttö- ja rakennuslaki). Laissa luetellaan suojeltavat muinaisjäännökset, joita ovat muun muassa muinaiset hautaröykkiöt, kalmistot, linnavuoret, asuin- ja työpaikat, uhrikivet, kalliomaalaukset sekä sellaiset luontokohteet, joihin liittyy tarinoita, uskomuksia ja huomattavia historiallisia muistoja. Lain mukaan muinaisjäännösten kaivaminen, peittäminen, muuttaminen ja muu kajoaminen niihin on kielletty. Muinaismuistolaki määrää kiinteiden muinaisjäännösten suojelusta ja hoidosta. Lain mukaan kiinteiden muinaisjäännösten tutkiminen, rajojen osoittaminen, kunnostaminen, raivaus ja muu hoito ovat Museoviraston tehtäviä.

Taulukko I. Muinaisjäännökset Varsinais-Suomessa Museoviraston kulttuuriperintörekisterin mukaan.

Kunta	Kivikausi	Pronssikausi	Rautakausi	Historiallinen aika	Yhteensä
Aura	23	0	0	0	23
Kaarina	11	20	46	3	80
Kemiönsaari	37	124	19	62	242
Koski Tl	12	0	0	6	18
Kustavi	0	9	0	10	19
Laitila	35	127	113	7	282
Lieto	36	5	30	16	87
Loimaa	26	1	7	3	37
Länsi-Turunmaa	8	143	13	103	267
Marttila	0	0	1	1	2
Masku	20	12	15	32	79
Mynämäki	27	11	33	8	79
Naantali	5	23	9	43	80
Nousiainen	75	8	49	7	139
Oripää	11	0	0	10	21
Paimio	37	30	21	3	91
Pyhäranta	0	15	3	6	24
Pöytyä	42	0	3	11	56
Raisio	2	0	21	9	32
Rusko	27	2	13	12	54
Salo	339	114	130	140	723
Sauvo	12	20	28	1	61
Somero	56	0	3	5	64
Taivassalo	0	1	0	16	17
Tarvasjoki	5	0	1	0	6
Turku	23	10	54	22	109
Uusikaupunki	0	16	53	11	80
Vehmaa	0	15	9	2	26
Yhteensä	869	706	674	549	2798

Taulukko on kerätty Museoviraston kulttuuriympäristötietojärjestelmän muinaisjäännösrekisteristä. Taulukosta on jätetty pois ajoittamattomat muinaisjäännökset sekä moniperiodiset kohteet. Varhaismetallikautiset kohteet on liitetty pronssikauden kohteisiin, koska valtaosa niistä ajoittuu pronssikaudelle ja on tyypiltään matalia kiviröykkiöitä. Historiallisten kohteiden suuri osuus eräissä kunnissa selittyy sillä, että niitä on näistä kunnista liitetty rekisteriin vuoden 2009 loppuun mennessä enemmän kuin muista kunnista.

Taulukko 2. Muinaisjäännösten inventointitilanne Varsinais-Suomessa

Kunta	Inventointien määrä	Uusin	Inventointitaso			
			Hyvä	Tyydyttävä	Välttävä	Huono
Alastaro	2	2000		I		
Askainen	2	2006		I		
Aura	2	1999		I		
Dragsfjärd	8	1994		I		
Halikko	5	2006		I		
Houtskari	4	1994	I			
Iniö	2	1985		I		
Kaarina	5	1998	I			
Kalanti	2	1987		I		
Karinainen	I	1973			I	
Kemiö	4	1988		I		
Kiikala	3	2001		I		
Kisko	2	2003		I		
Korppoo	4	1994		I		
Koski Tl	I	1989	I			
Kustavi	4	2006		I		
Kuusjoki	2	1997	I			
Laitila	5	1994		I		
Lemu	2	1997	I			
Lieto	7	2000		I		
Loimaa	5	2008		I		
Marttila	I	1973				I
Masku	4	2006			I	
Mellilä	I	1973			I	
Merimasku	2	1987		I		
Mietoinen	3	1996	I			
Muurla	4	2002		I		
Mynämäki	3	1994	I			
Naantali	2	2006			I	
Nauvo	5	2009		I		
Nousiainen	4	2003		I		
Oripää	I	2004	I			
Paimio	5	2005			I	
Parainen	2	1992		I		
Perniö	4	1997	I			
Pertteli	2	2002		I		
Piikkiö	7	1995	I			
Pyhäranta	3	1993	I			
Pöytyä	2	1999	I			
Raisio	5	2005	I			
Rusko	2	1991			I	
Rymättylä	3	2005		I		
Salo	6	2001			I	
Sauvo	3	2000			I	
Somero	2	2006	I			

Kunta	Inventointien määrä	Uusin	Inventointitaso			
			Hyvä	Tyydyttävä	Välttävä	Huono
Suomusjärvi	3	1994	I			
Särkisalo	I	2002			I	
Taivassalo	2	2007			I	
Tarvasjoki	I	1973			I	
Turku	8	2008	I			
Uusikaupunki	3	2001		I		
Vahto	2	2007		I		
Vampula	I	1973		I		
Vehmaa	3	1993			I	
Velkua	2	2006			I	
Västanfjärd	2	1985			I	
Yläne	2	2008		I		
Ypäjä	2	2001		I		
Yhteensä			16	27	14	I

Muinaisjäännösten inventointitilanne Varsinais-Suomessa. Taulukko perustuu Turun museokeskuksessa tehtyyn arvioon vuonna 2009.

Marianna Niukkanen **Historiallisen ajan muinaisjäännökset**

Historiallisen ajan muinaisjäännöksillä tarkoitetaan keskiaikaisia ja sitä nuorempia muinaisjäännöksiä. Muinaismuistolaissa (295/63) ei anneta ikärajaa kiinteille muinaisjäännöksille. Nuorimmat kiinteiksi muinaisjäännöksiksi luokitellut kohteet ovat ensimmäisen maailmansodan aikaisia puolustusvarustuksia sekä teollisuuslaitoksiin liittyviä rakenteita 1900-luvulta. Historiallisen ajan muinaisjäännösten kirjo on hyvin moninainen, käsittäen muun muassa asutus-, liikenne-, elinkeino- ja sotahistoriallisia kohteita, kirkonpaikkoja ja hautausmaita sekä erilaisia tarinapaikkoja.

Varsinais-Suomi on keskiaikaisten muinaisjäännösten osalta erityisen tärkeää aluetta, sillä Suomen valtiollinen ja kirkollinen järjestäytyminen sekä kaupungistuminen alkoivat tältä seudulta, osana Ruotsin vastaavaa kehitystä. Merkittäviä, jo 1800-luvulla arkeologisen tutkimuksen kohteina olleita keskiaikaisia muinaisjäännöksiä ovat Turun kaupungin vanhin alue, Turun linna, Koroisten piispanistuimen paikka, Kuusiston piispanlinnan rauniot sekä Naantalin kirkon vieressä sijaitsevat birgittalaisluostarin peittyneet rauniot.

Varsinais-Suomesta tunnetaan muinaisjäännösrekisterin mukaan yli 3500 kiinteää muinaisjäännöstä, mutta vain suhteellisen pieni osa niistä on historialliselta ajalta. Muinaisjäännösinventoinnit käsittivät pitkään ainoastaan esihistoriallisia muinaisjäännöksiä; nuorempia kohteita huomioitiin vain satunnaisesti. Historiallisen ajan muinaisjäännökset ovat tulleet järjestelmällisesti osaksi arkeologisia selvityksiä vasta 2000-luvun kuluessa. Tämän johdosta monissa Varsinais-Suomen kunnissa muinaisjäännösten nuorempi kerrostuma on vielä kokonaan inventoimatta.

Varsinais-Suomi oli varhaisella historiallisella ajalla maamme tiheimmin asuttua aluetta, ja valtaosa väestöstä asui kylissä. 1560-luvun lähdetietojen perusteella maakunnan alueella oli 2183 kylää tai yksinäistaloa. Valtaosa kylistä oli pieniä ryhmäkyliä, jotka tyypillisesti sijaitsivat rannikkoseudun hedelmällisillä viljelymailla, jokivarsissa ja -suissa sekä suurimmissa saarissa. Suuri osa vanhoista kylätonteista on edelleen asuttuja, mutta autioituneet vanhat talonpaikat katsotaan kiinteiksi muinaisjäännöksiksi. Kylien vanhoja tonttimaiden paikkoja selvitetään pääasiassa 1600- ja 1700-lukujen karttojen avulla. Maaseudun asutushistoriasta kertovat myös pappilat ja vanhimmat torpanpaikat.

Pyhän Olavin luostarin raunioita (Turku, Kaskenkatu 2). Kuva: Turun museokeskus, C.J. Gardberg 1969

Seurakuntien nykyiset pappilat sijaitsivat usein samoilla paikoilla kuin keskiajalla.

Varsinais-Suomi oli varhaisella historiallisella ajalla vauras maakunta, mistä todistavat myös noin sata keskiaikaista aateliston asumakartanoa, *rälssisäteriä*. Näistä kolmeentoista rakennettiin keskiajan lopulla kivinen päärakennus, niin sanottu kartanolinna. Niistä osa on edelleen pystyssä rakennuksina tai uudemman kartanorakennuksen osana, mutta osa on raunioitunut (esimerkiksi Taivasalon Järppilä ja Salon/Kiskon Haapaniemi) tai jopa kokonaan hävinnyt näkyvistä. Maakunnassa oli myös 13 kruunun hallintoon liittyvää kuninkaankartanoa. Niistä hieno esimerkki on Näsen kuninkaankartanon 1500-1600-lukujen paikka Salon/Perniön Latokartanon Muntolannokalla, jonka ympäristössä on säilynyt jäännöksiä myös vanhoista kulkuväylistä, kyläasutuksesta, markkinapaikasta ja varhaisesta teollisuudesta.

1200-luvun lopulla perustettu Turku on Suomen vanhin kaupunki, joka oli pitkään myös Ruotsin toiseksi suurin asutuskeskus. Kaupunkimaista

asutusta oli lisäksi birgittalaisluostarin kupeeseen vuonna 1443 perustetussa Naantalissa. Uudella ajalla Varsinais-Suomeen perustettiin vielä kolmas kaupunki, Uusikaupunki, vuonna 1616. Eniten kaupunkiarkeologisia tutkimuksia on tehty Turussa, mutta kaikissa kolmessa kaupungissa sijaitsee tutkimuksellisesti merkittäviä arkeologisia kulttuurikerroksia.

Varsinais-Suomeen rakennettiin keskiajalla 24 kivikirkkoa. Ne ovat edelleen käytössä, mutta niihinkin liittyy kiinteitä muinaisjäännöksiä, kuten lattian alla tai kirkkomaalla säilyneitä vanhoja hautauksia sekä purettujen rakenteiden jäännöksiä. Hävinneiden puukirkkojen paikat sekä hylätyt hautausmaat ovat kirkollisia muinaisjäännöskohteita.

Varsinais-Suomen merkittävistä keskiajan kulkuväylistä voidaan maininta Turun ja Viipurin yhdistänyt Suuri rantatie ja Hämeen linnaan johtanut Hämeen härkätie sekä uuden ajan postireitit. Teiden varsilla oli virstanpylväitä ja muita merkikiviä sekä kestikievareita. Jokien ylityspaikoil-

Jänessaaren tykkipatteri Krimin sodan ajalta, 1850-luvun alkupuoliskolta (Turku, Hirvensalo). Kuva: Turun museokeskus, Heljä Brusila 2003

la saattaa olla jäljellä siltojen rakenteita. Vesitse kulkeminen oli kuitenkin maareittejä sujuvampaa. Liikkumiseen ja kausielinkeinoihin liittyviä muinaisjäännöskohteita saaristossa ja rannikolla ovat muun muassa luonnonsatamat kauppapaikkoineen ja hautausmaineen, väylämerkit sekä kalastustukikohdat.

Maakunnan varhaista teollisuutta edustavat muun muassa Taalintehtaan ja Teijon rautaruukit, Someron Ävikin lasitehtaan paikka sekä Salossa/Kiskossa sijaitsevat Orijärven kuparikaivos ja Malmbergetin rautakaivos. Muita teollisuuden haaroja olivat muun muassa ruutiin tarvittavan salpietarin valmistus, laivanrakennus sekä tiilen ja kalkinpoltto. Erityisesti koskipaikkojen rannoilta voi löytyä myllyjen, sahojen ja muiden vesivoimaa käyttäneiden teollisuuslaitosten rakenteita. Laitoksia tunnetaan historiallisista lähteistä, mutta läheskään kaikkien sijaintipaikkoja ei ole selvitetty.

Varsinais-Suomesta tunnetaan myös jonkin verran sotahistoriaan liittyviä muinaisjäännöksiä kuten 1800-luvulla käytyihin Suomen sotaan ja Krimin sotaan sekä ensimmäiseen maailmansotaan liittyviä varustuksia, joita rakennettiin erityisesti rannikolle ja Turun kaupungin ympäristöön.

Varsinais-Suomen historiallisen ajan muinaisjäännösten inventointityö on vasta alullaan. Suurimmat puutteet koskevat maaseudun asutushistoriallisia kohteita, erityisesti vanhoja kylätontteja.

Maakunnan varhaista teollisuutta edustava Taalintehtaan masuuni on historiallisen ajan muinaisjäännös. Kuva: Varsinais-Suomen ELY-keskus, Anna-Leena Seppälä, 2009

Myös talonpoikaiseen elinkeinohistoriaan ja varhaiseen teollisuuteen liittyviä kohteita tunnetaan heikosti, eikä vanhinta tiestöä ole kattavasti selvitetty. Useimpien kaavahankkeiden ja muiden suurten maankäyttöhankkeiden yhteydessä on tämän vuoksi paikallaan teettää myös historiallisen ajan muinaisjäännösten inventointi.

Slagitiliisiä hiiliuuneja Taalintehtaalla. Kuva: Varsinais-Suomen ELY-keskus, Anna-Leena Seppälä, 2009

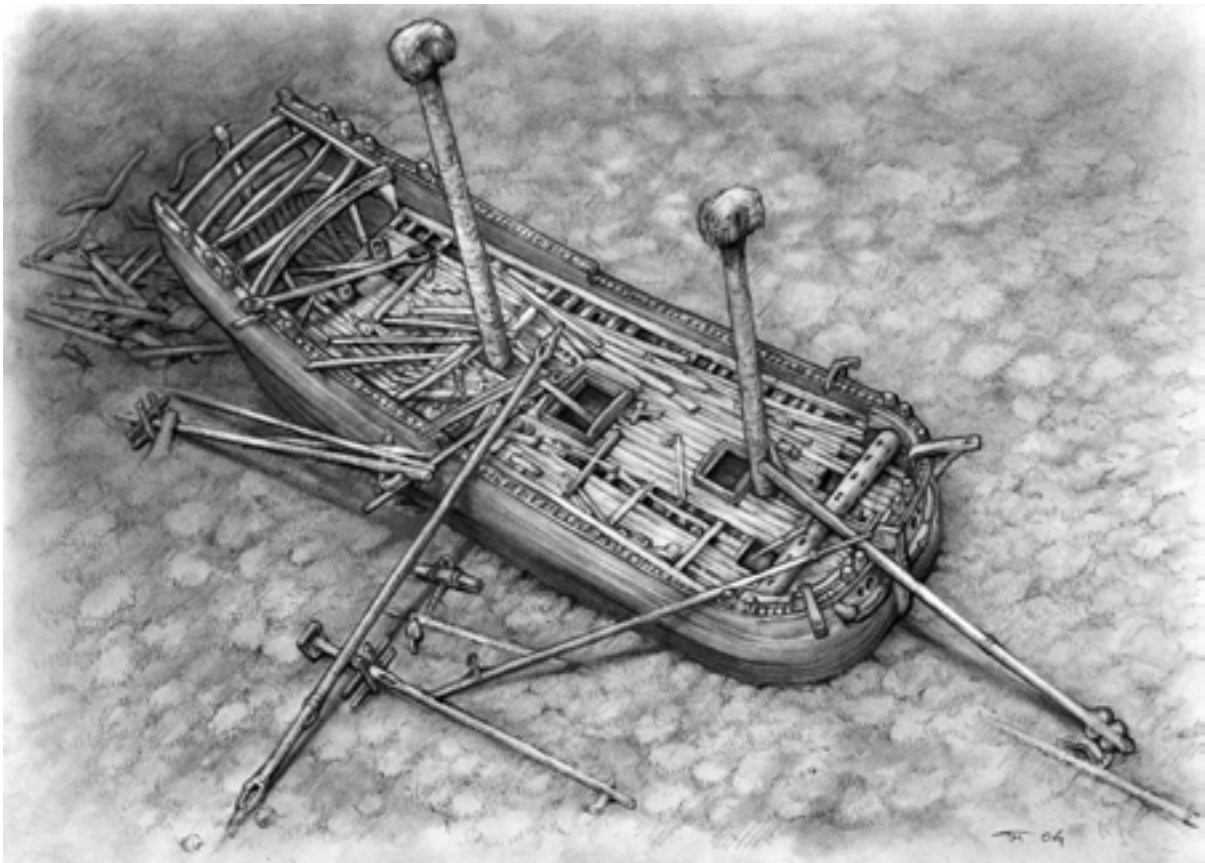
Mari Salminen

Vedenalaiset muinaisjäännökset

Merkit ihmisen toiminnasta merellisessä ympäristössä jatkuvat myös veden alle erilaisina laiturij- ja kalastusrakenteina sekä patoina ja muina vesistöjen muokkausrakenteina. Veden alle on jäänyt myös lukuisia kulkuvälineitä – ruuhien, veneiden ja suurempien alusten jäännöksiä. Veden alla, etenkin syvemmällä jäiden ulottumattomissa, kylmät ja pimeät olosuhteet ovat säilöneet monia rakenteita huomattavasti paremmin kuin maalla. Veden alla muinaisjäännöksiä ei myöskään yleensä ole uhanut yhtä intensiivinen rakennustoiminta ja maanmuokkaus kuin maalla sijaitsevia muinaisjäännöksiä. Varsinais-Suomessa, erityisesti Saaristomeren alueella, on Suomen muita alueita suhteellisesti enemmän vedenalaisia muinaisjäännöksiä. Saaristomerellä sijaitsee myös tällä hetkellä Suomen merkittävimpinä pidettäviä vedenalaisia muinaisjäännöksiä.

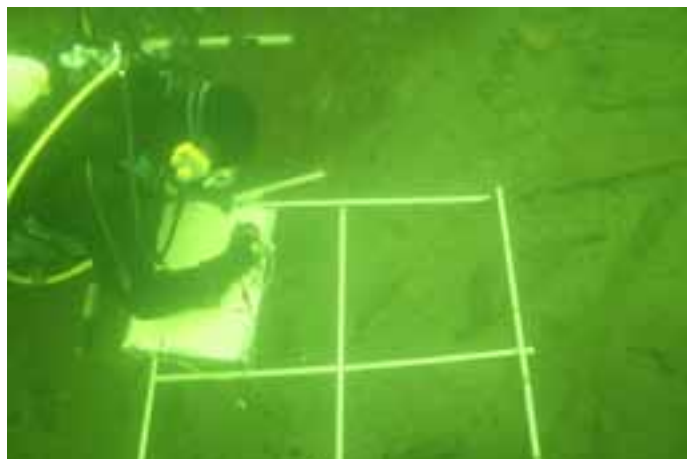
Varsinais-Suomen vedenalaiset muinaisjäännökset tarjoavat merkittävän ajallisen näkökulman tuomalla näkyväksi alueen pitkän vesienkäytöstä kertovan historian. Varsinais-Suomessa varhaisin asutus on syntynyt vesistöjen ja vesireittien varrelle, ja veden alta löytyykin muinaisjäännöksiä ja irtolöytöjä aina esihistorialliselta ajalta nyky-

päivään saakka. Vedenalaisiksi muinaisjäännökiksi luokitellaan vanhat ihmisen tekemät vedessä olevat rakenteet sekä Muinaismuistolain mukaan sellaiset hylät ja hyllyn osat, joiden uppoamisesta voidaan olettaa kuluneen 100 vuotta. Varsinais-Suomen alueelta tunnetaan Museoviraston ylläpitämän rekisterin mukaan noin 270 vedenalaista kohdetta, joista noin 160 on luokiteltu vedenalaisiksi muinaisjäännökiksi. Luku ei kuitenkaan anna todenmukaista kuvaa veden alta löytyvien muinaisjäännösten määrästä, sillä vesialueita ei ole kattavasti inventoitu. Veden alla on siis vielä paljon löytämättömiä muinaisjäännöksiä. Tiedossa olevia kohteita ovat ilmoittaneet aktiiviset kansalaiset, yleensä historiasta kiinnostuneiden vesilläkulkijoiden, kalastajien ja sukeltajien toimesta. Ilmoituksia tulee myös vesillä toimivilta viranomaisilta sekä vesirakennuttajilta. Valitettavasti perustiedot näistä ilmoitetuista kohteista ja tiedossa olevista 160 muinaisjäännöksestä ovat vielä hyvin puutteelliset – monesta ilmoitetusta kohteesta puuttuu dokumentointi kokonaan ja sijaintitiedotkin saattavat olla hyvin epätarkat. Vain muutamia muinaisjäännöksiä on tarkemmin tutkittu – näitä ovat muun muassa 1700-luvulla uponneet kauppa-alukset Vrouw Maria ja St. Mikael, 1500-luvulla uponnut niin kutsuttu Metskärin hylky sekä keskiaikainen niin kutsuttu Egelskärin hylky.

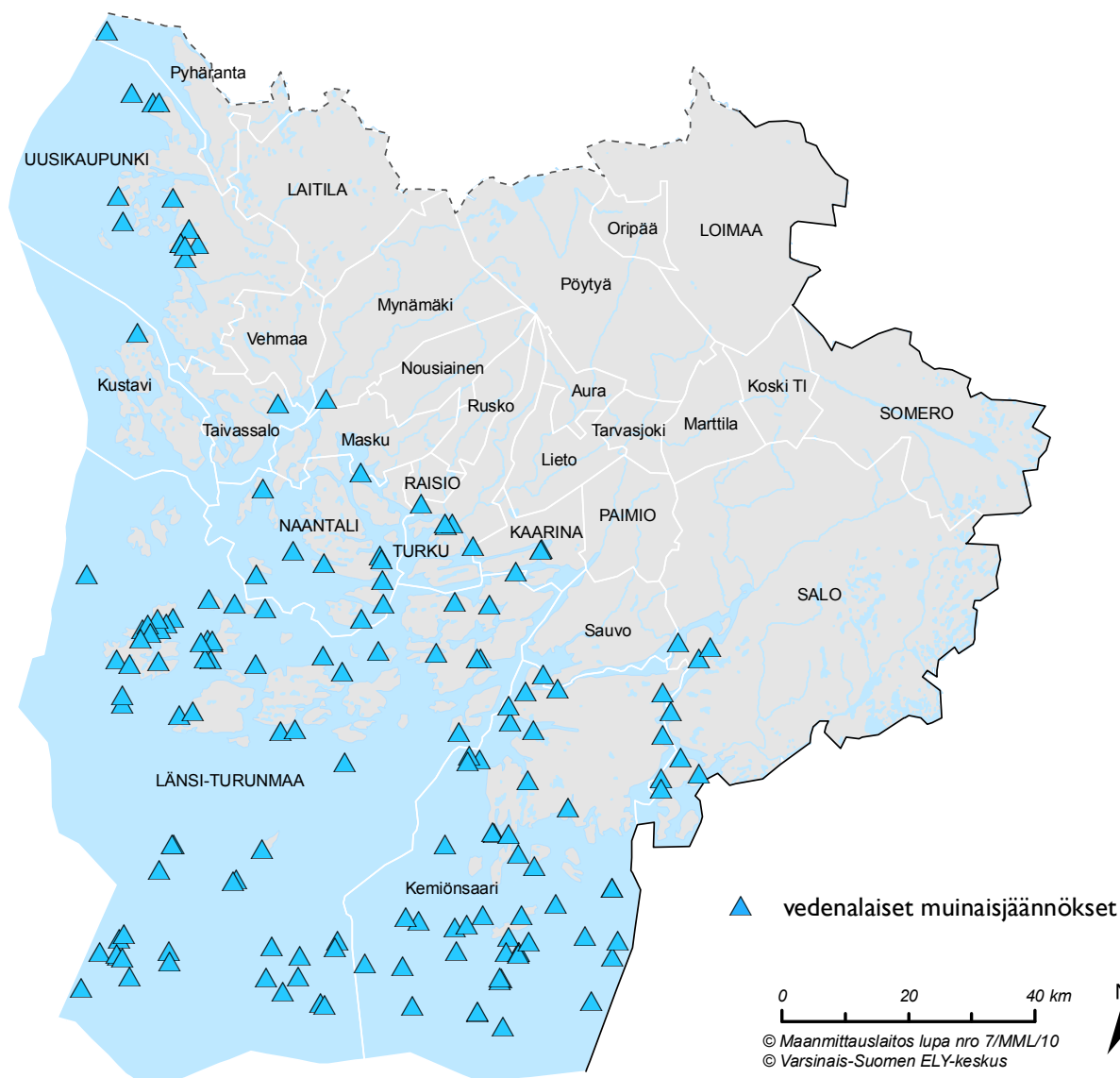

Piirros vuonna 1771 uponneesta Vrouw Maria -kauppa-aluksen hyllystä. Keskustelu hyllyn nostosta on herättänyt kansainvälistä kiinnostusta. Piirros: Museovirasto, Tiina Miettinen

Tietoa vedenalaisista muinaisjäännöksistä on tulossa helpommin tarjolle vedenalaisten muinaisjäännösten rekisterin yhdistyessä internetissä vapaasti selailtavissa olevaan Museoviraston ylläpitämään muinaisjäännösrekisteriin. Tärkeänä tavoitteena on pyrkiä lisäämään vedenalaisten muinaisjäännösten inventointeja etenkin vesirakennustöiden uhkaamilla alueilla, sekä tiedossa olevien kohteiden perustietopohjan täydentäminen. Tämä loisi paremmat edellytykset tutkimuksille, julkaisutoiminnalle ja suojelulle. Tähän mennessä on päästy vasta raapailemaan vedenalaisten muinaisjäännösten tarjoamaa tutkimuspotentiaalia. Vedenalaisia muinaisjäännöksiä ei Varsinais-Suomen alueella vielä hoideta eikä hyödynnetä esimerkiksi matkailun edistämiseen yhtä paljon kuin maalla sijaitsevia muinaisjäännöksiä.

Länsi-Turunmaalla sijaitseva 1300-luvulta peräisin oleva hylky antaa uutta ja ainutlaatuista tietoa keskiaikaisesta yhteiskunnasta, merenkulusta ja kaupankäynnistä. Kuva: Museovirasto, Stefan Wessman 2006

Aurajoki Turussa. Varsinais-Suomen ELY-keskus, Freija Meurman-Ramstedt 2010

Rakennettu ympäristö

Valtakunnallisesti merkittävien rakennettujen kulttuuriympäristöjen inventoinnin (rky) yhteydessä antamassaan palautekirjeessä Museovirasto toi esiin Varsinais-Suomen kulttuuriympäristön arvoja seuraavasti:

”Varsinais-Suomelle on ominaista rikas keskiaikainen kulttuuriperintö. Suomen linnojen joukossa Turun linna on vanhin, ja Kuusiston linnan rauniot on ainutlaatuinen Turun piispojen hallinto- ja turvapaikka. Harmaakivikirkkoista kirkkotarhoineen, pappiloineen ja hyvin säilyneine ympäristöineen on tärkeitä esimerkkejä Varsinais-Suomen vanhoissa emäseurakunnissa. Turun tuomiokirkko ja Naantalın luostarikirkko lukeutuvat kirkkoarkkitehtuurin historiassa merkittävimpiin. Yli puolet Suomen kartanoista on perustettu Varsinais-Suomeen. Keskiaikaisperäisestä arvokkaasta kartanokulttuurista mainittakoon Kuitian ja Kankaisten kartanolinnat, Louhisaaren kartano, Yläneen Vanhakartano sekä Joensuun, Viurilan ja Vuorentaan kartanot Salossa. Merkittävää kyläasutusta on niin Aurajokilaaksossa kuin Turunmaan saaristossakin.

Eritoten Turussa on kaupunkilaitoksen kehityksestä ja suunnitteluihanteista kertovia esimerkkejä keskialjalta tähän päivään. Perinteisiä puukaupunkialueita on Turun lisäksi myös Naantalissa ja Uudessakaupungissa. Ruissalo on yksi Pohjoismaiden varhaisista 1800-luvulla kaupunkien lähialueille syntyneistä huvila-alueista. Kultarannan huvila puutarhoineen ja puistoineen on puolestaan 1910-luvun kokonaistaideteos, joka toimii

Tasavallan presidentin kesäasuntona. Arkkitehti Erik Bryggmanin 1920-40-luvuilla suunnittelemat saaristohuvilat ovat tämän ajankohdan tyylikkäästi edustajia.

Utö tunnetaan Saaristomeren ulkoporttina jo keskialjalta. Linnake-, majakka- ja luotsisaaren rakennettu ympäristö kuvastaa maanpuolustuksen ja merenkulun historiaa. Keskiaikaisperäiset Suuri Rantatie, Hämeen Härkätie, Huovintie, Varkaantie ja Suuri postitie ovat niin sanottuja teemakohteita, jotka ulottuvat usean kunnan tai maakunnan alueelle. Liikenteen historiasta kertovat myös Tiehallinnon valitsevat museosillat kuten Muntin silta Taivassalossa samoin kuin Turun 1930-luvun linja-autoasemakin. Valtakunnallisesti merkittävien asema-alueiden suojelusopimukseen lukeutuvia rautatieasemia asuin- ja varikkoalueineen on Salossa, Paimiossa, Turussa, Raisiossa ja Loimaalla.

Suomen teollisuushistorian varhaisvaiheista periytyvät ruukkiyhdykunnat ja rannikon kalkkilouhokset sekä Paraisten kalkkitehdas. Littoisten verkatehdas on yksi Suomen vanhimmista tekstiilitehtaista. Aurajokisuun satama-, telakka- ja teollisuusalue ilmentää paitsi merenkulun historiaa myös Turun ja koko maan toisen maailmansodan jälkeistä laivanrakennusteollisuuden kasvua ja kuokoistusta.

Valtion rakennustoiminnan tavoitteita eri vuosisatoina ilmentävät muun muassa Seilin hospitaali Länsi-Turunmaan saaristossa, Käyrän kasvatustallos Aurassa, Heikkilän ja Sirkkalan kasarmialueet Turussa sekä Kakolanmäkenä tunnettu vankila-alue.

Turun yliopiston laitoserakennukset Yliopistonmäellä muodostavat yhtenäisen arkkitehti Aarne Ervin 1950-luvulla suunnitteleman kokonaisuuden, ja yliopistollisen keskussairaalan vaihteittain rakennettu kokonaisuus kuvastaa sairaanhoidossa tapahtuneita muutoksia sekä sairaalarakentamisen suunnitteluperiaatteiden kehitystä. Samaa kehityskaareen liittyy myös modernin arkkitehtuurin tunnustettu saavutus Paimion parantola.”

Kirsti Virkki ja Heidi Saaristo **Maakuntakaavoitus ja kulttuuriympäristö**

Maakuntakaava kulttuuriympäristötiedon välittäjänä

Varsinais-Suomen alueella on vahvistettu maakuntakaava Turun kaupunkiseudulla ja Salon seudulla. Loimaan seudun, Turunmaan, Vakka-Suomen sekä Turun seudun kehyskuntien maakuntakaava on valmistumassa. Lisäksi valmisteilla on Salo–Lohja ratalinjan vaihemaakuntakaava. Maakuntakaavalla korvataan kaava-alueiden vanhat seutukaavat. Seutukaavalle on Varsinais-Suomen alueella kehittyneen vahva rooli rakennus- ja kulttuuriympäristön suojelukysymyksissä. Seutukaavakartta on toiminut käyttökelpoisena välineenä välittää suojelutietoa ja -näköyksiä kuntatason suunnittelu- ja rakennusvalvontaviranomaisille. Maankäyttö- ja rakennuslaki sekä valtakunnalliset alueidenkäyttötavoitteet korostavat tätä maakuntakaavan osatehtävää.

Maakuntakaavan luonne on kulttuuriympäristömerkintöjen osalta informatiivinen. Maakuntakaava on ohjeena laadittaessa ja muutettaessa yleiskaavaa ja asemakaavaa sekä ryhdyttäessä muutoin toimenpiteisiin alueidenkäytön järjestämiseksi (Maankäyttö- ja rakennuslaki 32.1 §). Viranomaisten on suunnitellessaan alueidenkäyttöä koskevia toimenpiteitä ja päättäessään niiden toteuttamisesta otettava maakuntakaava huomioon, pyrittävä edistämään kaavan toteutumista ja katsottava, ettei toimenpiteillä vaikeuteta kaavan toteuttamista.

Maankäyttö- ja rakennuslain mukaan maakuntakaavaa laadittaessa on kiinnitettävä erityisesti huomiota muun muassa maiseman, luonnonarvojen ja kulttuuriperinnön vaalimiseen. Edelleen kaavaa laadittaessa on selvitettävä kenen toteutettavaksi kaava ja sen edellyttämät toimenpiteet kuuluvat. Edellä mainitut seikat on selvitettävä ja otettava huomioon siinä määrin, kun maakuntakaavan tehtävä yleispiirteisenä kaavana edellyttää.

Maakuntakaava toimii valtakunnallisten alueidenkäyttötavoitteiden välittäjänä kuntakaavoitukseen. Valtakunnallisissa alueidenkäyttötavoitteissa on kirjattu kansallisen kulttuuri- ja rakennusperinnön huomioon ottaminen. Alueiden käytöllä on edistettävä kulttuuriympäristön, rakennusperinnön kerroksellisuuden ja alueellisesti vaihtelevien luonteiden säilymistä. Alueiden käytössä on huomioitava kansainväliset sopimukset, valtioneuvoston päätökset ja viranomaisten laatimat valtakunnalliset inventoinnit. Edellä mainittuja inventointeja ovat Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt (Museovirasto,

rakennushistorian osasto, jonka uusi päivitys hyväksyttiin 22.12.2009 ja joka tuli voimaan 1.1.2010) ja Arvokkaat maisema-alueet (Maisema-alueryhmän mietintö II, Ympäristöministeriö 66/1992).

Maakuntakaavoituksen lähdemateriaalina maakunnallisesti ja seudullisesti arvokkaiden kohteiden ja ryhmien osalta ovat Varsinais-Suomen maakuntamuseon inventointitietokantaan kerätyt rakennusinventoinnit. Inventoidut kokonaisuudet on arvotettu Varsinais-Suomen maakuntamuseon ja Varsinais-Suomen liiton asiantuntijoiden yhteistyönä. Myös Varsinais-Suomen kulttuuriympäristötyöryhmä on osallistunut arvotuskeskusteluun. Tehdyt rakennusinventoinnit kattavat koko maakunnan alueen Turunmaan seutukuntaa lukuun ottamatta. Maakuntaohjelmassa vuosille 2011–2014 on päätetty rakennetun kulttuuriympäristön inventoinnin laatimisesta Turunmaan alueelle.

Maakunnallisesti ja seudullisesti arvokkaiden maisema-alueiden määrittelyn lähtökohtana ovat valtakunnalliset maisema-alueet, joita on täydennetty maakunnallisesti merkittäviksi arvioiduilla alueilla. Maakuntakaavoitusta varten on laadittu Varsinais-Suomen kulttuurimaisemaselvitys (Anni Järvitä & Matleena Muhonen, 2008) ja Salon seudun maakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet -selvitys (MA-Arkkitehdit, Varsinais-Suomen liitto 2004).

Tavoitteena arvostuksen lisääminen

Maakuntakaavan keinot pysyvästi vaikuttaa arvokkaan rakennuskannan tai viljelymaiseman avoimena säilymiseen ovat rajalliset, sillä esimerkiksi rakennusten suojelu tapahtuu kuntakaavoituksen tai rakennussuojelulainsäädännön kautta. Maakuntakaavan rooli on kuitenkin merkittävä sen koskettaessa jokaista varsinaissuomalaista. Kaavan osallistumis- ja vuorovaikutusprosessin aikana selvitetään ja keskustellaan alueen arvoista ja vahvuuksista, ja mietitään keinoja miten näitä parhaiten voitaisi korostaa ja hyödyntää. Toteutuneesta ympäristöstä on nähtävissä miten myöhemmät aikakaudet ovat arvostaneet aikaisemmin tehtyä.

Kulttuuriympäristön arvostus sekä kiinnostus vanhoja rakennuksia kohtaan on kasvanut, mutta kulttuuriympäristön luonteen ja viehättävyyden säilyttämiseksi tarvitaan myös runsaasti tahtoa ja vahvaa osaamista, etenkin suunnittelijoilta ja toteuttajilta. Kulttuuriympäristön arvostus näkyy parhaiten kun kehitys sovitaan harkiten arvokkaaseen ympäristöön. Tämä tarkoittaa esimerkiksi sitä, että uudet tuotantorakennukset sijoitetaan pihapiiriin hienovaraisesti tai erikseen muodostettavaan tuotantopihaan, vanhat rakennukset kunnostetaan niiden alkuperäiset piirteet, mittasuhteet

Ulkorakennukset ovat merkittävä osa kokonaisuutta. Loimaan Metsämaan ryhmäkylän kantatalojen ulkorakennukset muodostavat selkeitä kujanteita. Kuvassa Ala-Tuomolan ja Ala-Koppalan ulkorakennuksia raitin varressa.
Kuva: Varsinais-Suomen liitto, Kirsti Virkki 2009

ja yksityiskohdat säilyttäen, ja uudet asuinrakennukset suunnitellaan, sijoitetaan ja toteutetaan yksilöllisesti ja paikkaan sopivalla tavalla, alueen rakennusperinnettä kunnioittaen.

Kulttuurimaisemien vaalimisen kautta vahvistetaan alueen omaa identiteettiä; hyvin hoidettu ympäristö viestii alueen elinvoimasta ja arvostuksesta. Vastaavasti hoitamaton ja laiminlyöty ympäristö ränsistyy entisestään. Maisema on paikkakunnan imagotekijä ja käyntikortti, joka vaikuttaa alueen houkuttelevuuteen asuin- ja työpaikkana sekä vapaa-ajan kohteena. Kulttuurimaisemalla vanhoine rakennuksineen on markkina-arvoa, jota maakuntakaavakin pyrkii tuomaan esiin.

Kulttuuriympäristöä koskevat merkinnät Varsinais-Suomen maakuntakaavoissa

Maakuntakaavoissa on osoitettu valtakunnallisesti, maakunnallisesti ja seudullisesti merkittävät alueet ja kohteet. Valtakunnallisesti merkittävän kulttuuriperinnön määrä Varsinais-Suomen kaava-alueilla on suuri sisältäen kohteita talonpoikaisten ja kartanoarkkitehtuurista linnoitus- ja teollisuusrakenteisiin. Suomalaista puukaupunkiperintöä

Oripään kirkon portti. Oripään puinen ristikirkko (1821-1835) on valtakunnallisesti arvokas.
Kuva: Varsinais-Suomen liitto, Kirsti Virkki 2008

edustavat muun muassa Paraisten Vanha Malmi kirkon ympäristössä, Turun Port Arthur, Naantalin vanhakaupunki sekä Uudenkaupungin empirekeskusta. Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt on esitetty maakuntakaavassa aluerajauksina. Valtakunnallisesti merkittävät historialliset tieyhteydet on esitetty kaavakartalla omalla merkinnällään.

Valtakunnallisesti ja maakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet on osoitettu rasterimerkinnoin. Maisema-alueet eivät ole aluevarauksia, vaan raja- ja välittävät tiedon siitä että alueella on erityisiä arvoja, jotka tulee ottaa alueen suunnittelussa ja toteutuksessa huomioon. Tavoitteena alueella on, että kulttuuriympäristö turvataan tavanomaisin keinoin hyvien korjaustapojen ja hallitun muutoksen kautta.

Valtakunnallisesti arvokkaan kulttuuriperinnön lisäksi maakuntakaavassa on esitetty maakunnallisesti/seudullisesti arvokkaat rakennetun ympäristön kokonaisuudet ja ryhmäkokonaisuudet. Maakuntakaavan tyypillisin rakennetun ympäristön kokonaisuus on isojaon aikaisella kylätontilla sijaitseva vanha kantatila, talonpoikaistalo pihapiireineen. Tyypillisin ryhmäkokonaisuus taas on vanha kylätontti lähiympäristöineen. Myös ulkorakennukset ja rakennelmat ovat tärkeä osa kokonaisuutta. Maakuntakaavassa on esitetty vain seudullisesti, maakunnallisesti ja valtakunnallisesti arvo-

kas aineisto. Kuitenkin sen ulkopuolelle jää paljon arvokasta rakennuskantaa ja kulttuurimaisemaa, jotka on huomioitava yleis- ja asemakaavoituksen yhteydessä.

Maakuntakaavan mittakaavan ja luettavuuden vuoksi kaavakartalla on käytetty rakennettujen kulttuuriympäristöjen osalta kolmitasoisia merkintäjärjestelmää. Valtakunnallisesti, maakunnallisesti tai seudullisesti merkittävät rakennetun ympäristön kokonaisuudet (sr) sekä niiden muodostamat ryhmät (srr) on osoitettu kohdemerkinnöin. Alueellisesti laajemmat aluekokonaisuudet on osoitettu osa-alueajauksella (sra). Ryhmä- ja alueluetteloihin on merkitty tiedot niihin sisältyvistä kohteista, ja vastaavasti kohdeluettelosta käyvät ilmi ryhmä- ja aluetiedot. Merkintöjä koskevan suunnittelumääräyksen mukaan suunnittelun ja rakennustoimenpiteiden tulee olla kokonaisuuden säilymistä turvaavia ja edistäviä.

Maakuntakaavassa esitetyt kiinteät muinaisjäännökset (sm, sma, sh) perustuvat museoviraston ja Varsinais-Suomen maakuntamuseon tietoihin. Muinaisjäännökset ovat maassa tai vedessä säilyneitä muistoja menneistä sukupolvista. Ne kertovat elämisestä, asumisesta, liikkumisesta, elinkeinojen ja uskonnon harjoittamisesta sekä kuolleiden hautaamisesta. Muinaisjäännökset on rauhoitettu muinaismuistolain nojalla.

Aspön satama. Valtakunnallisesti merkittävää rakennettua kulttuuriympäristöä. Kuva: Varsinais-Suomen ELY-keskus, Anna-Leena Seppälä 2010

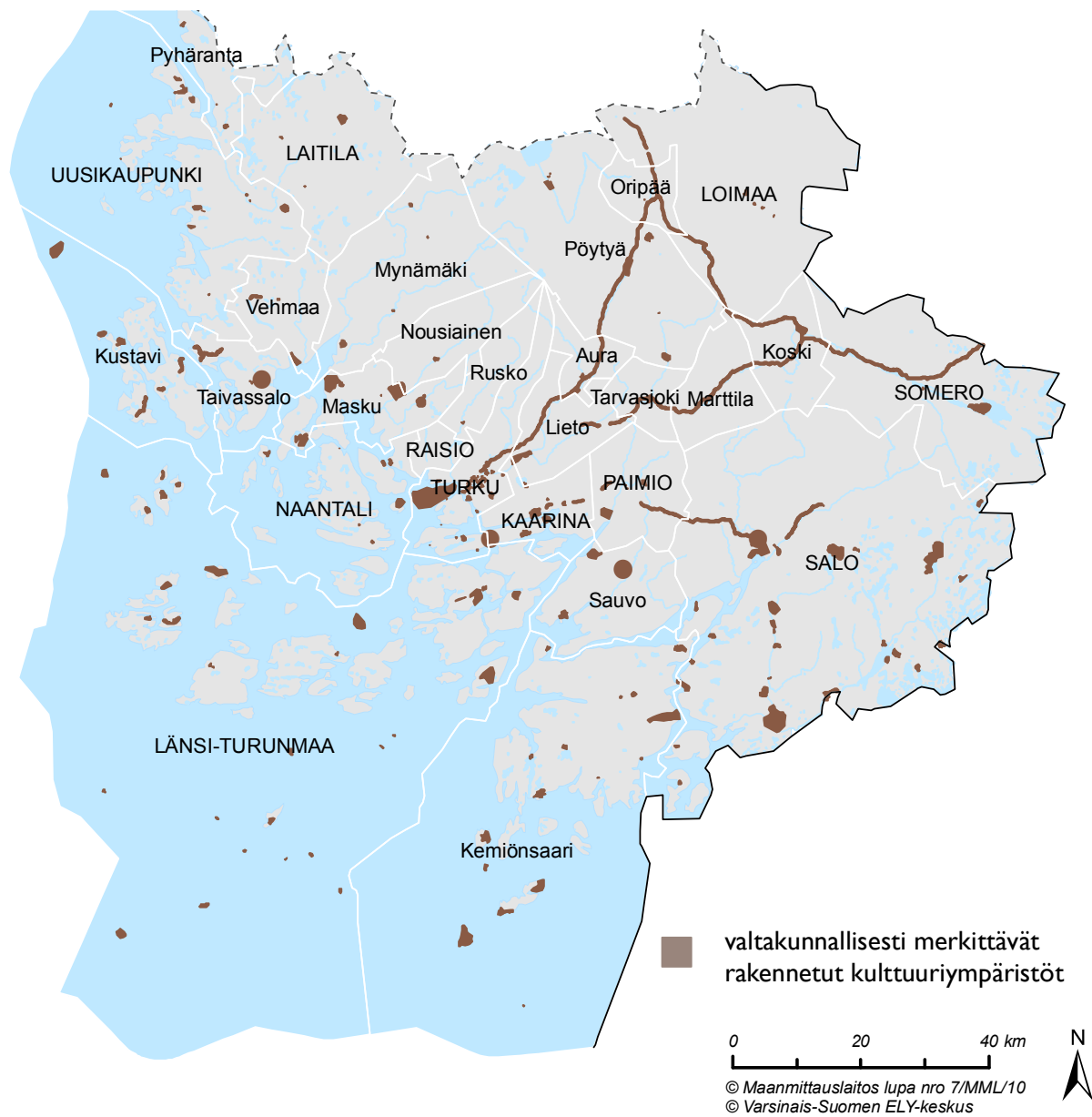
Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt Varsinais-Suomessa

Aura	Käyrän kasvatuslaitos Laukkaniityn kylä Varkaantie
Kaarina	Bryggmanin huvilat Kuusiston kirkkomaisema Kuusiston piispanlinnan rauniot ja Kuusiston kartano Littoisten verkatehdas ja Kotimäen asuin-alue Piikkiön kirkko ja pappila Pukkilan kartanomuseo Suuri rantatie Tuorlan maatalousoppilaitos
Kemiön-saari	Bengskärin majakka Björkbodan ruukinalue Dragsfjärdin kirkko ympäristöineen Hiittisten kirkonkylä Kemiön kirkko ja pappila Kemiönsaaren ulkosaariston kyläasutus Kiilan kylä Sagalundin kotiseutumuseo Sandön kartano Sjölaxin kartano Strömman kanava Taalintehtaan historiallinen teollisuusalue Turunmaan rannikon kalkkilouhokset ja Paraisten kalkkitehdas Västansfjärdin vanha ja uusi kirkko Örön linnake
Koski TI	Huovintie Hämeen Härkätie Kosken kirkko
Kustavi	Isokarin majakka- ja luotsiyhdyskunta Katanpään linnake Kustavin kirkkoympäristö Lypyrin kylä ja luotsiasema Suuri postitie
Laitila	Koukkelan Kauppilan umpipihainen talonpoikaistalo Suontaan ryhmäkylä Untamalan raittikylä
Lieto	Hämeen Härkätie Liedon Vanhalinna Littoisten verkatehdas ja Kotimäen asuin-alue Varkaantie
Loimaa	Huovintie Kanta-Loiman kirkko ja pappila Loimaan rautatieasema Vesikosken historiallinen tehdasalue
Länsi-Turunmaa	Atun kartanoympäristö Houtskarinkirkkoympäristö Iniön kirkonkylä Korppoon kirkko Korppoonkartano Kuitian kartanolinna Länsi-Turunmaan saaristoasutus Länsi-Turunmaan ulkosaariston kyläasutus Nauvon kirkko ja kirkonseutu Paraisten kirkko ja Vanha Malmi Seilin hospitaali Turunmaan rannikon kalkkilouhokset ja Paraisten kalkkitehdas Utön linnake, majakka- ja luotsiyhdyskunta

Marttila	Huovintie Hämeen Härkätie
Masku	Kankaisten kartanolinna Lempisaaren kartano Lemun kirkkoympäristö Louhisaaren kartano ja Askaisten kirkko Maskun kirkko ja pappila Nyynäisten kartanomaisema
Mynämäki	Karjalankylä ja Karjalan kirkko Mynämäen kirkko Saaren virkatalo
Naantali	Bryggmanin huvilat Kultaranta Lapilan kartano Lookilan yksinäistalo Merimaskun kirkko Naantalin kirkko ja Ailostenniemi Naantalin vanhakaupunki Rymättylän kirkko Velkuan kirkkomaisema
Nousiainen	Nousiaisten kirkko ja kirkkomaisema
Oripää	Huovintie Oripään kirkko Varkaantie
Paimio	Paimion kirkko ja vanha pappila Paimion parantola Paimion rautatieasema Suuri Rantatie Wiksborgin kartano
Pyhäranta	Pyhärannan kirkko Rihtniemen kylä Ylikylä
Pöytyä	Kyrön rautatieasema Mäenpään kylä Pihlavan kartano Pöytyän kirkkoympäristö Varkaantie Yläneen kirkonmäki ja pappila Yläneen Vanhakartano ja viljelymaisema
Raisio	Raision rautatieasema
Rusko	Ruskon kirkonmäki
Salo	Anerionjärven kyläasutus Angelniemen kirkkoniemi Haapaniemen linnanraunio Halikon kirkonseutu Joensuun kartano Johannislundin lasitehtaan alue Juvankosken historiallinen teollisuusympäristö Kiskon kirkonkylä Kosken ruukinalue Kärkelän ruukkiyhdyskunta Latokartanon historiallinen ympäristö Mathildedalin ruukkiyhdyskunta Mommolan kartano Orijärven kaivosyhdyskunta Perniön kirkko ja pappilat Perniön rautatieasemanseutu Perniönjokilaakson kartanot ja viljelymaisema

Salo	Perttelin kirkkomaisema ja Hiidentie Ruotsalan kylä ja kulttuurimaisema Salon rautatieasemanseutu ja vanha kauppalamiljö Strömmän kanava Suomusjärven kirkonkylä Suuri Rantatie Teijon ruukinalue Tessvärin kartano Turunmaan rannikon kalkkilouhokset ja Paraisten kalkkitehdas Uskelan kirkonmäki ja Lukkarinmäen esikaupunkiasutus Viurilan kartano Vuorentaan kartano
Sauvo	Karunan kartano ympäristöineen Paddaisten kartano Sauvon kirkko Sauvon osuuskauppa ja apteekki
Somero	Hämeen Härkätie Palikaisten kartanomaisema Someron kirkkoympäristö Ävikin kartano ja lasitehtaan paikka
Taivassalo	Museosilta Suuri postitie Taivassalon kirkko ja pappilat
Tarvasjoki	Hämeen Härkätie
Turku	Aurajokisuun satama-, telakka- ja teolli- suusalue Brinkhallin kartano Bryggmanin huvilat Halisten kylämäki Heikkilän kasarmialue Hospits Betel -hotelli ja Atriumin talo Kakolanmäki Kaksikerran kirkko Koroistenniemi Kupittaa ruotsalaistaloalue Kuralan kylämäki Maarian kirkko ja pappila Martin kirkko Pansion Laivateollisuuden asuinalue Port Arthurin puutalokorttelit ja Mikaelinkirkko Puolalanmäki ja Turun taidemuseo Pyhän Katariinan kirkko ympäristöineen Ruissalon huvila-alue Sirkkalan kasarmit Turun hautausmaa siunauskappeleineen Turun linja-autoasema ympäristöineen Turun linna Turun läntinen ylioppilaskylä Turun Piispankatu Turun rautatieympäristöt Turun Sanomien toimitalo, Maalaistentalo ja Standardivuokratalo Turun Tuomiokirkko ja Turun historialli- nen ydinalue Turun yliopisto Turun yliopistollinen keskussairaala Varkaantie Vartiovuorenpusto, Turun Akatemian observatorio ja Luostarinmäen käsityö- läiskorttelit

Uusi- kaupunki	Kalannin kirkko Kallelan kylä Lokalahden kirkko Lyökin tunnusmajakka ja luotsiasema Männäisten ruukinalue Pyhämaan kirkot ja kyläasutus Sundholman kartano Uudenkaupungin puutalokorttelit Uudenkaupungin rautatieasema
Vehmaa	Nuhjalan kartano Suuri postitie Vehmaan kirkko ja pappila

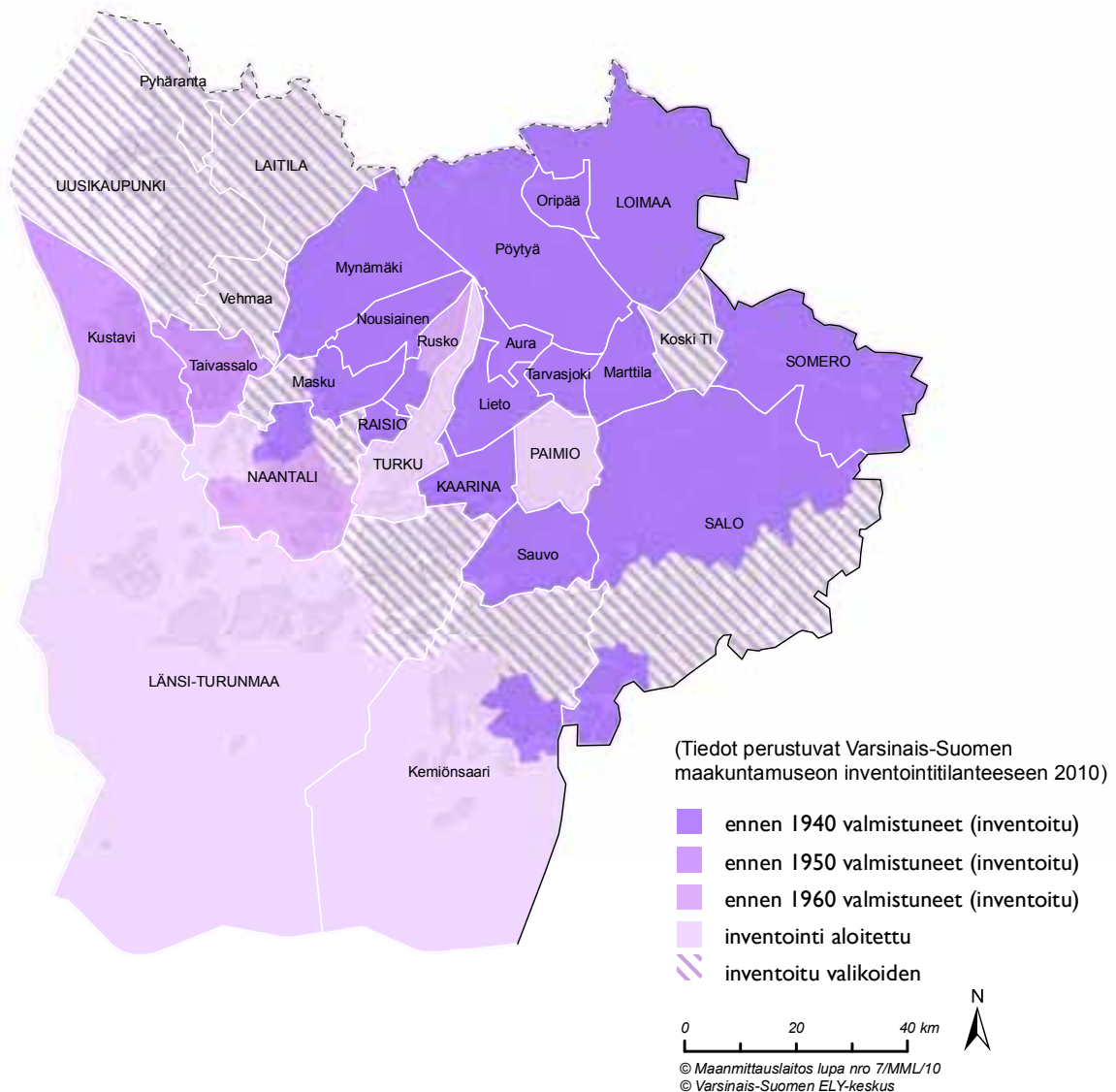
Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt ja tiet (www.rky.fi). Kartta: Varsinais-Suomen ELY-keskus. Lähde: Museovirasto.

Paula Saarento
Rakennusinventointityöstä

Rakennusinventointitilanne
Varsinais-Suomessa

Rakennusperinteen järjestelmällinen tallennustyö aloitettiin Suomessa 1970-luvun lopulla Museoviraston julkaistua ohjeet inventointien laatimiseksi. Varsinais-Suomessa rakennusinventointia on tehty 1980-luvun alkupuolelta lähtien maakuntamuseon johdolla. Työtä on tehty yhteistyössä kotiseutuyhdistysten, paikallisen kulttuuriväen ja toimintaryhmien, kuntien, Varsinais-Suomen liiton ja nykyisen Varsinais-Suomen elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskuksen kanssa. Inventointitietoja tarvitaan ympäristön vaalimisen ja hoidon pohjaksi. Käytännössä niitä tarvitsevat erityisesti maankäytön suunnittelijat ja kulttuuriympäristön hoidosta vastaavat viranomaiset.

Varsinais-Suomen maakuntamuseossa on käytössä kaksitasoinen inventointimalli, jossa yksittäisten kohteiden ohella inventoidaan laajemmat aluekokonaisuudet kuten kylät, teollisuusympäristöt, huvila- tai mäkitupa-alueet. Rakennusinventoinnin tavoitteena on tuottaa kattavat monipuolista käyttäjäkuntaa palvelevat perustiedot alueen rakennetusta ympäristöstä. Rakennusinventoinnissa tarkastellaan rakennuksen ulkoasua, säilyneisyyttä ja edustavuutta sekä selvitetään rakennus- ja asutushistoriaan liittyvät arkistotiedot. Alueinventointiin sisältyy yhteenveto jokaisesta kylästä sekä selkeästä aluekokonaisuudesta ominais- ja erityispiirteineen sekä asutus- ja maisemahistoriaan perustuva arvio aluekokonaisuuden kulttuurihistoriallisesta arvosta. Kohdeinventoinnissa on pitkään ollut tavoitteena kerätä tiedot kaikista ennen vuotta 1940 valmistuneista rakennuksista.

Museovirasto suosittelee perusinventointien ulottamista 1970-luvun rakennettuihin ympäristöihin asti. Käytännössä työ on toteutettu siten, että ensin on inventoitu vanhimmat rakennukset, ja inventoinnit on pyritty viemään läpi kattavina kaikkien ennen vuotta 1940 rakennettujen rakennusten osalta. Osassa kuntia on pystytty inventoimaan jopa kaikki 1940- ja 1950-luvullakin rakennetut ympäristöt. Joissakin kunnissa inventointi on kauttaaltaan suoritettu valikoiden. Asutuskeskuksissa inventoidaan kaikki taajamille luonteenomaiset liikerakennukset ynnä muut sellaiset, ja näillä alueilla inventointi pyritään ulottamaan kaikkiin 1970-luvulla rakennettuihin rakennuksiin asti. Asemakaavoitusta varten tehtävissä inventoinneissa inventoidaan kaikki rakennukset.

Varsinais-Suomen maakuntamuseon tietokannassa on tällä hetkellä tiedot lähes 40 000 kiinteistön rakennuksista. Vielä on alueita joilla inventointia ei ole tehty ollenkaan ja alueita, jotka on inventoitu valikoiden ja joita pitäisi täydentää. Inventointien päivitys ja täydennys on tärkeää myös kohteissa tapahtuvien muutosten vuoksi. Inventointi on siis jatkuva prosessi, jota on tehtävä tulevaisuudessa, jotta historiallisten piirteiden säilyminen kulttuuriympäristössä voidaan turvata.

Maisemahistoriallinen tutkimus

Näkökulmaa laajennettiin 1990-luvulla maisemahistorian tutkimuksella, joka tukee kulttuuriympäristön kokonaisvaltaista tarkastelua. Varsinais-Suomen maakuntamuseossa maisemahistoriaa tutkitaan vanhojen karttojen, pääasiassa 1700-luvun lopun isojakokarttojen ja niihin liittyvien asiakirjojen avulla. Niistä voidaan tutkia muun muassa vanhojen kylätonttien, peltojen ja niittyjen sijaintia sekä teiden kulkua.

Alkuperäiset kartat kuvataan digitaalisesti ja kuvat viedään paikkatieto-ohjelmaan, jossa ne kiinnitetään vastinpisteiden avulla nykyisten peruskarttojen päälle. Karttojen sisältö piirretään digitaalisesti puhtaaksi ja niihin liittyvät asiakirjatiedot kirjataan taulukkoon. Taulukkoon kirjataan karttamerkit, lähdekartat selityksineen, alkuperäisen kartan nimi ja sijainti, talon tai torpan tms. nimi, isojakolitterat, nykyinen nimi, kylä, kunta, digitoijan nimi ja digitointivuosi sekä projekti ja projektiaika. Digitaalisesti piirretty kartta voidaan avata päällekkäin muiden digitaalisten paikkatietoaineistojen, esimerkiksi nykyisen peruskartan, kanssa ja siten paikallistaa historiallinen maisemarakenne suhteessa nykyiseen. Tähän mennessä valmistuneet maisemahistoriakartat on viety myös internetiin, ja niitä voi katsella kaikille avoimesta Lounaispaikan karttapalvelusta.

Rakennetun ympäristön kulttuurihistoriallinen arvottaminen

Kerättyjen tietojen pohjalta rakennetut kohteet ja aluekokonaisuudet arvotetaan kulttuurihistoriallinen perustein. Arvottamistyössä on käytetty rakennushistoriallisiin, historiallisiin ja ympäristöllisiin arvoihin pohjautuvia kriteereitä, jotka on jaettu useisiin alaluokkiin, ja joiden pohjalta rakennetut ympäristöt on Suomessa melko vakiintuneesti luokiteltu valtakunnallisesti, maakunnallisesti/seudullisesti ja paikallisesti arvokkaiksi. Tämä pohjautuu maankäytön suunnittelun tasoihin (maakuntakaava, yleiskaava) ja valtakunnallisiin alueidenkäyttötavoitteisiin sekä suojeleluhjelmiin. Varsinais-Suomen maakuntamuseossa on näiden lisäksi käytössä myös luokat maisemallinen ja historiallinen. Ne täydentävät edellä mainittua kolmea luokkaa, jotta voidaan tuoda esille kohteita, jotka eivät ehkä yksinään yltäisi mihinkään kolmesta vakiintuneesta luokasta, mutta joilla kuitenkin on joko maisemallisia tai historiallisia tai molempia arvoja, ja jotka osana suurempaa kokonaisuutta muodostavat arvokkaan kulttuuriympäristön. Kulttuurihistoriallisessa arvottamisessa on tietenkin huomioitava että arvokäsitykset muuttuvat, ja arvottamistyötä tekevät tutkijat ovat sidottuja omaan aikaansa.

VARAKUM-projekti

Varsinais-Suomen kulttuuriympäristön inventointien toteuttamis- ja kehittämishanketta alettiin 2000-luvulla kutsua VARAKUM-projektiksi, joka on lyhenne sanoista "Varsinais-Suomen rakennettu kulttuuriympäristö ja maisema." Se koostuu useista pienemmistä projekteista, joissa kerätään tietoja Varsinais-Suomen kulttuuriympäristöstä alue kerrallaan esimerkiksi seutukunta- tai kunta-kohtaisesti. Lähtötilanne projektialueiden kunnissa on ollut hyvin erilainen. Osassa kuntia kaikki vanhat rakennukset on inventoitu jo aikaisemmin vuoteen 1940 asti ja julkaistu Varsinais-Suomen maakuntamuseon ja Varsinais-Suomen liiton julkaisemassa Varsinais-Suomen rakennuskulttuuri-kirjasarjassa. Joissakin kunnissa taas ei ole inventoitu ollenkaan. Tästä syystä inventointien kattavuus kuntien välillä projektien päätyttyäkin vaihtelee. Projektien taustalla ovat valtakunnalliset alueidenkäyttötavoitteet sekä alueelliset kehittämis- ja ympäristöhoito-ohjelmat. Hankesuunnittelussa on huomioitu maakuntakaavoituksen tarpeet, ja kunnat voivat hyödyntää niissä kerättyä tietoa myös omassa maankäytön suunnittelussaan. Tavoitteena on ollut inventoida vanha rakennuskanta

ja muinaisjäännökset sekä tutkia alueen maisemahistoria. Kaikissa projekteissa ei kuitenkaan resursien niukkuuden vuoksi ole pystytty inventoimaan muinaisjäännöksiä, vaikka ne ovatkin oleellinen osa kulttuuriympäristöä.

Salon seudun rakennettu kulttuuriympäristö ja maisema -projekti (SARAKUM) 2000-2004 oli ensimmäinen VARAKUM-tyyppinen projekti, jossa selvitettiin koko seutukunnan kulttuurihistoriallisia arvoja, ja josta saatujen kokemusten pohjalta toteutettiin muut VARAKUM-projektit.

SARAKUM-projekti

SARAKUM-projektin kohdealueena oli koko Salon seudun silloiset 11 kuntaa, nykyiset Salon ja Someron kaupungit. Rahoituksellisesti projekti oli jaettu A- ja B-osaan, joista A-osan rahoitus koostui Varsinais-Suomen liiton myöntämästä maakunnan kehittämisrahasta sekä kuntien ja Turun maakuntamuseon (nykyinen Varsinais-Suomen maakuntamuseo) omarahoitusosuuksista. B-osan rahoitus koostui Varsinais-Suomen ELY-keskuksen myöntämästä EAKR-tuesta ja edellä mainituista omarahoitusosuuksista. Projektissa inventoitiin vanha rakennuskanta ja muinaisjäännökset sekä tutkittiin alueen maisemahistoria. Kerättyjen tietojen pohjalta kohteet arvotettiin kulttuurihistoriallisin perustein, koottiin raporteiksi ja julkaistiin Lounaispaikan karttapalvelussa.

VARAKUM 2/5 -projekti

Vuosina 2005-2007 toteutetun VARAKUM 2/5 -projektin alueena olivat Turun seudun kehyskunnat Askainen, Lemu, Masku, Merimasku, Mynämäki, Nousiainen, Rymättylä, Sauvo, Vahto ja Velkua, sekä Vakka-Suomen puolelta Kustavi ja Taivassalo, joista nykyisin Merimasku, Rymättylä ja Velkua ovat osa Naantalia, ja Askainen, Lemu ja Masku muodostavat Maskun kunnan. Entinen Vahdon kunta on osa nykyistä Ruskon kuntaa. Kustavin, Mynämäen, Nousiaisten, Sauvon ja Taivassalon kuntarajat ovat edelleen samat kuin projektin päättyessä 2007. Kuntien, Turun maakuntamuseon ja Varsinais-Suomen liiton omarahoitusosuuksien lisäksi projekti toteutettiin osittain Varsinais-Suomen ELY-keskuksen myöntämällä EAKR-tuella ja osittain Varsinais-Suomen liiton myöntämällä maakunnan kehittämisrahalla. Projektissa inventoitiin vanha rakennuskanta ja muinaisjäännökset sekä tutkittiin alueen maisemahistoria. Kerättyjen tietojen pohjalta rakennetut ympäristöt arvotettiin kulttuurihistoriallisin perustein.

Yläneen kulttuuriympäristöprojekti

Yläneen kulttuuriympäristöprojekti (2005-2006) käynnistettiin Yläneen kotiseutuyhdistyksen aloitteesta. Varsin Hyvä ry. myönsi projektille ALMA-rahoituksen; omarahoitusosuus koostui Yläneen kotiseutuyhdistyksen ja Turun maakuntamuseon osuuksista. Jatkotoimenpiteenä kulttuuriympäristöt arvotettiin, ja maisemahistoriakartat sekä yhteenvedot inventoinneista julkaistiin Lounaispaikan karttapalvelussa Varsinais-Suomen liiton tuella. Projektissa tutkittiin alueen maisemahistoria ja inventoitiin pääosin koko Yläneen ennen vuotta 1940 rakennetut rakennukset.

Armas-hanke

Armas (Auranmaan ja saviseudun kulttuurimaisemaprojekti) -hankkeessa täydennettiin muiden Loimaan seudun kuntien: Alastaron, Auran, Kosken, Marttilan, Mellilän (kuuluu nykyisin Loimaan kuntaan), Oripään, Pöytyän ja Tarvasjoen rakennusinventointeja ja tehtiin maisemahistoriakartat koko alueelta. Projekti toteutettiin Varsinais-Suomen jokivarsikumppaneiden myöntämällä Leader-tuella. Jatkotoimenpiteinä inventointitiedot arvotettiin yhteistyössä Varsinais-Suomen liiton kanssa. Maisemahistoriakartat julkaistiin Lounaispaikan sivuilla.

VARAKUM 4/5 b -hanke

Tällä hetkellä on käynnissä VARAKUM 4/5 b-hanke (Vakka-Suomen kulttuuriympäristöprojekti). Hanke toteutetaan kahdessa osassa. Vuonna 2007 toteutetussa osassa, jota hallinnoi Turun maakuntamuseo, ja johon Varsinais-Suomen ELY-keskus myönsi EAKR-tukea, tutkittiin koko projektialueen maisemahistoria. Toisessa osassa (2008-2010) inventoidaan projektialueen vanha rakennuskanta. Molempien osien omarahoitusosuuksista vastaavat alueen kunnat, Varsinais-Suomen liitto ja Varsinais-Suomen maakuntamuseo. Suurin osa rahoituksesta muodostuu kuitenkin Varsinais-Suomen liiton myöntämästä maakunnan kehittämisrahasta. Hanketta hallinnoi Uusikaupunki, ja inventointityötä ohjaa Varsinais-Suomen maakuntamuseo. Inventoiduista kohteista ja alueista viedään kulttuurihistoriallisen arvon ja arvotuksen sisältävät yhteenvedot tunnistetietoineen paikkatietojärjestelmään. Nämä tiedot ovat helposti esimerkiksi maankäytön suunnittelijoiden käytettävissä. Ne julkaistaan myös internetissä Lounaispaikan karttapalvelussa.

Maisemahistoriakarttojen tekoprosessi

Kuvassa Livonsaarella sijaitsevan Kaukoisten kylän isojakokartta. Alkuperäinen kartta sijaitsee Maanmittauslaitoksen keskusarkistossa Jyväskylässä. Digitaalinen isojakokartta asetetaan peruskartan päälle vastinpisteiden avulla. Karttojen sisältö piirretään digitaalisesti puhtaaksi ja niihin liittyvät asiakirjatiedot kirjataan taulukkoon. Kulttuurihistorialliseen arvokarttaan kootaan tiedot alueen kulttuurihistoriallisista arvoista. Kartalla näkyy maisemahistoriakartoista tuodut arvokkaat avoimet maisema-alueet, jotka koostuvat vanhoista rintapelloista ja niityistä, vanha tiestö ja vanhat kylätontit. Rakennusinventoinneista tuodaan arvokkaat kiinteistöt. Maisemahistoria- ja kulttuurihistoriallisesta arvokartasta voidaan havaita, että Kaukoisten kylän talot sijaitsevat edelleen vanhojen tonttien tuntumassa ja että tielinjat noudattavat pitkälti vanhoja tieuria.

Luhtitalot ovat ruukkiyhdykskunnalle tyypillisiä vuokrakasarmeja. Taalintehtaan valtakunnallisesti merkittävässä rakennuksessa kulttuuriympäristössä. Kuva: Varsinais-Suomen ELY-keskus, Anna-Leena Seppälä 2005

Rakennusten ja ympäristön kulttuurihistorialliseen arvoon vaikuttavia kriteereitä

Rakennushistorialliset, ympäristölliset ja esteettiset arvot

- Rakennuksen historia, ikä ja antikvaarinen säilyneisyys. Jo ikänsä puolesta arvokas, alkuperäisenä säilynyt tai vanhaa kunnioittaen hoidettu/kunnostettu
- Rakennustaiteellisesti arvokas, esimerkiksi puhtaspiirteinen arkkitehtonisen tyylin edustaja tai yleisesti tunnetun ja arvostetun tai paikallisen suunnittelijan tuotantoa oleva
- Rakennusteknisesti arvokas, esimerkiksi rakennusaikansa materiaaleja tai teknillisiä ratkaisuja tai rakennusteknistä uutuutta edustava
- Rakennusperinteisesti arvokas ilmentää aikakautensa rakentamistapaa tai rakentamisen traditiota, joka on sidottu ihmisten tietoon ja käden taitoihin.
- Maisemallisesti/kaupunkikuvallisesti arvokas, esimerkiksi yksittäinen kohde, joka liittyy arvokkaaseen kokonaisuuteen, tai yksittäinen maamerkki

Historialliset arvot

- Taloushistoriallisesti arvokas, esimerkiksi kaupan, teollisuuden tai liikenteen kehityksen kannalta merkittävä
- Sivistys-, tapahtuma- tai henkilöhistoriallisesti arvokas, esimerkiksi koulutushistoriaan tai jonkin ryhmän tai jonkun henkilön historiallisesti merkittävään toimintaan, merkittävään henkilöön tai tapahtumaan liittyvä
- Asutus- ja sosiaalishistoriallisesti arvokas, jolla on merkitys kylä- ja taajamarakenteen/ yhdyskuntarakenteen kehityksessä, esimerkiksi alkuperäisellä paikalla säilynyt kantatalo, entinen torppa tai mäkitypa-alue, tai muu ”villisti”, esimerkiksi työläisväestön asuinalueeksi syntynyt kokonaisuus
- Aatehistoriallisesti arvokas, esimerkiksi työväentalo tai suojeluskuntatalo
- Kaavoitushistoriallisesti arvokas. Yhtenäisen suunnitelman mukaan rakentunut kokonaisuus

Harvinaisen hyvin säilynyt rakennetun ympäristön kokonaisuus valtakunnallisesti merkittävän Huovintien varrella. Koski Tl:n Isosorvaston kylään kuuluvaan Urmaankulmaan siirrettiin 1700-luvun lopulla kantatalot Ylihykkö, Yliurmas, Aliurmas ja Mäkilä. Kuva: Turun museokeskus, Paula Saarento 2008

Tietojen tallennus ja jakelu

Kaikki inventointitiedot tallennetaan Varsinais-Suomen maakuntamuseon tietokantaan. Inventointilomakkeet valokuvineen ja mahdollisine piirustuksineen tulostetaan kahtena kappaleena, joista toiset menevät kuntiin ja toiset jäävät maakuntamuseon arkistoon. Kunnat saavat halutessaan inventointitiedot myös sähköisenä tiedostona. Inventoinneista viedään paikkatietoon kiinteistön tai aluekokonaisuuden nimi ja lyhyt yhteenveto sen kulttuurihistoriallisesta arvosta. Paikkatietoon viedyt yhteenvedot samoin kuin maisemahistoriakartatkin ovat nähtävissä Lounaispaikan karttapalvelussa.

Vuonna 2010 käynnistyi Opetusministeriöltä saadun avustuksen turvin maakuntamuseon tietokannan uudistamishanke, jossa on tavoitteena luoda kulttuuriympäristötietokanta ja -portaal, joka on suoraan yhteydessä paikkatietoon ja yleisiin rakennettua ympäristöä koskeviin perusrekistereihin ja johon voi suoraan liittää myös valokuvat ja mahdolliset piirustukset. Uudistus toteutetaan yhteistyössä Lounaispaikan kanssa siten, että Lounaispaikka vastaa portaalin teknisestä suunnittelusta ja kehittämisestä. Tietojen jakelua ja saatavuutta pyritään parantamaan luomalla järjestelmä, joka on osittain julkinen siten, että tietty osa tiedoista julkaistaan automaattisesti internetissä Turun maakuntamuseon sivuilla ja paikkatiedon kautta Varsinais-Suomen liiton koordinoiman Lou-

Rakennuskulttuurijulkaisut

Yksi tapa tavoittaa kuntalaiset ja rakennusten omistajat on julkaista inventoinnissa kerätyt tiedot rakennuskulttuuria esittelevinä kirjoina. Julkaisuissa esitellään kuntien vanhaa rakennuskantaa ja kulttuurimaisemaa. Julkaisut tuotetaan yhteistyössä kuntien ja kotiseutuyhdistysten kanssa. Sarjaa julkaisevat Varsinais-Suomen maakuntamuseo ja Varsinais-Suomen liitto. Tähän mennessä inventoinnit on julkaistu kirjoina Ruskon (1987, uusintapainos 2002), Someron (1990), Mietoisten (1993), Merimaskun (1996), Raision (1997), Lemun (2000), Rymättylän (2001), Nousiaisten (2002), Naantalin vanhankaupungin (2006), Maskun (2007), Sauvon (2008), Naantalin Luonnonmaan (2008), Turun Paattisten (2009) ja Liedon (2010) alueilta. Kirjasarjan 15. osa, jossa esitellään Naantalin kantakaupunkia, julkaistaan vuoden 2011 alkupuolella. Tavoitteena on tehdä rakennuskulttuurijulkaisut kaikista Varsinais-Suomen kunnista.

naispaikan karttapalvelussa. Kunnat voivat hakea aluetta koskevat tiedot suoraan verkkosovelluksesta. Tietokantaan voidaan luoda myös palautelaatikko, johon lukijat voivat jättää kommentteja esimerkiksi palvelussa esitellyistä omistamistaan rakennuksista. Pilotti valmistuu vuoden 2010 loppuun mennessä. Se otetaan käyttöön ja testataan vuonna 2011 Turunmaan saaristoon kohdistuvan inventointiprojektin yhteydessä.

Rakennussuojelujärjestelmän synty

Rakennetun ympäristön varjelu on sadan vuoden aikana kuljettu pitkä matka. 1900-luvun ensimmäisinä vuosina havahduttiin vanhojen kaupunkien estetisoivaan suojeluun, modernismin aikana koko vanhan varjelu unohtui. Ensimmäiset, monumentteja koskevat suojelulistaukset ja reaktiivinen miljösuojelu saivat virallisen aseman kaupunkisuunnittelussa 1960-luvulla. Museoviraston aloitteesta alkoi systemaattinen inventointi ja suojelutavoitteiden asettaminen. Rakennetun ympäristön kokonaisuuksia lähdettiin hakemaan suojelun piiriin laajemmin seutukaavoituksen kautta. Käännekohdaksi muodostui rakennussuojelulain ja rakennuslain uudistukset vuonna 1985. Rakennetun ympäristön suojelussa on viimeisen kolmenkymmenen vuoden aikana jouduttu keskittymään nopeasti hävitetyn vanhan kulttuuriympäristön pelastamiseen. Rakennetun ympäristön arvojen huomioon ottaminen on lainsäädännön ja hallintokäytännön muutoksen myötä muuttunut tavanomaiseksi maankäytön suunnittelun ja rakennusvalvonnan toiminnaksi, josta sinänsä ei konflikteja puutu.

Rakennetun ympäristön kulttuuriarvojen arvottaminen on tullut viime vuosien mittaan yhä lähemmäksi nykyaikaa. Vielä parikymmentä vuotta sitten pidettiin arvottamisen rajana vuotta 1940, mutta vuonna 1992 Ympäristöministeriö teetti selvityksen 1900-luvun rakennusperinnön luetteloinnista ja suojelukysymyksistä (YM selvitys 8/1992, Laura Tuominen). Lainsäädännössämme ei ole asetettu suojeluperusteille vuosirajoja, vaan kaikenikäisiä rakennettuja ympäristöjä tulee lain mukaan arvottaa samoin perustein. Modernin, ja varsinkin aivan uuden ympäristön arvottamisessa puuttuu historian tuoma etäisyys. Kuten inventoinneista ja ohjelmista tiedetään, sotia edeltävän ajan arkkitehtuurin arvottaminen tai sen kohteiden säilymisen turvaaminen ei ole mikään suuri ongelma kohteiden iän ja vähäisyyden takia. Juuri nyt ja yhä enemmän tulevina vuosina joudumme kohtaamaan yhteiskunnan muutoksen johdosta tarpeettomiksi joutuvien suurtenkin rakennuskokonaisuuksien ja määrättyyn käyttötarkoitukseen rakennettujen laitosten säilyttämisen ongelmia. Arkipäivää ovat kaupunkien koululaitoksen tarpeettomat, aikanaan hienot, suuret koulutalot, sairaalatilojen uudet vaatimukset, lähiökeskusten tyhjenemiset ja toisaalta lähiöiden korjaus- ja täydennysrakentaminen.

Modernin olemus

Modernin arkkitehtuurin historian väitetään alkaneen 1920-luvun lopussa funktionalismilla. Modernin arkkitehtuurin henkiseen perustaan sisältyy irtautuminen tradition painolastista, rakennustekniikan kehitys, kokeileminen ja sen perusteella mahdolliseksi tullut uusi muotokieli. Modernin muotokieleen kuuluu vähäeleisyys ja monistettavuus. Pysyvyys ei ole modernismin ideaali. Funktionalismin tärkein teesi on tilojen suunnittelu käyttötarkoitusta varten. Funktionalismin perusteella julkinen rakentamisen ohjaus tuotti kaikkeen suunnitteluun mitoitusjärjestelmiä.

Suomalainen yhteiskunta siinä muodossa, mikä nyt sen tunnemme, on rakentunut nopeasti sotien jälkeisenä aikana. Hyvinvointiyhteiskunta on rakentanut modernin asuntokannan, koululaitoksen monet ilmentymät, terveydenhuollon toimitilat sekä nopeasti muuttuvat tuotannon ja kaupankäynnin puitteet. Vain evankelisluterilaiset kirkkorakennukset ovat osin ajalta ennen modernismia.

Modernismi liittyy kaupungistumiseen. Toisaalta uuden maailman rakentajia olivat myös suuret teollisuuslaitokset sekä erilaiset keskusjärjestöt ja aatteelliset liikkeet. Näin funktionalistisia rakennuksia nousi myös maaseudulle esimerkiksi osuusliikkeen myymälöinä. Nämä ”osuuskauppafunkkista” edustavat kirkonkylien kummajaiset ovat jo ajat sitten joko hävinneet, tai ne on nostettu kirkonkylän raitilla suojelukohteiksi.

DOCOMOMO-järjestö perustettiin nostamaan modernin arkkitehtuurin saavutuksia vanhojen monumenttien rinnalle suojelukohteiksi. Turussa Alvar Aallon varhaistuotantoon kuuluvat Turun Sanomien toimitalo, Lounais-Suomen Maalaistentalo ja Standardivuokratalo ovat DOCOMOMO-kohteita ja Valtioneuvoston päätöksellä valtakunnallisia RKY-kohteita.

Modernin vuosirenkaat

Jälleenrakennuskaudella rakennettiin paljon. Ensimmäisinä rauhan vuosina asuntorakentaminen keskittyi lähes yksinomaan omakotialueille. Suomalaisen arkkitehtien kehittämä arkinen puoli-toistakerroksinen omakotitalo on sanan varsinaisessa merkityksessä funktionaalinen. Rakennustyyppissä on funktionalismin keskeisenä perintönä yksiaineinen julkisivun käsittely, vähäeleiset yksityiskohdat ja toisto aluesuunnittelussa. Käytännössä ilme muodostui totiseksi pelkästä rakennustarvikkeiden niukkuudesta. Kansan keskuudessa tämä rakennustyyppi on muodostunut ikään kuin traditionaalisen rakentamisen perikuvaksi. Sitä on

vapaasti muuteltu lisäämällä elintasosiipiä, väritämällä ”panulla” iloisen väriseksi, päällystämällä mineriitillä tai melkein puuseinän näköisellä pellillä ja viimein laudoittamalla uudelleen vanhan näköisellä, listoin jaetulla vuorauksella. Parhaat, hyvän asemakaavallisen idean perusteella syntyneet yhtenäiset jälleenrakennuskauden alueet ovat saaneet arvon myös suojelukohteina. Valtakunnallisesti merkittävän rakennetun kulttuuriympäristön statuksen saaneet Turun Pansion Lavateollisuuden alue ja Kupittaa ruotsalaistalot on kumpikin toteutettu poikkeuksellisesti yhtenäisinä aluerakenteina. Tavanomaiset asevelikylät eivät ole säilyttäneet yhtenäistä ilmettään Turussa eikä Varsinais-Suomessa ole muuallakaan valtakunnallisesti merkittäviä kyseisen ajan kokonaisuuksia. Haasteena on paitsi rakennusten yhdenmukaisen koon ja ilmeen katoaminen myös alueiden täydennysrakentaminen yksittäisillä tonttijaon muutoksilla. Onko alueiden suurin merkitys kaupunkirakenteen tiivistämisen varausalueena?

Kaupunkien kerrostalorakentaminen käynnistyi 1950-luvun vaihteessa Arava-rahoitusmallin avulla. Sodan jälkeen vallinnutta arkkitehtuurin suuntausta on pidetty romantisoivana reaktiona funktionalismin tiukan rationalistiseen estetiikkaan. Erik Bryggman oli tämän ajan merkittävin arkkitehti Turussa. Hänen suunnittelema Ylösnousemuskappeli vuodelta 1940 edustaa arkkitehtuurihistoriassa käännettä kansainvälisestä funktionalismin pelkistetystä ilmeestä kohti paikallisesti orientoituvaa, yksityiskohdiltaan viimeisteltyä, materiaalitietoista arkkitehtuuria: 1940-luvun romantiikkaa. Tästä arkkitehtuurin virtauksesta voidaan käyttää myös määritelmää idyllinen jälkifunktionalismi.

1950-luvun alkupuolen kerrostalot rakennettiin vielä paikalla käsityönä, erityisesti maastoon sovittaen. Julkisivut rapattiin karkealla roiskerappauksella. Satulakattoa kattaa tiili tai betonitiili, räystäät ovat kohtuulliset, varsinkin päädyssä lähes olemattomat, ikkunat ovat aukkoja muurissa. Parvekkeet ovat ulokkeita, pelkkä ulokelaatta, jota kiertää metallinen, usein ilmava kaide. Kouluista suunniteltiin suuria, ja niitä rakennettiin paljon. Niiden arkkitehtuurissa toistuu ajan muotokieli: rapattu julkisivu ja satulakatto. Sisääntulon katokset on usein erityisen hienostuneesti muotoiltu. Turussa on muutamia aluekokonaisuuksia, joissa ajan arkkitehtuurin tavoitteet toteutuvat arvokkaalla tavalla: Toivolankadun niin sanotut tähtitalot (1948-) sekä useat yhtenäiset rakennusryhmät Martinkirkon ja -koulun ympäristössä.

Teollisen rakennustuotannon kehittäminen kesti aikansa. Turku ei ollut aluerakentamisessa ensimmäisenä, vaan kerrostalorakentaminen keskittyi

TYKS:in A-sairaala on näkyvä funktionalistinen rakennus, vaikka sen ikkunat eivät muodostakaan funkistyylin mukaisia nauhoja. (Arkkitehdit Uno Ullberg ja Jussi Paatela, 1934-1937). Kuva: Turun kaupunki, Samuli Saarinen 2007

ruutukaava-alueen uudistamiseen. Kun elementtirakentaminen ei käynnistynyt riittävän nopeasti, arkkitehdit suunnittelivat rapattuihin julkisivuihin koristesauvoja. Keskusta-alueen tonttikohtaisen uusimisen ohella 1960-luvun vaihteessa rakennettiin myös pieniä kerrostaloryhmiä muualla toteutuvien metsälähiöiden tapaan. Kerrostalon rakentaminen merkitsi mille tahansa kaupunginosalle tai kirkonkylälle pääsyä mukaan moderniin kehitykseen.

Avaruusaikaan

Tulevaisuuden usko, edistys ja suuntautuminen länsimaiseen kulutusyhteiskuntaan olivat sodan ja sotakorvausten jälkeen kulttuurin vallitseva piirre. Kansainvälisen modernismin tavoitteet kukoistivat arkkitehtien esikuvina ja rationalismi vei voiton suomalaisen arkkitehtuurin arvopohjana. Turun Vesilinnanmäelle arkkitehti Aarne Ervi suunnitteli modernin yliopiston. Aurajoen varrelle rakennettiin merkittävä julkisten rakennusten sarja: kaupunginteatteri (Risto-Veikko Luukkonen ja Helmer Stenroos, 1955-62) valtion virastotalo (Stenroos ja

Luukkonen 1969) ja Wäinö Aaltosen museo (Irma ja Matti Aaltonen, 1967).

Arkkitehti Pekka Pitkänen nousi jo hyvin nuorena keskeiseen asemaan paikallisena modernistina. Hänen ensimmäinen julkinen työnsä on Hirvensalon seurakuntakeskus, nykyinen kirkko on vuodelta 1962. Monien seurakunnallisten rakennusten lisäksi hän suunnitteli merkittävän määrän asuin-kerrostaloja, muun muassa Suikkilan lähiön aluerakenteen taloineen. Ikkunanauhat ja valkea pinta ovat 1960-luvun loppupuolen moderni ilmentymä. Suikkilassa näkyy elementtitekniikan muutos: valkea pinta korvautuu pesubetonilla.

Turun keskusta uusiutui hyvin nopeasti 1950-luvun puolivälistä 1970-luvun ensimmäisiin vuosiin. Elementtirakentaminen tuli vallitsevaksi. Nauhaikkunat korvattiin ruutuelementeillä. Elementtisäumat jakavat muurin tasamittaiseen ruudukkoon, jossa ikkunoiden toistuva rytmi on arkkitehtuurisommittelun ainoa keinovaro. Arkkitehtien kiinnostus kohdistui julkiseen rakentamiseen – asuntorakentaminen toteutui tuotannon ehdoin. Elementtirakentamisen syrjäytettyä paikalla rakennetun kerrostalon asuntoarkkitehtuuri ei enää tuottanut paikallisesti omintakeisia rakennuksia – siitä piti huolta rahoituksen ja julkisen vallan tiukka normiohjaus.

Turussa aluerakentaminen alkoi laajassa mitassa 1960-luvun puolivälistä lähtien. Laukkavuoren ja Jaanin kerrostaloryhmät olivat varsinaisen lähiörakentamisen alkusoittoa. Suuri lähiökehä rakennettiin omakotialueiden taakse, ennestään lähes rakentamattomille alueille (Uittamo, Ilpoinen, Suikkila, Petrelius, Runosmäki, Nätinummi, Hepokulta, Varissuo ja Lauste). Turun lähikunnat, Raisio, Kaarina ja Lieto, saivat omat aluerakentamisen alueensa, osansa ”Turun lähiöistä”. Lähiöiden aluesuunnittelussa pyrittiin laadukkaisiin arkkitehtonisiin ratkaisuihin. Varissuon ja Runosmäen aluerakenteet perustuvat arkkitehtikilpailuun. Suikkila on lajissaan omintakeinen miljö. (Pekka Pitkänen 1960 -1980).

Vaurastuva kansa

Suuren aluerakentamiskauden jälkeen arkkitehtuurissa haettiin uutta, villimpää muotokieltä. Postmodernin nimen saanut virtaus näkyi sekä julkisivujen suunnittelussa että massoitelussa muotojen moninaisuutena ja värikkyytinä. Se ei tyylinä elänyt arkisessa asuntosuunnittelussa, mutta ”virkkeisyyden vaatimus” vaikutti kaikkeen rakentamiseen: julkisivut tehtiin vähintään kaksivärisiksi, tiililaattaa suosien, ja rakennukset saivat matalan satulakaton räystäineen. Parvekkeissa käytettiin viistoja ja pyöreitä muotoja. Kaupunkisuunnit-

teluun postmoderni virtaus toi vahvasti puheen kaupunkikuvasta ja kaupungin muotoilusta, tilallisuudesta. Umpikorttelin palauttaminen urbaaniin kaupunkitilaan jäi vahvaksi arkkitehtoniseksi tavoitteeksi.

Kunnat lähtivät kilvan tarjoamaan uusia kaavoitettuja pientalotontteja. Asuntotarjonta ja asuntosuunnittelu polarisoituivat kerrostalo-pientalo-akselille eikä asuntotarjonnan moninaisuus ole ottanut kehittyäkseen. Julkisivujen uudet aiheet ja muodot eivät todistaneet uudesta kiinnostuksesta asuntosuunnittelun kehittämiseksi, mihin 1990-luvun lamalla epäilemättä oli vaikutuksensa. Rivitalo ei asuntotyyppinä kehittynyt arkkitehtonisesti. Asuntomarkkinoilla uudeksi ”moderniksi” asumismuodoksi ja ihanteeksi tuli vanha kaupunkiasunto puutalossa.

Ympäristönrakenteeseen on merkittävimmin vaikuttanut viimeisen vuosikymmenen aikana toteutunut harppaus vapaaseen liikkumiseen. Vaurastuminen on lisännyt autojen määrää ja autolla liikkumista. Asuinympäristön palvelutaso ei enää ole rajoite asuntovalinnalle. Kauppakeskukset ovat tulleet osaksi ihmisten arkiympäristöä ja vapaa-aikaa. Kaupallisissa ympäristöissä on oma tilamuodostuksensa ja estetiikkansa. Autoistumisella on huomattava merkitys paitsi kaupunkirakenteeseen ja maisemaan myös lähiympäristöön. Erilaiset autopaikkarakenteet vaikuttavat merkittävästi lähiympäristön toiminnalliseen ja esteettiseen laatuun.

Arkkitehtuurin virtauksissa on palattu modernismin rationalistiseen esikuvaan. Nyt rationalismi näkyy lähes kertaustyylinä ilman sen alkuperäisen eetoksen julistavuutta. Pientalosuunnittelussa ilmenee uutta, modernia urbaania tyyliä – toisaalta suuria alueita rakennetaan valmistalojen jo vuosia sitten suunniteltujen mallien mukaan.

Modernin rakennusperinnön varjelemisen haasteet

Moderni rakennus on tavallisesti pelkistetty ja vähäreleinen, minkä johdosta pienetkin muutokset voivat oleellisesti muuttaa kohteen arkkitehtonista arvoa. Erik Bryggmanin suunnitteleman Turun Betel-kirkon tornin lämpörappaus on hiertänyt silmää jo pitkään: tornin mittasuhteet vääristyivät 15 cm julkisivun paksuuden kasvattamisella. Määrättyyn käyttötarkoitukseen hyvin niukalla mitoituksella suunniteltua rakennusta voi olla äärettömän vaikeaa muuttaa uuteen käyttöön – tästä sairaita ja hoitolaitokset ovat arkipäivän esimerkkejä. Rakenteiden lämmönpitävyys ei 1950-60-lukujen rakennuksissa mitenkään täytä nykyajan kiristyviä vaatimuksia. Lisäeristämisen vaikutuksesta saatiin

Turun torin KOP-kolmio vuodelta 1964 kuvaa aikansa tulevaisuususkoo. Rakennus on asemakaavalla suojeltu julkisivumateriaalia, travertiinia, myöten. (Arkkittehti Viljo Revell). Kuva: Turun kaupunki, Samuli Saarinen 2008

Toivolankadun tähtitalot edustavat idyllisen jälkifunktionalismin herkinä asuntosuunnittelua. (Arkkittehti Viljo Laitsalmi 1949-51). Kuva: Turun kaupunki, Samuli Saarinen 2006

Pekka Pitkäsén suunnittelema Pyhän ristin kappeli (1967) sijaitsee valtakunnallisesti merkittäväksi rakennetuksi kulttuuriympäristöksi määritellyllä Turun hautausmaalla. Itse kappeli todetaan Museoviraston määrittelyssä 60-luvun konstruktivistisen betoniarkkitehtuurin keskeiseksi kohteeksi. Kuva: Turun kaupunki, Samuli Saarinen 2006

karvaita kokemuksia niin sanotun energiakriisin jälkeen.

Koulut jäävät väärin paikkoihin, kun kaupunki kasvaa uusille alueille. Suurilla kaupungeilla on käsissään aikanaan oppikouluiksi, kansalaiskouluiksi, kansakouluiksi tai ammattikouluiksi rakennettuja moderneja monumentteja, jotka eivät täytä esimerkiksi esteettömyyden vaatimusta. Tyhjilleen jääneiden suurten koulurakennusten kohtalo on valtakunnallisesti merkittävä ongelma.

Lähiöt ja muu moderni arkirakentaminen ei oman aikamme silmissä välttämättä täytä vaatimuksia esteettisestä tai teknisestä laadusta eikä tämän vaiheen historiallinen merkitys ole vielä vakiintunut. Modernin arvottamisessa tulisi merkkiteosten ohella kiinnittää huomiota arjen suunnitteluhistoriaan osoituksena muuttuneesta kansanrakentamisesta.

Kaupunkisuunnittelun haasteet ja rakennetun ympäristön vaaliminen

Lakiin kirjattu tavoite ympäristön arvojen huomioinnista kaavoituksesta päätettäessä vaatii arvojen kartoitusta. Inventoinnit ja arvotukset ovat käytännön arkipäivää. Olemme jo hyväksy-

neet kaupunkikuvan kerroksellisuuden yhdeksi arvoksi sinänsä. Modernissa arkkitehtuurissa on ollut ideaalina yhtenäinen kaupunkikuva, jonkinlainen kokonaishahmo alueella. Tämä tavoite on ollut myös laissa annettu velvoite kaavoitukselle. Perinteinen kaupunki- tai kyläkuva toteutuu eri tavoin yhtenäisenä hitaan kehityksen ja yhdenmukaisen rakennustekniikan takia. Modernina aikana yhdyskuntia on varta vasten suunniteltu tietyn kokonaisidean – kerrosluvun, tonttitehokkuuden tai muun rakennustavan mukaisesti. Kun jo uuden suunnitelman mukaan toteutuneelle alueelle on jäänyt reliikki edellisestä kaupunkikerrostumasta, sillä pitäisi olla erityisiä antikvaarisia arvoja tai merkityksiä jotta sen säilyttämisellä olisi ympäristökemusta kohottava vaikutus. Tämä arvostiritti on nähtävissä arkkitehtien suunnitteluideologian ja yleisön arvostuksien tai rakennushistoriallisia arvoja erikseen tutkivan asiantuntijan käsityksen välillä. Käytännössä suurempi suunnitteluhaaste tulee suojeluvaatimusten ja alueiden täydennysrakentamisen yhteensovittamisessa. Taloudelliset paineet täydennysrakentamisen määrälle ovat tuottaneet huonoa ympäristöä, vaikka historiallisia arvoja on saatu säilymäänkin.

Karvataskunkadun kerrostaloissa Varissuolla näkyy vielä alkuperäinen pesubetonijulkisivu. Elementtijaossa, julkisivun värikentissä ja ikkunajaossa näkyy ajalleen poikkeuksellisen kunnianhimoista suunnittelua. Niin sanottu sandwich-elementtitekniikka ei ole kestänyt niin hyvin kuin suunnitteluaikana uskottiin. Lähiössä on yleisesti käynnissä julkisivujen uudelleen verhoilu ja lisälämmöneristäminen. Kuva: Turun kaupunki, Samuli Saarinen 2009

Näköalan vaikeus

Voidaan sanoa, että mikään ei ole niin ruma kuin juuri muodista pois joutunut. Lähimenneisyyden arvioiminen on erityisen haasteellista, muuten kuin rakennuksen arkkitehtuurin laatutasoa arvioimalla. Minkä osan tämän päivän ympäristöstä haluamme säilyvän tulevaisuudelle? Historia valitsee ja valikoi, tekniikka tuottaa uusia kerrostumia. Juuri nyt on käynnissä laajamittainen peruskorjausvaihe. Julkisivuja lisäeristetään ja verhoillaan uudelleen. Suunnittelun taso on toki korkeampi kuin edellisen energiakorjausvaiheen aikana, mutta tulee meille uusi kerrostuma tämän vuosikymmenen korjausarkkitehtuurista. Voidaan epäilemättä todeta, että tällainen rakennusten elinkaaren jatkaminen on modernismin hengen mukaista, koska rakennukset alun perin on rakennettu lyhytikäisiksi kovalla kiireellä.

Koko moderni aika on puhunut kaupunkiuudistuksesta. Vanhasta kaupungista on haluttu eroon. Nyt taas halutaan eroon modernistisesta kaupungista. Olemme varsin tietoisia kulttuurin muutoksista sekä muodin tai tyylin vaihdoksista. Nykykulttuurissa on oma ammattikuntansa ”viimeisten virtausten haisteluun.” Kilpailu on arvo sinänsä.

Kunnat, seudut ja kansakunnat ovat kaikki joutuneet kilpailutilanteeseen.

Väitetään että kasvu on säilymisen edellytys. Kaupungin täytyy olla vetovoimainen seutunsa moottori. Seutukunnan tulee kasvaa, jotta se voi kehittyä tasapainoisesti. Seudun sisällä terve kilpailu tarjoaa kansalaisille mahdollisuuksia toteuttaa hyvää elämää. Kansalaiset ovat kuluttajia; kuluttajilla pitää olla valinnanvaraa; kilpailu tuottaa hyvää ja pitää hinnat kurissa. Jokaiseen kaupunkiin halutaan ”jotain uutta”, joka nostaa sen mielikuvatasolla edistyksen kärkeen. Kun lakiin on saatu tavoitteeksi olevan rakennuskannan varjelu, ja kauneus- ja käyttöarvon huomioon ottaminen ympäristön suunnittelussa, asenneilmapiiri on heilahtanut toiselle laidalle ja jälleen vaaditaan muutosta, ympäristöönsä ylimielisesti suhtautuvaa vau-arkkitehtuuria. Jokaisen oman rakennushankkeen pitää mieluummin poiketa ympäristöstään kuin sopeutua siihen. Onko Varsinais-Suomella kulttuuritahtoa vaalia omaa rakennusperintöään sen kaikki kerrostumat hyväksyen? Kulttuuriympäristön vaalimisen kannalta emme sittenkään ole vielä saaneet maailmaa valmiiksi.

Ilpoisten liikekeskuksen sisäpihan lähiöidylliä. Kuva: Turun kaupunki, Anja Latvala 2003

Lähiötalojen julkisivujen korjausta. Kuva: Turun kaupunki, Samuli Saarinen 2009

Rauhankatu 19 oli aikansa vau-arkkitehtuuria. Rakennusta on sen parvekkeitten perusteella kutsuttu myös Lasipalatsiksi. Se on koko korttelin mittainen, joten rakennus poikkeaa ympäristöstään kaikin puolin. Se on arvioitu rakennushistoriallisesti ja ympäristöllisesti arvokkaaksi ja se sisältyy myös maakuntakaavan suojelukohteisiin. (Arkkitehtitoimisto Olavi Laisaari, 1960-61).
 Kuva: Turun kaupunki, Samuli Saarinen 2007

DOCOMOMO (International Working Party for Documentation and Conservation of Buildings, Sites and Neighbourhoods of the Modern Movement) on vuonna 1989 perustettu, kansainvälinen modernin arkkitehtuurin tutkimus- ja suojelujärjestö. Järjestöön kuuluu työryhmiä yli 40 maasta, myös Suomesta. Keskeinen osa Suomen DOCOMOMO-työryhmän tiedotus- ja valistustehtävää on merkittävien arkkitehtuuri- ja ympäristökohteiden valikoiman ylläpitäminen. Valikoimassa on tällä hetkellä yli 60 kohdetta ja kokonaisuutta. Varsinais-Suomessa näitä modernismin keskeisiä teoksia ovat Alvar Aallon suunnittelemat Lounais-Suomen maalaistentalo (1927-1928), Standardivuokratalo (1928-1929) ja Turun Sanomien talo (1928-1929) Turussa, Paimion parantola (1929-1933) Paimiossa, Erkki Huttusen suunnittelema Osuuskunta Aitan Sauvon myymälä (1929-1933), Erik Bryggmanin suunnittelemat Paraisten siunauskappeli (1929-1930), Turun Ylösnousemuskappeli (1939-1941), Åbo Akademin kirjatorni (1934-35), asuintalot Atrium ja Betel (1925-1929) ja huvilat Villa Solin (1927-1929), Villa Erstan (1928-1929), Villa Warén (1932), Villa Ekman (1932-1933) ja Villa Staffans (1945-1946) Turussa sekä Villa Nuuttila (1947-1950) Kaarinassa.

DOCOMOMO -kohteen Erkki Huttusen suunnitteleman Osuuskunta Aitan Sauvon myymälän korjausta.
 Kuva: Turun museokeskus, Eija Suna 2007

Paavo Nurmen stadion. Kuva: Turun kaupunki, Samuli Saarinen 2006

Samuli Saarinen Turun rakennusperintöohjelma

Turun kaupungin ympäristö- ja kaavoitusvirasto laatii yhteistyössä Turun museokeskuksen kanssa linjausta rakennetun ympäristön vaalimisen ja rakennussuojelun periaatteista. Rakennusperintöohjelman laadinta perustuu Turun kaupunginvaltuuston ryhmien väliseen sopimukseen 2005–2008. Rakennusperinnön hoidon ja siihen liittyvien toimintamallien kehittäminen kuuluu myös Turun arkkitehtuuripoliittiseen ohjelmaan, jonka valtuusto hyväksyi vuonna 2009.

Rakennusperintöohjelma kokoaa yhteen rakennetun ympäristön vaalimista koskevat lakipykälät, velvoittavat sopimukset ja ohjeet sekä esittelee rakennussuojelun käytännöt ja keskeisimmät toimijat. Varsinaiseen ohjelmalliseen sisältöön kuuluvat ajankohtaisten haasteiden määrittely ja toimintamallien kehittäminen. Ohjelmaan sisältyy noin 30 yksilöityä toimenpidettä, joilla edistetään arvokkaan rakennuskulttuurin säilymistä.

Rakennuskulttuuria vaalitaan ensisijaisesti rakennetun ympäristön ominaispiirteet huomioon ottavalla jatkuvalla kunnossapidolla ja käytöllä. Käyttöarvoon perustuvan vaalimisen ohella tarvitaan suunnitelmallista rakennussuojelua ja parhaaseen tietoon perustuvaa kaupunkisuunnittelua. Ohjelmaan liittyy menetelmällinen osuus, jossa esitellään erilaisia keinoja arvioida ympäristön erityisarvoja, suunnittelutilanteen ajanmukaisuutta, täydennysrakentamismahdollisuuksia ja maankäytön historian vaikutusta maisemakuvaan.

Vastuuta ja toimenpiteitä kaikille

Rakennusperintöohjelma ei ole luettelo suojeltavista rakennuksista, vaan linjaus yhteisistä toimintaperiaatteista. Kiinteistönomistajat yhteisöistä yksityisiin ovat ohjelmassa tärkeänä kohderyhmänä. Omistajalla on ensisijainen vastuu arjen rakennussuojelusta eli rakennetun ympäristön kunnossapidosta, oli kyseessä sitten uusi tai vanha kiinteistö. Omistajien lisäksi ohjelmassa on otettu huomioon rakennussuunnittelijoiden, rakennusten huoltajien sekä yhdistysten ja yksittäisten kansalaisten osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuudet.

Rakennussuojelun tärkein viranomaistoimija on kaupunki tai kunta. Kaupungilla on lakisääteinen velvollisuus ohjata maankäyttöä ja valvoa rakentamista. Kaavoituksella vaikutetaan keskeisesti siihen, miten rakennettu ympäristö säilyy ja muuttuu. Maankäyttö- ja rakennuslain (MRL) mukaan maankäytön suunnittelun on mm. edistettävä rakennetun ympäristön kauneutta ja kulttuuriarvojen vaalimista. Ilman erillistä suojelupäätöstäkin rakennusvalvontaviranomaisella on aina juridiset perusteet olla myöntämättä kulttuuriarvoja tai kaupunkikuvaa turmelevaa rakennus- tai purkulupaa. Ohjelmassa annetaan vastauksia siihen, miten kaavoitukselle ja rakennusvalvonnalle asetettuja vaatimuksia käytännössä toteutetaan, ja miten toimintaa voidaan kehittää. Kaupunki on tietenkin myös kiinteistöjen omistajana eli kunnossapitäjänä ja käyttöarvon vaalijana näkyvä rakennusperintöalan toimija.

Marjatta Erwe
Senaatti-kiinteistöt kulttuuriperinnön
vaalijana

Senaatti-kiinteistöjen hallinnassa on merkittävä määrä kulttuurihistoriallisesti ja rakennustaiteellisesti arvokkaita rakennuksia ja rakennettuja ympäristöjä. Senaatti-kiinteistöt huolehtii kiinteistöjen arvon säilymisestä yhteiskuntavastuullisesti, kestävän kehityksen periaatteita noudattaen, ja toimii suojeluun liittyvissä asioissa tiiviissä yhteistyössä Museoviraston kanssa. Toimintaa ohjaa vuonna 2004 hyväksytty arvokiinteistöstrategia ja siihen nojautuva vuonna 2008 hyväksytty arvokiinteistöjen suojeluprosessi.

Senaatti-kiinteistöt on inventoinut hallinnsaan olevat arvorakennukset, ja niiden joukkoon on nostettu huomattava määrä rakennuksia, joilla ei ole virallista suojeluasemaa valtion rakennusten suojelusta annetulla asetuksella, rakennussuojelulailla tai asemakaavalla. Modernin arkkitehtuurin arvottamiskriteereiden kehittämistä jatketaan yhteistyössä Museoviraston kanssa. Suojelun piiriin toistaiseksi kuulumattomien arvokkaiden ympäristöjen ja rakennusten suojelu pyritään järjestämään museo- ja ympäristöviranomaisien kanssa sopimusmenettelyllä ja kaavoitusviranomaisien kanssa tehtävällä kaavoituksella.

Arvokiinteistöjen suojeluprosessin tavoitteena on tunnistaa ja arvottaa Senaatti-kiinteistöjen hallinnassa oleva rakennustaiteellisesti ja kulttuurihistoriallisesti merkittävä rakennuskanta, varmistaa arvokiinteistöiksi luokitellun rakennuskannan arvon säilyminen sekä samalla varmistaa tilojen käyttökelpoisuus asiakkaiden tarpeisiin, jolloin kohteen käyttö antaa sen ylläpidolle kestävän taloudellisen pohjan. Prosessin mukaista toimintaa edistetään Museoviraston ja Senaatti-kiinteistöjen välisissä jatkuvissa, säännöllisissä tapaamisissa.

Museoviraston kanssa tehtävä yhteistyö perustuu yhteistyösopimukseen. Osapuolilla on pitkäaikainen kokemus keskinäisestä yhteistyöstä rakennussuojeluasioissa. Kummankin organisaation toiminnan kehittämiseen liittyy pyrkimys syventää yhteistyötä edelleen. Yhteistyön tavoitteena on tukea Senaatti-kiinteistöjen hallinnoiman valtion kulttuuriperinnön tunnistamista ja säilymistä sekä kulttuurihistoriallisesti kestävää hoitoa ja käyttöä sekä lisätä tietoa siitä; toteuttaa, kehittää ja ylläpitää kulttuuriperinnön inventointia, suojelua, korjausta, restaurointia ja hoitoa sekä siihen liittyvän tiedon ja taidon vaihtoa; sekä vaikuttaa yhteistyössä siihen, että Senaatti-kiinteistöjen hallinnassa ja Museoviraston työalana olevan kulttuuriperinnön

Akatemiatalo. Kuva: Senaatti-kiinteistöt 2009

vaalimiseen on riittävät tiedolliset, taidolliset ja taloudelliset voimavarat.

Rakennushistoriaselvitys on merkittävä työkalu kulttuuriperinnön vaalimisessa. Se on toisaalta työkalu, jonka perusteella Museovirasto määrittelee kunkin kiinteistön yksityiskohtaiset suojelutavoitteet ja ohjaa korjaustyötä yhdessä Senaatti-kiinteistöjen kanssa. Toisaalta se on myös tärkeä lähtötietopaketti peruskorjauksen suunnittelijoille. Senaatti-kiinteistöt teettää kaikista suojelukohteista ennen hankesuunnittelun käynnistämistä rakennushistoriaselvityksen yhteistyössä Museoviraston kanssa. Selvitys koostuu suunnittelu- ja rakennusaikaisesta, käyttöaikaisesta ja nykytilaa kuvaavasta materiaalista. Selvityksen tekstiosuus sisältää suunnittelu- ja syntyhistorian, käyttöönottokuvauksen, käytön historian sekä nykytilan kuvailun. Piirustusaineisto käsittää luonnokset, pääpiirustukset sekä mahdollisesti toteutussuunnitelmien piirustusluettelon sekä dokumentoin-

Heikkilän kasarmi 2006. Pienempi kuva kasarmin Tornihuoneesta 2008. Kuva: Senaatti-kiinteistöt

tipiirustukset, joissa vertaillaan vanhojen suunnitelmien toteutuneisuutta ja rakentamisvaiheen kerroksellisuutta.

Toinen tärkeä työkalu on korjausraportti, jonka tarkoituksena on tallentaa tieto rakennukseen eri vaiheissa tehdyistä korjauksista ja toimia lähtötietona seuraaville rakennuksissa suoritettaville korjaushankkeille sekä rakennuksen käytölle. Korjausraportti laaditaan kaikista korjauksista, myös niistä rakennuksista, jotka eivät kuulu arvokiinteistöjen joukkoon. Mikäli rakennuksesta on laadittu rakennushistoriaselvitys, toimii korjausraportti/korjausraportit täydentävänä asiakirjana. Sekä korjausraportti että rakennushistoriaselvitys liitetään sähköiseen huoltokirjaan.

Senaatti-kiinteistöt huolehtii valtion kiinteistövarallisuuden hallinnasta ja kehittämisestä ja tarjoaa tiloja ja niihin liittyviä palveluja valtionhallinnolle. Kiinteistökanta on monipuolinen aina 1800-luvun arvorakennuksista moderneihin toimistotiloihin ja erityistarpeisiin suunniteltuihin rakennuksiin. Senaatti-kiinteistöjen hallinnassa on lähes 12.000 rakennusta. Toiminta perustuu yhteiskuntavastuulliseen liiketoimintaan, jossa otetaan huomioon sosiaaliseen, taloudelliseen ja ympäristövastuuseen liittyvät näkökulmat.

Myös ylläpitoprosessissa on kuvattu arvokiinteistöjen ylläpito ja niihin liittyvät erityispiirteet. Arvokkaimmista kiinteistöistä on tehty erilliset ylläpito-ohjeet. Toistaiseksi on laadittu Säätytalon, Valtioneuvoston juhlahuoneiston Smolnan, pääministerin virka-asunnon Kesärannan sekä edustustilana toimivan Königstedtin kartanon ylläpito-ohjeet. Arvokiinteistöjen ylläpito-ohjeiden laatimista jatketaan tarpeen mukaan, ja ne voivat koskea myös vain osaa rakennuksen tiloista.

Tulevana haasteena on pyrkiä löytämään arvokiinteistöille soveltuva tapa vastata energia- ja tehokkuusvaatimuksiin. Talotekniset korjaukset sekä passiivi- ja matalaenergiataloille asetettavat lämmöneristysvaatimukset muodostavat aina riskin suojelutavoitteiden kanssa. Niiden välille olisi löydettävä suojelutavoitteista lähtevä ratkaisu. Tähän tarvitaan aivan erityistä osaamista niin suunnittelijoilta, toteuttajilta kuin tilaajaltakin. Senaatti-kiinteistöissä toimii arvorakennusten korjauksiin, arkkitehtuurin entisöintiin ja esteettömyyteen erikoistunut asiantuntija.

Tulevaisuus haastaa meidät kulttuuriperinnön vaalijoina. Tälle työlle on luotu hyvä pohja: arvokiinteistöstrategia, arvokiinteistöjen suojeluprosessi työkaluineen ja Senaatti-kiinteistöjen tiivistyvä yhteistyö Museoviraston kanssa. Nyt ratkaisevat asenteet ja osaaminen – siis ihmiset.

Marianne Hemgård

Curatio ja Elävä rakennusperinne -hanke

Curatio – Turunmaan korjausrakentamisyhdistys ry on Turunmaalla toimiva kaksikielinen, aatteellinen järjestö, jonka perustivat vuonna 1999 rakennusperinnön tilanteesta huolestuneet yksityiset, Paraisten kaupungin virkamiehet, kaupungin ja yritysten yhteistyöfoorumi ja eräät muut tahot. Yhdistys vaalii rakennettua kulttuuriperintöä saaristossa ja Turun seudulla tarjoamalla kansalaisille, yhteisöille ja yrityksille korjausrakentamiseen liittyvää neuvontaa ja ylläpitämällä runsasta rakennusosien varaosapankkia Paraisilla.

Curation keskipiste on Paraisten Vanhalla Malmilla sijaitseva parisataavuotias paritupa, Björkfeldtin talo. Talossa toimii Curation toimisto, neuvontapiste, korjausrakentamiskioski sekä tietotaitopankki käsikirjastoineen. Erilaiset tilaisuudet, kurssit ja julkaisut ovat tärkeä osa Curation toimintaa, ja hankkeet mahdollistavat suurisuuntaisempaa toimintaa. Neuvoa-antavat kenttäkäynnit ovat usein apuna kun talon korjaus- tai muutostyöt ovat ajankohtaisia. Kenttäkäynneillä kartoitetaan talon kulttuurihistoriallisia arvoja ja huolto- ja kunnostustarpeita. Muutostöiden kohdalla keskustellaan optimaalisista ratkaisuista, mikä auttaa isäntäväkeä esimerkiksi korjaus- tai muutossuunnitelmien suunnittelutehtävää laadittaessa ja toimii hyvänä lähtökohtana ammattilaista valittaessa.

Varaosapankissa, joka perustettiin heti yhdistyksen toiminnan alussa, vastaanotetaan ja myydään käytettyjä käyttökelpoisia rakennusosia. Tilojen

Curatio järjestämällä kurssilla korjataan leivintuvan ikkunoita. Sivun kuvat: Curatio - Turunmaan korjausrakentamisyhdistys ry.

rajallisuuden takia varaosapankkiin vastaanotetaan ensisijaisesti käsintehtyjä (ennen 1960-lukua valmistettuja) rakennusosia, mutta myös heloja, lukkoja ja työmailta ylijääneitä, korjausrakentamiseen soveltuvia rakennusaineita. Kymmenvuotisen toimintansa aikana Curatio on järjestänyt useita kursseja ja yleisötilaisuuksia sekä toteuttanut useita hankkeita, joista mittavin oli EU-rahoitteinen Elävä rakennusperinne -niminen hanke, joka toteutettiin vuosina 2002-2006 Lounais-Suomen ympäristökeskuksen (nyk. ELY) myöntämällä Euroopan aluekehitysrahalla.

Elävä rakennusperinne -hanke

Vanha rakennus kertoo historiasta konkreettisella tavalla kokemuksen kautta. Rakennusperintöämme uhkaa purkamisen lisäksi ymmärtämätön korjaaminen. Ajallisen syvyyden turvaamiseksi tarvitaan tietoa rakennuskantamme säilyttävästä korjaamisesta.

Savirappausta kurssilla Björkfeldtin talossa Paraisilla.

Kemiön leivintuvan hirsirunkoa korjaustyön alkaessa.

Pahasti lahovaurioitunut seinä jouduttiin uusimaan lähes kokonaan vanhaa hirttä käyttäen. Rajatut alueet alkuperäisiä.

Leivintuvan ulkolaudoitusta hirsikorjausten jälkeen punamultaa odottaessa.

Kuvat: Curatio Turunmaan korjausrakentamisyhdistys ry. 2003 - 2005

Elävä rakennusperinne -hankkeen tavoitteena oli tietotaidon levittäminen rakennusperinnön hoidosta. Ajatuksena oli, että tehokkain tapa välittää tietoa oikeista korjaustavoista ja materiaaleista olisi tutustumalla toimenpiteisiin työn aikana kohteissa, jotka täten toimivat elävinä korjausrakentamiskeskuksina. Valitut kohteet, Kemiön leivintupa ja Paraisten Björkfeldtin talo, sopivat hankkeeseen hyvin, sillä molemmissa rakennuksissa oli laajoja vaurioita. Kohteet ja niiden vauriot olivat kuitenkin hyvin erilaiset, joten ne täydensivät toisiaan. Lisämausteen hankkeeseen toi kohteena Nilsbyn vanha koulu. Kemiön leivintuvan omisti Kemiön kunta, Björkfeldtin talon Paraisten Puhelin Oy ja Nilsbyn vanhan koulun Paraisten kaupunki.

Kemiön ja Paraisten työmaat, huolimatta työllistävyydestään, tarjosivat erinomaiset puitteet hankkeen toteutukselle monipuolisen kurssitarjonnan muodossa. Myös yleisö löysi erityisesti Björkfeldtin talon, joka onkin ollut oivallinen kohde esitellä hirsirakennuksen säilyttävää korjaamista. Oman lisänsä hankkeeseen, ja paljon kävijöitä, toi Björkfeldtin talon asema Airiston loma-asuntomessujen oheiskohteena. Hankkeen puitteissa järjestettiin myös seminaareja, muun muassa talotekniikkaa vanhoissa rakennuksissa käsittelevä seminaari. Vanhan talon huollosta, kunnossapidosta ja korjauttamisesta järjestettiin kursseja kiinteistöstä vastaaville ja kiinteistönhoitajille, esimerkikkokohteena Nilsbyn vanha koulu.

Kohteiden korjaustöiden toteutus

Pääosa korjauskohteiden rakennustöistä tehtiin hankkeen omana työnä hankkeeseen palkattujen kirvesmiesten voimin. Kohteet olivat korjaustöiden ajan avoinna yleisölle, ja näin koko korjausprosessi oli alusta loppuun yleisön seurattavissa. Jokaisesta korjausvaiheesta säästettiin kursseilla tehtäväksi opetuksellisesti paras mahdollinen työvaihe, ja joistakin järjestettiin työnäytös.

Pintakäsittelyjä varten palkattiin tai hankittiin ostopalveluna alan ammattilaisia, jotka myös toimivat pintakäsittelykurssien opettajina. LVIS-työt teetettiin myös ostopalveluna, jotka osittain tai kokonaan tulivat rakennuksen omistajan kustannettavaksi. Osa sähkötöistä tehtiin ammattilaisten yhteisenä työpajana. Myös muuraus- ja peltityön tekivät alan ammattilaiset. Korjaustöiden toteuttamisesta on tehty kohdekohtaiset työmaaraportit, jotka löytyvät osoitteesta www.curatio.parnet.fi/ hankkeet.

Hanke poiki myös jatkoa, kun korjaustyöhön osallistuneet kirvesmiehet ja Curatio perustivat Turunmaan korjausrakentamisosuuskunnan. Curatio toimisto muutti Björkfeldtin restauroituun taloon, joka on nykyään yleisölle avoin. Talo siis toimii hankkeen jälkeenkin korjausrakentamiskeskuksena. Kemiön leivintupa on Sagalund Gilletin käytössä ja Nilsbyn vanhaan kouluun on siirtymässä kansalaisopiston yksi toimipiste.

Hanke toteutettiin Euroopan maatalouden ohjaus- ja tukirahaston tuella alueellisesta maaseutuohjelman (VALMA) toimintalinjasta maaseutuyhteisöjen kehittäminen.

Björkfeldtin talon julkisivu korjattiin paikkaamalla.

Kuva: Varsinais-Suomen ELY-keskus, Anna-Leena Seppälä

Anna-Leena Seppälä EU-hankkeista

Euroopan aluekehitysrahaston rahoituksella on toteutettu merkittävää työtä kulttuuriympäristön hyväksi. Lounais-Suomen ympäristökeskuksen (nykyisin Varsinais-Suomen elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus) kautta on ohjelmakaudella 2000-2006 rahoitettu sekä maiseman kunnostusta (Halistenkosken ympäristö, Björkbodan ruukinkartanon puiston vesirakenteet, Järppilän kartanon ja linnaraunion ympäristö), rakennusten kunnostusta (Mommolan kartano, Mathildedalin vanhat teollisuusrakennukset, Björkbodan kartanon työväenrakennukset, Kupittaa seikkailupuiston vihreä talo, Huovintien pysäkkirakennus, Westankärin kartanon talousrakennukset) sekä kulttuuriympäristöohjelmatyötä (Lieto, Pöytyä, Mellilä ja Karinainen) ja inventointi- ja suunnitteluhankkeita (muun muassa Taalintehtaan kehittämissuunnitelma). Pienempiä hankkeita on toteutettu LEADER-rahoituksella, jota TE-keskukset (nykyisin ELY-keskukset) jakavat paikallisten toimintaryhmien kautta. Saaristossa kansainvälisillä Interreg-hankkeilla on toteutettu kulttuurimaisemaan ja matkailuun liittyviä hankkeita.

Järppilän aarrearkku -hankkeessa kunnostettiin pusikoitunutta kulttuurimaisemaa ja muinaisjäänöksiä. Kuvat: Varsinais-Suomen ELY-keskus, Anna-Leena Seppälä 2007

Björkbodan kartanon alueella on EU-varoin kunnostettu sekä vesirakenteita että rakennuksia.
 Kuva: Varsinais-Suomen ELY-keskus, Anna-Leena Seppälä 2006

Teijon ruukkialueen vanhoja teollisuusrakennuksia on korjattu muun muassa EU-rahoituksella.
 Kuva: Varsinais-Suomen ELY-keskus, Anna-Leena Seppälä 2006

Kulttuurimaisemat

Kirsti Virkki ja Heidi Saaristo

Varsinaissuomalainen kulttuurimaisema

Varsinais-Suomen maisemarakenne

Varsinais-Suomi on maisemarakenteeltaan vaihtelevaa ja pienipiirteistä. Muuhun maahan verrattuna laajat ja yhtenäiset alueet ja selkeästi rajautuvat kokonaisuudet ovat harvinaisia. Alueen kallioperä on voimakkaasti rakoillutta eikä topografialtaan voimakkaasti suuntautuneita alueita juurikaan ole. Paljastunutta kallioperää on alueella runsaasti ja se on paikoin varsin jyrkkäpiirteistä. Pitkään kestäneen merivaiheen aikana laaksoihin on kerrostunut hienoja maa-aineksia, etupäässä savea. Savikerrokset muodostavat maisemaan muistuman ajasta jolloin merivesi peitti suuren osan rannikkoa. Tästä syystä maisema saa monin paikoin saaristomaisen ilmeen myös mantereella. Pitkittäisharjut hahmottuvat maisemakuvassa matalina tasaisina selänteinä. Merkittävin harjujakso on Oripäänkangas - Virttaankangas joka samalla muodostaa merkittävän vedenjakajaselänteiden. Suuri osa Varsinais-Suomen taajamista ja vanhoista teistä on rakentunut harjujen liepeille. III Salpausselkä kulkee Kemiönsaaren halki ja siitä edelleen Saaristomeren poikki. Siihen kuuluvat saaret ovat pitkiä ja kapeita kuten Sandön ja Jurmo. Varsinais-Suomen kulttuurimaisemaa leimaavat monimuotoinen rannikko-, saaristo- ja sisämaaluonto. Tammivyöhyke on varsinaissuomalainen erikoisuus. Saaristossa karut kalliomänniköt, matalat katajakasvustot, varvikot sekä nummet ovat tyypillisiä. Maakunnan itäosissa ja Pyhäjärven alueella on laajat metsäalueet. Luonnonkasvillisuuden lisäksi kulttuurikasvillisuus on erittäin runsasta.

Varsinais-Suomen maisemaa kuvaa ehkä parhaiten se, että erilaiset maisemat limittyvät toisiinsa ja muodostavat mosaiikkimaisen kokonaisuuden. Monimuotoisuudestaan huolimatta ihminen on luontevasti mukautunut hyödyntämään maastoa, maaperää, kasvillisuutta ja vesistöjä, jonka tuloksena on syntynyt varsinaissuomalainen kulttuurimaisema.

Maaseudun kulttuurimaiseman erityispiirteet

Varsinaissuomalaisen maaseudun kulttuurimaisema koostuu maamme mittakaavassa harvinaisen pitkän ajanjakson historiakerrostumista. Asutus on levinnyt ja vakiintunut jokivarsille jo varhain. Ihmisen toiminnan vanhimmat jäljet eivät ole kovinkaan näkyviä, mutta tieto vaiheiden olemassaolosta vaikuttaa kokemukseen maisemasta; peltomaisema saa uuden merkityksen, kun selviää, että paikalla on sijainnut kivikautinen asutus tai sen metsäsaarekkeessa tunnistaa rautakaudella käytössä olleen uhrikiven. Ihmisen toiminta näkyy Varsinais-Suomen maaseudulla kaikkialla, ja leimaa-antavaa on alkutuotannon muovaama ympäristö; viljely ja metsätalous muodostavat edelleen varsinaissuomalaisen kulttuurimaiseman perustan. Eläintenpito on keskittynyt yhä enemmän sisätiloihin, mutta hevoset ja lampaat elävöittävät ja hoitavat edelleen kulttuurimaisemaa. Myös saaristossa vanha kylärakenne on hyvin säilynyt, vaikka harjoitettavat elinkeinot ovat usein muuttuneet kalastuksesta ja maanviljelystä matkailupalvelujen tarjoamiseen.

Varsinais-Suomen maaseudun kulttuurimaisema voidaan jakaa karkeasti kolmeen tyyppiin; jokilaaksojen, viljelylakeuksien ja saariston kulttuurimaisemiin.

Jokilaaksot

Maisemarakenteelle ominaiset jokilaaksot muodostavat jokainen oman rajatun maisema-alueensa, mutta niiden luonne vaihtelee suuresti ala- ja yläjuoksun välillä. Moreeni- ja kallioselänteiden rajaamissa savisissa jokilaaksoissa joet mutkittelevat voimakkaasti ja kulkevat usein syvällä uomissaan. Jokipenkereille on ominaista suuri syöpymisalttius, ja uomat ovat sortumaherkkiä. Liikuttaessa joen suuntaisesti saa käsityksen jokilaakson luonteesta, mutta ei sen suhteesta ympäröivään maisemaan. Jokilaaksojen muodostavan rytmin havaitsee parhaiten jokilaaksojen poikki kulkevilta teiltä.

Suurimpien jokien varret ovat pitkään olleet laidunniittyinä tai ne otettu varhain viljelykseen. Kiinteät asuinpaikat ovat sijoittuneet laaksotilaa rajaavien selänteiden ja kalliomäkien pienilmaston kannalta suotuisille etelä- ja lounaisrinteille. Usein tie ja asumukset seuraavat jokea. Tyypillisesti varsinaissuomalaisista kulttuuriympäristöä kuvaavat suuret talonpoikaistalot ja pihapiirit puutarhoineen sekä kartanot puukujanteineen ja laidunniityineen.

Varsinais-Suomen manneralue jakautuu kolmeen toista eri valuma-alueeseen:

1. Rauman-Pyhärannan,
2. Sirppujoen,
3. Laajoen,
4. Mynäjoen,
5. Hirvijoen,
6. Ruskonjoen,
7. Aurajoen,
8. Paimionjoen,
9. Halikonjoen,
10. Uskelanjoen,
11. Kiskonjoen-Perniönjoen,
12. Loimijoen ja
13. Yläneenjoen valuma-alueisiin.

Aurajoki ja Paimionjoki sekä Uskelan- ja Halikonjokilaaksot ovat valtakunnallisesti arvokkaita kulttuurimaisemia.

Viljelylakeudet

Loimaalla ja Someron lounaisosassa saven peittämät tasankoalueet, joita jäsentävät pienet moreeniselänteet, muodostavat oman, maaseudun vaurautta huokuvan maisematyypinsä. Alueen maisemakuva on suurimittaista ja tasaista. "Loimaan lakeudet" ja muut laajat peltoalueet ovat erikoisuuksia muuten pienipiirteisessä varsinaissuomalaisessa maisemassa. Loimaalla laakson pohjalla kiemurtelee Loimijoki, ja Somerolla Paimionjoki sivuhaaroineen. Viljelylakeuksilla pellot ovat avaria ja näkymät pitkiä selänteiden ollessa matalahkoja ja niiden sijaitessa hajallaan toisiinsa nähden. Avoin maisema rajautuu ennemmin kiinteistörajoja noudatteleviin metsäalueisiin kuin selänteitä mukaileviin maastomuotoihin. Asutut pihapiirit sijaitsevat avoimilla alueilla ja ovat siten varsin suojattomia. Kylärakenne on paikoin tiivis, kuten Loimaan Metsämaan ryhmäkylässä, mutta useimmiten selkeää luonnonoloista johtuvaa perustetta kulttuurimaiseman rakenteen muodostumiselle ei ole havaittavissa.

Saaristo

Lounainen saaristo on maailmanlaajuisesti ainutlaatuinen. Monissa paikoissa perinteinen rakennuskanta, alkutuotannon elinkeinot sekä kulttuurihistorian elementit ovat säilyneet hyvin. Saaristo asutettiin kiinteästi noin 1100-1300-luvuilla. Asutus oli alkuaikoina keskittynyt suurille saarille tiiviisiin kyläyhteisöihin. Saaristoasutuksessa satamapaikan suojaisuuden merkitys asutuksen sijoittumiseen on korostunut. Kylät ja yksittäisasumukset ovat suojaisissa lahdenpoukamissa, joista laaksot jatkuvat saaren sisäosiin, joihin pellot ja niityt on voitu raivata. Kalastus on perinteisesti ollut tärkein elinkeino, mutta sen ohella on ollut pienimuotoista peltoviljelyä ja karjataloutta. Uudenkaupungin seudulla rannikko- ja saaristoseutu poikkeaa lounaisimmasta saaristosta. Saaristovyöhyke on selvästi kapeampi, ja luonnossa esiintyy pohjoisempia kasvilajeja.

Saaristomeri on mainittu Valtakunnallisissa alueidenkäyttötavoitteissa kohdassa "Luonto- ja kulttuuriympäristöinä erityiset aluekokonaisuudet". Saaristomerellä tulee kiinnittää huomiota alueen jakaantumiseen rannikko-, väli- ja ulkosaaristoon sekä niiden luonnon, kulttuuriympäristöjen ja asutuksen ominaispiirteiden säilymiseen. Alueidenkäyttö tulee sovittaa mahdollisimman tasapainoisesti yhteen poikkeuksellisten luonnonolojen ja kulttuuriarvojen turvaamiseksi. Saaristomerellä tulee turvata kulttuurimaiseman kannalta merkittävien alueiden ja riittävän laajojen rakentamattomien alueiden säilyminen.

Halikonjokilaakson kulttuurimaisemaa. Kuva: Varsinais-Suomen ELY-keskus, Anna-Leena Seppälä, 2006

Esimerkkejä varsinaissuomalaisista maaseutumaisemista

AURAJOKILAAKSO

Aurajokilaakso edustaa lounaiselle viljelyseudulle tyypillistä viljavan jokilaakson vanhaa ja vaurasta kulttuurimaisemaa. Aurajokea pitkin maaseutu kurottautuu lähes Turun keskustaan asti tarjoten kaupunkilaisille erilaisia virkistytymismahdollisuuksia ja elämyksiä. Viljelytasangot Liedossa ja Aurassa, Pöytyän ja Oripään välillä olevat kumpuilevat rantaniityt, monet kosket, rehevät rantalehdot ja jokea myötäilevät Hämeen Härkätie ja vanha Varkaantie ovat maiseman erityisominaisuuksia, jotka luovat harvinaislaatuista mutta tunnistettavan kulttuuriympäristön. Esihistoriallisia esiintymiä koko alueella on runsaasti. Asutus on levinnyt nauhamaisesti jokivarren viljelysten reunavyöhykkeille ja mäille, aina Oripäähän asti. Alueella on paljon suuria 1700-1800-luvuilta peräisin olevia talonpoikaistiloja ja komeita pihapiirejä. Kuvassa näkymä Kärilänmäen näkötorjasta viljelylaaksoon.

UNTAMALA-KODJALA

Laitilan Untamala-Kodjalan maaseutumaisema on monimuotoinen; taustalla on pitkä asutus- ja kulttuurihistoria. Leimaa-antavia ovat eheät, perinteistä talonpoikauskulttuuria edustavat ryhmä- ja raittikylät sekä viehättävät laidunniityt. Alue on elinvoimaista ja vaurasta maaseutua, mutta samalla erittäin vanhaa asutusaluetta, jolla on runsaasti muinaisjäännöslöytöjä. Yksittäiset maatilat ja kylät sijoittuvat usein pelloilta kohoavien kumpareiden rinteille. Vilkasliikenteinen 8-tie kulkee alueen läpi. Kuva tiiviiltä kylänraitilta Untamalan kirkon läheltä.

HÄRKÄTIEN KULTTUURIMAISEMA

Härkätien maisema-alue Kosken, Marttilan ja Tarvasjoen alueilla on jatkeena Salon seudun Someron-Somerniemen Pitkäjärven ja Härkätien maisema-alueelle. Tarvasjoella alue yhtyy Paimionjokilaakson maisema-alueeseen. Härkätien maisema-alue myötäilee vanhaa tietä sekä sen rinnalla mutkittelevaa Paimionjokea. Härkätie kulkee Turusta Hämeenlinnaan ja on yksi maamme merkittävimpiä historiallisia tieyhteyksiä. Varsinais-Suomessa Härkätie kulkee jokilaakson penkereellä kauniiden viljelysmaisemien lävitse. Maiseman arvo perustuu harvinaislaatuiseen historialliseen valtakunnalliseen päätiehen sekä sen varrelle liittyvään vakiintuneeseen viljelysmaisemaan ja jatkuvaan maaseutuasutukseen.

Aukeaman kuvat: Matleena Muhonen 2008

SAUVON KULTTUURIMAISEMA

Sauvon laaja ja yhtenäinen maisema-alue edustaa hyvin sauvolais-
ta ja lounaisrannikon kulttuurimaisemaa, jossa viljelyksessä olevat
savilaaksot vuorottelevat jyrkkien kallioselänteiden kanssa. Alku-
tuotannon merkittävä osuus näkyy edelleen maisemassa, kun suuri
osa pelloista on yhä viljelyksessä tai laidunmaana. Topografia on
vaihtelevaa, metsäiset selänteet rajaavat selkeästi avoimia, melko
tasaisia laaksotiloja ja maisematila on jäsennehty ja miellyttävää.
Metsäsaarekkeet kohoavat jyrkkinä peltöjen keskellä. Maisemakuva
on vaihteleva ja monimuotoinen. Näkymät ovat pitkiä ja mielenkiin-
toisia. Tiestö noudattelee vanhoja linjauksia. Asutus on keskittynyt
perinteisesti selänteiden reunoille tai peltöjen keskellä oleville mäen-
kumpareille. Rakennuskanta on vanhaa ja hyvin säilynyttä. Puutar-
hakulttuuri on ollut rikasta ja on edelleen monimuotoista ja runsasta.
Maisema-alueella on useita muinaismuistolöytöjä. Kuvassa näkymä
Kärkniemestä Sauvonlahdelle.

INIÖN JA KEISTIÖN KULTTUURIMAISEMA

Välisaariston vyöhykkeeseen sijoittuvilla metsäisillä saarilla on sisäsaaristomainen tunnelma. Pellot ja niityt on raivattu merestä nousseille alueille. Perinteinen asutus sijoittuu lähelle viljelyksiä. Alueella vanhat, perinteiset elinkeinot ovat osin jo loppuneet, ja uudet, erityisesti turismi, ovat tulleet tärkeämmiksi. Iniön kirkonkylässä on säilynyt vanha saaristokylän leima. Maisemassa näkyy vanhojen elinkeinojen jälkiä ja ympäristössä on aistittavissa saaristolle tyypillisiä kulttuuripiirteitä. Keistiön kulttuurimaisemalle ovat tyypillisiä melko laajat pellot, lukuisten merenlahtien rantaniityt ja paljaat rantakalliot. Kuva Jumon kylästä. Kuva: Anni Järvitälo 2008

SAARISTOMEREN KULTTUURIMAISEMAT

Saaristomeren valtakunnallisesti arvokkaita maisema-alueita on lähinnä ulkosaaristossa. Högsåran maisema-alue edustaa välisaaristovyöhykettä. Maisema-alueen saariryhmät ovat osa Gullkronan vajoamaa, jota murtumalinjat rajaavat idässä ja pohjoisessa. Kolmannen Salpausselän reunamuodostuma kulkee alueen halki ja nousee veden yläpuolelle somerikkosaarina. Perinteinen karjatalous on jättänyt jälkensä saarten luontoon. Lähes kaikilla saarilla on katajikkoisia nummia tai ketoja, hedelmällisillä alueilla lehdesniittyjä ja laidunhakoja. Saaristomerelle ominaiset kalkkipitoisen alustan runsasruohoiset katajakedot ovat osa alueen kauneinta luonnonympäristöä. Saariryhmissä on kyliä tai yksittäisiä taloja. Asutushistoria on vanhaa, osin jopa keskiajalta. Kylät ovat ryhmittyneet suojaisten satamapaikkojen ympärille. Kyläkokonaisuuteen kuuluvat asuin- ja talousrakennusten ohella satama laitureineen ja aallonmurtajineen, pienet pellot kiviaitoineen, kylää ympäröivät laitumet sekä muut perinnemiljööt. Kuvassa ulkosaaristolle tyypillistä kasvustoa, matalaa lehtipuustoa ja kanerva-katajanummea. Kuva: Anni Järvitälo

USKELAN- JA HALIKONJOEN LAAKSOT

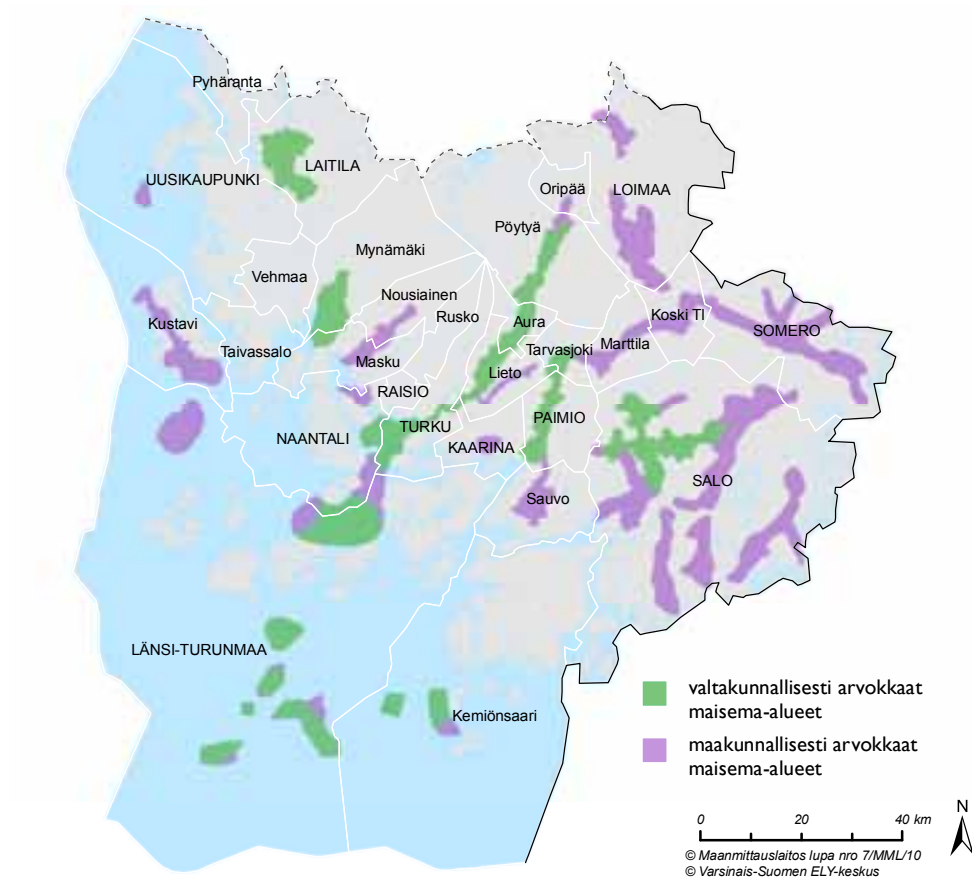
Kulttuurimaisemalle antavat leimansa Salon seudun laajimpiin kuuluvat peltoaukeat, laaksoja halkovat saveen uurtuneet joet jyrkkine rinteineen ja raviineineen, laakson rinteille miltei nauhamaisiksi rakentuneet vuraat talonpoikaishälyt ja rannikon kartanot. Vanhat asuin- ja hautapaikat sekä vanha tiestö ovat kulttuurimaiseman arvokkaita piirteitä. Salon ja Halikon maisema on voimakasmuotoista. Kalliot nousevat paikoin pystysuorina jyrkänteinä laaksojen reunoilla. Halikonlahti työntyy Kemiön saaren molemmin puolin vuonomaisen pitkänä lahtena, joka jatkuu Uskelanjokilaaksona sisämaahan. Mäillä on linnavuoria ja pronssikautisia hautoja. Seudun maisemalliset arvot tavoittaa parhaiten vanhoilta jokia ja laaksoja seuraileviltä pikkuteiltä, joista osa on seudun ikivanhaa tiestöä. Kuvassa näkymä valtakunnallisesti arvokkaalle maisema-alueelle Uskelanjokilaaksossa. Kuva: Varsinais-Suomen ELY-keskus, Anna-Leena Seppälä 2006

KISKON-KIIKALAN KULTTUURIMAISEMA

Kiskon-Kiikalan kulttuurimaisema-alue seurailee Kiskon-Lohjan järviylängön sisällä olevaa pohjois-etelä -suuntaista Kiskon Kirkkojärven-Kurkelanjoen-Aneriojärven murroslaaksoa. Etelässä päälaaksosta haarautuu Kärkelänjoen sivulaakso kaakkoon. Laaksojen pohjalla on jokien, järvien ja koskien ketju. Kapeammassa sivulaaksossa on järviylängöltä laskevan Kärköläkosken partaalla Kärkölä ruukki. Kiskon kallioselänteillä on kaivosia, muun muassa Orijärven ja Aijalan kaivosyhdyskunta. Päälaakson laajemmat osat vaihtelevat Kiskon Kirkkojärven kumpuilevista maisemista Aneriojärven loivamuotoiseen tasankoon ja Kiikalan harjun taustatasanteeseen. Alueella on runsaasti merkkejä pitkästä historiasta, muun muassa kivilautisia asuinpaikkoja, 1500-luvun linnanraunio sekä varhaista teollisuutta ja kaivostoimintaa.

Kuva: Marja Mikkola

Varsinais-Suomen valtakunnallisesti (V) ja maakunnallisesti (M) arvokkaat maisema-alueet

Airisto-Seili (V+M)
 Aurajokilaakso (V+M)
 Mynämäenlahti (V+M)
 Paimionjokilaakso (V+M)
 Untamala-Kodjala (V+M)
 Uskelan- ja Halikonjoen laaksot (V+M)
 Ruissalo-Hirvensalo (V+M)
 Saaristomeren kulttuurimaisemat (Berghamn, Nötö, Björkö, Lökholm-Borstö, Jurmo, Tunnhamn-Äspskär, Högsåra) (V+M)

Härkätien kulttuurimaisemat (Koski-Marttila-Tarvasjoki) (M)
 Iniön ja Keistiön kulttuurimaisemat (M)
 Kiskon-Kiikalan kulttuurimaisemat (M)
 Koski-Muurla-Romsila (M)
 Kuusiston linnan ympäristö (M)
 Loimijoen kulttuurimaisemat (M)
 Naantalin aukko Ukko-Pekan sillalta pohjoiseen (M)
 Niinijoen, Mellilän ja Loimaan viljelylakeudet (M)
 Nousiainen ja Hirvijoen kulttuurimaisemat (M)
 Perniönjokilaakson ja latokartanon kulttuurimaisema (M)
 Pohjoisen Airiston ranta-alueet (M)
 Putsaari ympäristöineen (M)
 Savijokilaakso (M)
 Sauvon kulttuurimaisema (M)
 Someron-Somerniemen, Pitkäjärven ja Härkätien kulttuurimaisema (M)
 Ströömin kulttuurimaisema (M)

Samuli Saarinen

Turun kulttuuripääkaupunkipuisto 2011 – kansallinen kaupunkipuisto

Turun kulttuuripääkaupunkipuisto 2011 perustettiin kaupunginvaltuuston päätöksellä keväällä 2011. Perustamista on valmisteltu Turun ympäristö- ja kaavoitusviraston, museokeskuksen ja Kiinteistöliikelaitoksen yhteistyönä. Puiston perustamisella korostetaan kaupunkimaisen ympäristön erityisarvoja, ja edistetään niiden hoitoa ja säilyttämistä. Puiston ytimenä ovat Aurajokimiljö ja Ruissalon saari valtakunnallisesti merkittävine luonto- ja kulttuuriarvoineen. Kulttuuripääkaupunkipuistolle haetaan kansallisen kaupunkipuiston statusta ympäristöministeriöltä.

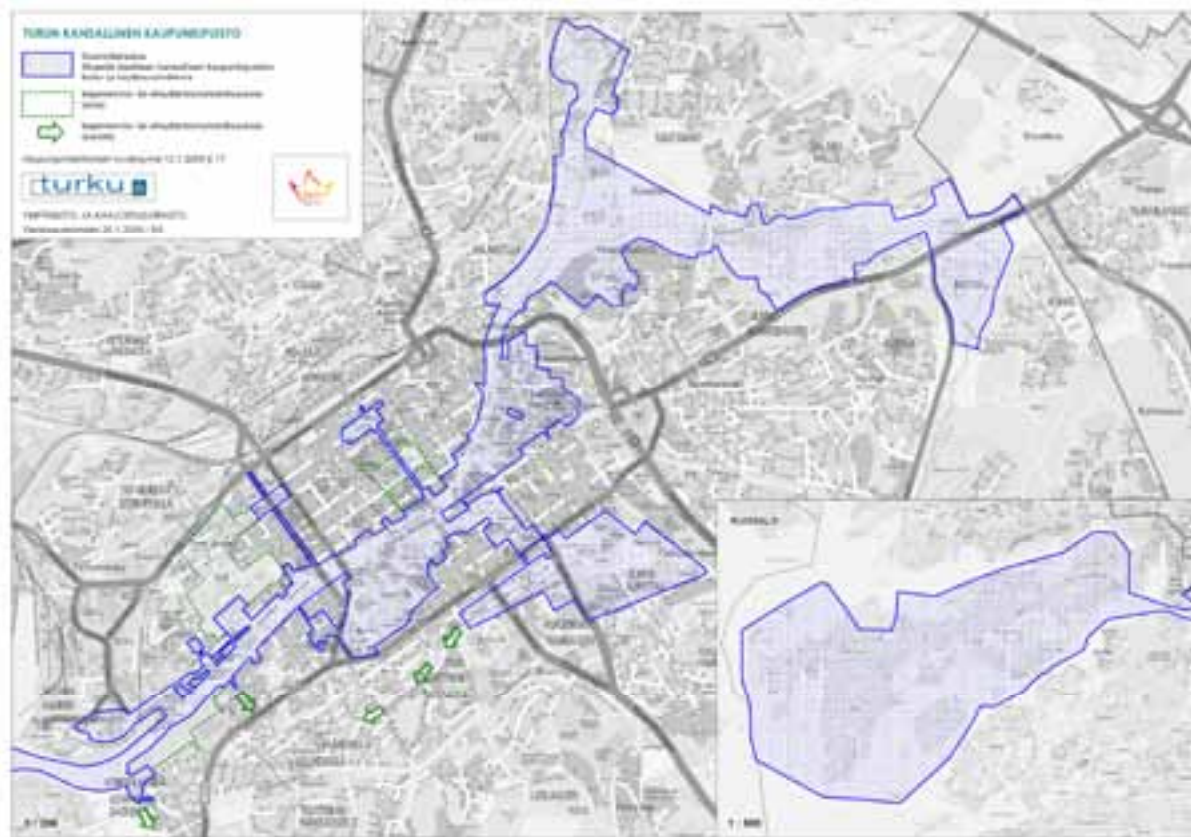
Kaavoituksella puitteet kaupunkipuistolle

Kaupunkipuistolla ei ole oikeusvaikutusta, joten puiston aluerajaus ja sitä koskeva suunnittelu perustuvat hyväksytyihin maankäytön suunnitelmiin, yleiskaavaan ja maakuntakaavaan sekä ajanmukaisiin asemakaavoihin.

Kaupunkimaiseen ympäristöön kuuluvan alueen kulttuuri- tai luonnonmaiseman kauneuden, luonnon monimuotoisuuden, historiallisten ominaispiirteiden tai siihen liittyvien kaupunkikuvallisten, sosiaalisten, virkistysellisten tai muiden erityisten arvojen säilyttämiseksi ja hoitamiseksi voidaan perustaa kansallinen kaupunkipuisto.

Kansalliseen kaupunkipuistoon voidaan osoittaa alueita, jotka tämän lain mukaisessa kaavassa on osoitettu puistoksi, virkistys- tai suojelualueeksi, arvokkaaksi maisema-alueeksi tai muuhun kansallisen kaupunkipuiston tarkoituksen kannalta sopivaan käyttöön.

Maankäyttö- ja rakennuslaki 68 §

Kaupunkipuiston tarkoituksena on lisätä hyvinvointia kokoamalla kaupunkirakennetta ehjäksi verkostoksi, jossa luonto tulee kaupungin keskustaasta saakka, ja jossa on aina kiinnostavia mahdollisuuksia aktiiviseen virkistykseen ja leppoisaan oleskeluun, asumiseen ja yrittämiseen, oppimiseen ja urbaaniin seikkailuun.

Aurajoki. Kuva: Turun kaupunki, Samuli Saarinen 2008

Kansallisessa kaupunkipuistossa kulttuuriarvot, luonnonarvot ja käyttöarvot ovat toistensa kanssa rinnakkaisia. Puistoon sopii liitettäväksi ensisijaisesti urbaaneja ympäristöjä, jotka on kaavoituksella osoitettu kaupunkipuiston tarkoitukseen sopivaan käyttöön. Kaupunkipuistolle asetettujen kriteerien mukaan puiston eri osa-alueilla tulee olla erityisiä arvoja, ja alueiden tulee liittyä toinen toisiinsa tai ainakin arvoalueiden yhteen kutomiselle tulee olla puitteet olemassa. Lisäksi puiston on oltava yhteydessä laajempiin luonnonalueisiin tai maaseutuun. Kaupunkipuistojen sisältöä ovatkin pääasiassa historialliset puistot, huomattavat luonnonympäristöt ja rakennusperintökohteet, jotka liittyvät toisiinsa ekologisten käytävien, vesistöjen ja arvokkaiden virkistysreittien yhdistämänä. Suomalaisten kaupunkien vahvuus onkin luonnon ylettyminen kaupungin ytimeen sekä maaseutumaisen ympäristön läheisyys. Kaupunkipuiston tarkoitus on muistuttaa tämän erityispiirteen vaalimisen tärkeydestä.

Suomen ensimmäinen ja maailman toinen kansallinen kaupunkipuisto perustettiin Hämeenlinnaan. Myöhemmin statuksen ovat saaneet Heinola, Pori, Hanko ja Porvoo. Turku erottuisi joukosta historiansa ja kokonsa vuoksi, mikä toisaalta on tehnyt puiston perustamisesta haastavan; kaupunkipuiston kun on oltava kaupungin kokoon ja erityispiirteisiin nähden riittävän kattava. Turun

yleiskaavallinen tilanne ja erilaisten virkistys- ja suojelualueiden limittyminen tekee laajan puiston perustamisen mahdolliseksi, vaikka täydellistä ratkaisua ei kerralla valmiiksi saataisikaan. Kakolan ja Telakkarannan kaltaiset kaavamuutosalueet on esitetty puistosuunnitelmassa laajennusoptioina, joilla voidaan soveltuvin osin myöhemmin täydentää ja eheyttää kokonaisuutta. Puistoa voitaisiin laajentaa myös Portsan puutaloalueelle ja Majakkarannan merellisille virkistysalueille.

Gezeliuksenkatu. Kuva: Turun kaupunki, Samuli Saarinen 2006

Näkymä Sappalinnanmäeltä. Kuva: Turun kaupunki, Samuli Saarinen 2007

Mukana kaupunkia, saaristoa ja maaseutua

Turun miljöön erityisvahvuuksina ovat pääkaupunkihistoriaa kuvastavat hallinnon ja vallan ympäristöt, Turun linna, Vanha Suurtori ja Tuomiokirkko sekä akateemisen sivistyksen merkki- paikat ja lukuisat historialliset kaupunkipuistot. Keskustan alueella Aurajokivarsi on kaupunkipuiston keskusakseli, joka kokoaa monet arvokkaat ympäristöt helmien nauhaksi. Nähtävillä on satojen vuosien kaupunkirakentamisen perinteitä: vanhoja katulinjoja, hallintorakennuksia, liike- ja teollisuusrakennuksia ja jo 1700-luvulla istutettuja puurivejä. Tiiviisti rakennetun keskustan maisemaa rikastuttavat kukkuloiden laajat puistoalueet maamerkkirakennuksineen.

Kaupunkipuistossamme on peräti kolme keskiaikaista kirkkoa: tuomiokirkko, Pyhän Katariinan kirkko ja Maarian kirkko. Näiden kanssa samoissa maisemissa on Koroisten piispanlinnan ja -kirkon rauniot muistona ajasta, jolloin Suomenniemeä hallittiin Vähäjoen ja Aurajoen risteyksestä. Uudempia kirkollisia kohteita ovat Mikaelinkirkko ja Martinkirkko, joihin molempiin liittyy puistomaiset lähiympäristöt. Suomen yliopistollisen historian varhaisimmat muistot kiinnittyvät tuomiokirkon ympäristöön, jossa Turun akatemia toimi jo 1600-luvulla. Viereisen yliopistonmäen kampusalueella toimii eri-ikäisissä arvorakennuksissa nykyisin Turun yliopisto ja siihen yhdistynyt Turun kauppakorkeakoulu sekä Åbo Akademi.

Alueeseen liittyy kulttuurihistoriallisesti ja kaupunkikuvallisesti merkittävä Piispankadun miljöö uusrenessanssipalatsineen, vanhoine tehdasrakennuksineen ja puutaloineen.

Aurajokivarren yläjuoksulla Halisista Kuralaan samoin kuin Vähäjoen varrella on säilynyt avointa viljelymaisemaa ja perinteiseen tapaan rakennettua kylämiljöötä sekä lukuisia esihistoriallisia muinaismuistoja. Alajuoksulla kaupunkipuiston voi nähdä yhdellä silmäyksellä muuttuvan puistokaduista telakkahistorian kautta saaristoksi. Ruissalon saari kuuluisine huviloineen ja laajoine tammilehtoineen toimii kaupunkipuistossa linkkinä maailman kauneimmaksi ylistettyyn saaristoon. Ylevien ja ikimuistoisten kohteiden lisäksi puistoon on liitetty arvokkaita arjen ympäristöjä, kuten Martinmäen 1950-luvun miljöö sekä Varvintori, suosittu kokoontumis- ja oleskelupaikka, jota ympäröi opetus- ja kulttuurikäyttöön kunnostetut vanhat telakkahallit.

Ruissalo kuuluu valtakunnallisesti arvokkaiksi määriteltymiin maisema-alueisiin, samoin Aurajokilaakson kulttuurimaisema Turun Koroisista Oripäähän saakka. Saaristomeren nimitetty kansallispuistoksi ja Aurajokimiljöö on yksi kansallismaisemistamme. Tunnustus Turun seudun maiseman ainutlaatuisuudesta saa kansallisen kaupunkipuiston kautta jatkuvuutta tuoden urbaanit ominaisuudet kiinteäksi osaksi valtakunnallista arvoverkostoa.

Säilytettävää on yhtä lailla teollinen että kirkollinen rakennusperintö. Näkymä tulevan kansallisen kaupunkipuiston alueelta.
Kuva: Turun kaupunki, Samuli Saarinen 2006

Koroistenniemi. Kuva: Varsinais-Suomen ELY-keskus, Freija Meurman-Ramstedt 2010

Maisemaselvitys ja kulttuuriympäristö

Maisema on geomorfologisen, ekologisen ja kulttuurihistoriallisen kehityksen tuloksena syntynyt ja jatkuvasti muuttuva kokonaisuus. Maiseman olemukseen vaikuttavat monet asiat, kuten maa- ja kallioperä, vesi, ilmasto ja vuodenajat, kasvillisuus sekä tietysti ihmisen teot ja toiminta. Vaikka toisin saattaisi luulla, maisema ei ole sattumalta muodostunut kokonaisuus. Maisemaselvityksen tehtävänä on antaa tietoa siitä, miten ja miksi maisema on muodostunut sellaiseksi kuin se on. Selvityksen tavoitteena on antaa tietoa ympäristössä olevista ja maisemassa näkyvistä ja toimivista asioista sekä selvittää maiseman historiallinen ulottuvuus.

Maisemaselvityksen avulla voidaan löytää yksittäisten maisemien ominaispiirteitä, vertailla erilaisia alueita keskenään ja pohtia eri maisemakokonaisuuksien yhtenevääsyyttä. Hyvä maisemaselvitys kokoaa yhteen fyysisesti osoitettavissa ja mitattavissa olevan ympäristötiedon sekä maiseman historian ja maisemassa toimivien kulttuuri-systeemien erityispiirteet. Selvitystyön yhteydessä on myös tärkeää selvittää maisemaan ja alueeseen liittyvät subjektiiviset arvostukset. Maisemaselvityksen tärkeimpiä tehtäviä on tuoda esille ja korostaa niitä arvoja, jotka maiseman luonne, piirteet ja ominaisuudet muodostavat. Kun nämä maiseman arvot ja piirteet valitaan lähtökohdaksi, on mahdollista asettaa reunaehdot, jotka tulee ottaa huomioon alueen suunnittelussa, rakentamisessa ja maankäytössä. Huolella laadittu selvitys antaa arvion maiseman muutoskestävyydestä tai haavoittuvuudesta. Maisemaselvitystä tarvitaan, jotta maankäytöstä ja maisemassa tapahtuvista muu-

Louhisaaren kartano. Kuva: Varsinais-Suomen liitto, Heikki Saarento 2006

toksista aiheutuvat vaikutukset voidaan selvittää etukäteen ja niiden merkittävyys arvioida.

Maisemaselvitys on erityisen tärkeä väline, kun suunnitellaan ja arvioidaan maisemassa tapahtuvaa muutosta. Maisemaselvityksen laajuus ja esitystapa ovat riippuvaisia selvittävästä alueesta. Esimerkiksi selvityksen maantieteellinen laajuus, historiallinen kattavuus tai muu tarkkuustaso määräytyvät tutkittavan kohteen ainutlaatuisuuden ja suunniteltavan maisemaa muuttavan toimenpiteen laajuuden ja merkittävyyden mukaan. Jos suunniteltavalle alueelle ei ole aiemmin laadittu maisemaselvitystä, on selvitys tarpeen tehdä viimeistään suunnittelun yhteydessä.

Maiseman ja maisemavaikutusten arvioinnista

Maisemaselvityksen lähtökohtana ovat pääasiassa luonnonmaantieteelliset, geologiset ja biologiset piirteet, jotka määrittävät maiseman perusrungon ja luonteen. Tämän lisäksi selvityksessä tutkitaan kulttuuripiirteitä ja niiden leviämistä: asutusta, rakentamisen perinnettä, viljely- ja metsätalouskulttuuria sekä muita ihmisen maisemaan jättämiä jälkiä. Maisemaselvityksen tausta-aineistona voidaan hyödyntää monia erillisselvityksiä ja inventointeja. Maisemaselvitys muodostuu usein alueelle laadittujen inventointien kuten arkeologisen, rakennus- ja luontoinventoinnin yhteenvedoksi. Maisemaselvitystä laadittaessa on kuitenkin varmistauduttava siitä, että käytettävät inventoinnit eivät ole vanhentuneita ja että ne riittävällä tavalla vastaavat esimerkiksi alati muuttuvan lainsäädännön vaatimuksia.

Maisemaa voidaan arvioida monin tavoin, mutta tärkeimpinä mittareina voidaan pitää maiseman ainutlaatuisuutta tai tyypillisyyttä, maiseman säilyneisyyttä ja historiallista ulottuvuutta sekä maiseman kauneutta ja tunnistettavuutta. Maiseman ainutlaatuisuutta arvioitaessa korostuvat maisemassa esiintyvät ainutlaatuiset tai harvinaiset kohteet, kuten esimerkiksi linnavuoret tai merkittävät

rakennetut ympäristöt. Maiseman tyypillisyyttä arvioitaessa tarkastelun kohteeksi on valittava laajempi alue ja konteksti ja maisemaa on verrattava muihin lähiseudun alueisiin. Silloin maisemasta on mahdollista tunnistaa piirteitä, jotka ovat erityisen edustavia. Koska maisemaa on vaikeaa ja jopa tarpeetonta museoida, on maiseman säilyneisyyttä ja historiallista ulottuvuutta arvioitava sen mukaan, miten hyvin alueen kehitys näkyy ja on luettavissa maisemasta, miten selkeästi eri aikojen kerroksisuus ilmenee ja mitä historiallisesti merkittäviä kohteita, kuten muinaismuistoja tai rakennelmia, maisema sisältää. Maiseman kauneusarvot liittyvät ennen kaikkea maiseman tilalliseen jäsentymiseen ja maisemassa näkyvien kohteiden keskinäiseen sopusuhtaisuuteen, tai niiden muodostamaan kontrastiin. Maiseman tunnistettavuusarvot puolestaan muodostuvat pääasiassa omaleimaisista identiteettiä ja orientoituvuutta lisäävistä elementeistä, kuten kirkkotorneista tai korkeista maastokohdista.

Maisemaselvityksen tavoitteena on esittää johdopäätös, jonka pohjalta on mahdollista arvioida, muodostuuko uusi tai maisemassa muuttuva asia liian hallitsevaksi, ja jos näin on, mitkä seikat tulee ottaa huomioon ja mihin toimenpiteisiin ryhtyä, jotta muutos saadaan sopeutettua maisemaan mahdollisimman hyvin. Maisemavaikutukset on niiden luonteen perusteella voidaan jakaa kolmeen kategoriaan; maiseman rakenteellisiin ja ekologiisiin vaikutuksiin, maiseman visuaalisiin vaikutuksiin sekä maiseman kulttuurihistoriallisiin vaikutuksiin.

Maiseman rakenteeseen ja alueen ekologiaan kohdistuvat vaikutukset ovat useimmiten suurten maisemamuutosten tulosta, mutta myös pienemät toimet saattavat vaikuttaa merkittävästi erityisesti alueen ekologiin arvoihin. Suuria muutoksia aiheuttavat toimet voivat olla esimerkiksi asuinalueen rakentaminen, viljelymaiseman metsittäminen, ison tien rakentaminen tai kaivostoiminnan aloittaminen. Pienempiä, mutta maisemavaikutuk-

siltaan merkittäviä, toimia voivat olla esimerkiksi vanhan puun kaataminen, laidunnuksen lopettaminen tai aidan rakentaminen. Joka tapauksessa arviointi kohdistuu silloin muutoksiin maaston topografiassa ja korkeussuhteissa, kasvillisuudessa, alueen rakentamisessa, ilmeessä ja toiminnoissa. Miten uusi toiminto sijoittuu suhteessa maaston alaviin peltoalueisiin tai suhteessa selkeärajaisiin metsäselänteisiin? Kasvaako avoin maisematila, supistuuko metsäpeitteinen alue? Entä aiheuttaako uusi toiminto muutoksia rakennetussa ympäristössä tai kasvillisuuden erityispiirteissä? Aiheuttaako uusi toiminto maisemahäiriön vai lieventääkö se jo olemassa olevaa maisemahaittaa?

Maiseman visuaalista muutosta arvioitaessa törmätään hyvin usein subjektiivisiin mielipiteisiin ja arvoihin. Tehtävää voidaan kuitenkin lähestyä objektiivisella tavalla esimerkiksi tila- ja mittakaavajäsentelyn kautta. Muuttuuko maiseman sopusuhtaisuus? Muuttuvatko vakiintuneet metsän tai vesistön reuna-alueet? Miten paljon rakentamisen volyymi kasvaa? Muuttuuko eri maamerkkien keskinäinen hierarkia, jääkö kirkontorni uuden kerrostalon tai uusien teollisuushallien taakse?

Maiseman historiallisessa jatkumossa jo tapahtuneita ja parhaillaan tapahtuvia muutoksia on luonnollista tarkastella kulttuurihistoriallisesta näkökulmasta. Aiheuttaako uusi toiminto sen, että tietyn elinkeinon käytössä pitkään olleen alueen tai pihapiirin käyttötarkoitus muuttuu? Sijoittuuko rakentaminen alueen perinteestä poikkeavalla tavalla? Vaikuttaako muutos tekijöihin, joilla on vahva merkitys symboli- tai identiteettitekijänä? Muuttuuko alueen toiminnallinen painopiste johonkin suuntaan? Maisemavaikutusten arviointi kulttuurihistoriallisesta näkökulmasta on erityisen haastavaa siksi, että kysymysten asettelussa on tavallista enemmän ennakoitava tulevaisuutta, ja pyrittävä tunnistamaan esimerkiksi rakentamisessa, elinkeinon harjoittamisessa ja muissa kulttuuriprosesseissa tapahtuvat maisemaan vaikuttavat muutokset.

Yhteistyön mahdollistaja

Maisemaselvitys on parhaimmillaan selkeä, mutta pohdiskeleva, eri tahoja kiinnostava asiakirja, joka on hyödyksi monelle. Asiantuntijat käyttävät maisemaselvityksen sisältämää ympäristötietoa työsään, ja suunnittelijoille selvitys antaa tietoa ympäristön ja maiseman asettamista reunaehdoista, joita maankäytönsuunnittelussa tulee kunnioittaa. Asukkaille, yhdistyksille ja muille tahoille maisemaselvitys tarjoaa parhaimmillaan selkokiehisen ja useimmiten myös kuvien ja karttojen avulla visualisoidun tietopaketin heidän lähiympäristötään tai kotiseudustaan. Hyvä maisemaselvitys on puolueeton ja siitä ilmenevät objektiivisten tosi-seikkojen lisäksi maisemaan ja alueeseen liittyvät subjektiiviset arvot. Kun lähtökohtana on hyvä maisemaselvitys, sen pohjalta kaikkien osapuolien on mahdollista keskustella suunnitelmista yhteisellä kielellä. Maisemaselvitystä voidaankin pitää yhtenä maankäyttö- ja rakennuslain osallistuvaa suunnittelua erinomaisella tavalla toteuttavana ja edistävänä välineenä.

Kulttuuriympäristöön kohdistuu uusia haasteita. Tuulimyllyjä Kemiönsaaren Högsårassa. Kuva: Varsinais-Suomen ELY-keskus, Anna-Leena Seppälä

Ritva Kemppainen Perinnemaisemien hoitotilanne

Perinnemaisemat koostuvat pitkään jatkuneen perinteisen karjatalouden muovaamista luontotyypeistä, perinnebiotoopeista, ja niihin liittyvistä rakenteista, kuten hirsiladoista ja kiviaidoista. Laidunnuksen, niiton, lehdestyksen ja kulotuksen myötä on syntynyt erilaisia perinnebiotooppeja, jotka ovat suosineet niukasti ravinteita, mutta runsaasti valoa ja lämpöä vaativia eliölajeja. Perinnemaisemat sijaitsevat usein maisemallisesti kauniilla paikalla, osana maisemaa valtakunnallisesti arvokkailla maisema-alueilla sekä valtakunnallisesti merkittävissä kulttuurihistoriallisissa ympäristöissä. Monet sijoittuvat muinaisjäännösalueelle tai hyvin vanhoihin, jopa keskiaikaisiin kyläympäristöihin tai vanhoille kylätonteille (Seppälä 2006). Siten ne ovat osa asutuksen ja maatalouskulttuurin vielä näkyvää historiaa, vuosisatoja kestäneen laaja-alaisen laidun- ja niittytalouden jäänteitä.

Viime vuosisadan aikana tapahtuneet muutokset maataloudessa ovat radikaalisti vähentäneet näiden alueiden käyttöä, tai käyttö on muuttunut ravinteita poistavasta niitistä lisäävän suuntaan: laitumet rehevöityvät ja hoitamattomat niityt ja hakamaat umpeutuvat nopeaa tahtia. Perinnemaisemien väheneminen ja niiden laadun nopea heikkeneminen on johtanut niillä esiintyvien luontotyyppien ja lajiston harvinaistumiseen ja uhanalaistumiseen. Luonnon monimuotoisuuden ja avoimen kulttuurimaiseman säilyttämiseksi pitäisi pikaisesti lisätä hyvin hoidettujen perinnemaisemien määrää ja alaa.

Varsinais-Suomen perinnemaisemat inventoitiin vuosina 1992 ja 1994–1997. Tulokset julkaistiin Varsinais-Suomen perinnemaisemat -julkaisussa (Lehtomaa 2000). Arvokkaiksi luokiteltuja kohteita löydettiin 448. Niiden yhteisala oli 3006 hehtaaria, josta oli hoidossa tuolloin 1692 ha (56 %). Arvokkuudessa (valtakunnallisesti, maakunnallisesti tai paikallisesti arvokkaat kohteet) korkeimman statuksen saivat ne kasvillisuudeltaan arvokkaat kohteet, joilla käyttö on jatkunut pitkään, ja joilla käyttö edelleen jatkuu. Valtakunnallisesti tai maakunnallisesti arvokkaiksi arvioitiin 208 kohdetta (2459 ha).

Ympäristöministeriön asettama perinnemaisemien hoitotyöryhmä (Salminen & Kekäläinen 2000) asetti tavoitteeksi, että Varsinais-Suomessa olisi perinnemaisemia hoidon piirissä 10 000 hehtaaria vuoteen 2010 mennessä. Vaikka lukuisilla tiloilla on luovuttu karjanpidosta ja luonnonlaitumien laidunnuksesta, maatalouden erityisympäristötuen avulla on saatu alueita uudelleen hoidon piiriin sekä laitumia laajennettua. Koska perinnemaise-

mia tähän saakka pääasiallisesti hoitaneiden aktiivitulojen määrä on kuitenkin vähenevä, tavoitteen lähentyminen edellyttää viljelijöiden ohella entistä enemmän myös muiden toimijoiden aktiivista panostusta hoitotyöhön.

Varsinais-Suomen perinnebiotooppien hoito-ohjelma ja hoitotilanne 2000-luvun puolivälissä

Koska perinnemaisemien inventoinneista on kulunut yli kymmenen vuotta, on useiden alueiden tila ehtinyt huonontua merkittävästi. Resurssien suuntaamiseksi arvokkaimmille ja kiireellisimmille hoitoa vaativille perinnebiotoopeille ympäristökeskukset ovat laatineet alueellisia hoito-ohjelmia. Niiden tarkoituksena on ollut selvittää alueen perinnemaisemien nykytila sekä priorisoida kohteiden hoitotarve. Yhteistyönä laadittu Varsinais-Suomen perinnebiotooppien hoito-ohjelma (Kemppainen & Lehtomaa 2008) kokoaa yhteen hoidosta kiinnostuneet tahot ja pyrkii ohjelmaan kirjattujen toimenpiteiden kautta sitouttamaan tahot osaltaan alueiden hoitoon.

Perinnemaisemaa Laitilan Untamalassa. Kuva: Varsinais-Suomen ELY-keskus, Kirsti Virkki 2010

Hoito-ohjelman laatimisen yhteydessä kohteiden hoitotietoja päivitettiin maastokäyntien lisäksi maanomistajilta, erityistukihakemuksista, yhdistyksiltä, Metsähallitukselta ja Museovirastolta. Varsinais-Suomen inventoiduista kohteista 202 kohdetta eli noin 45 % hoidettiin vuosina 2005–2006. Näistä erityistukea saivat 124 kohdetta. Pinta-alasta oli säännöllisessä hoidossa 1548 ha (52 %), josta erityistuen avulla 1352 hehtaaria (45 %), laidunalueiden laajennuksineen 2313 ha.

Edelleen siis yli puolet kohteista oli vailla hoitoa, etenkin pienialaiset (alle 2 ha). Menetettyinä voitiin pitää 5 kohdetta, jotka on rakennettu tai joilla maata on muuten muokattu. Lisäksi kymmenisen kohdetta oli hoidon puutteesta johtuen menettänyt arvonsa siinä määrin, ettei niiden kunnostaminen ollut enää tarkoituksenmukaista.

Toisaalta uusia perinnemaisemia oli tullut esille etenkin täydennysinventoinneissa (1000 ha), erityistukisopimusten (2400 ha) ja luonnon monimuotoisuuden yleissuunnittelun kautta (700 ha). Kaikkiaan Varsinais-Suomen alueelta oli tiedossa noin 1200 perinnemaisemaa (7300 ha). Näistä hoidon piirissä oli yli 4800 ha. Erityistuen perinnebiotooppisopimusten pinta-ala oli kasvanut harppauksittain 2143 hehtaarista (vuonna 1998) aina 3580 hehtaariin (vuonna 2006). Ala kasvaa edelleen (4178 ha vuonna 2008).

Perinnemaisemien hoitotyöryhmän mietinnös-
sä Lounais-Suomen erityisvastuulle määriteltiin perinnebiotooppityypeistä tuoret niityt, kedot, merenrantaniityt, nummet ja lehdesniityt. Varsinais-Suomen perinnemaisemien alasta olikin inventoitaessa kolmannes eli 959 hehtaaria niittyjä. Tosin ne olivat yleensä joko umpeen kasvamassa tai niitä laidunnettiin nurmilaidunten yhteydessä. Merenrantaniittyjä inventoitiin noin 400 hehtaaria. Varsinais-Suomelle tyypillisiä kallioketoja ja ketoja oli 114 hehtaaria. Nummista (200 ha) ja lehdesniityistä (18 ha) valtaosa sijaitsi Turunmaan saaristossa. Erityisvastuutyppien hoidon tilanne inventoiduilla kohteilla ei ole juurikaan muuttunut – alueista suunnilleen saman verran on edelleen hoidossa (merenrantaniittyjä hieman aiempaa enemmän). Ketojen, etenkin kallioketojen, osalta hoidon osuus onkin edelleen riittämätön. Myös hoidon laatuun kedoilla pitäisi kiinnittää enemmän huomiota. Myös yksityismailla sijaitsevien nummien nykytila pitäisi selvittää tarkemmin ja niiden sekä lehdesniittyjen hoitoon panostaa jäljellä olevien rippeiden pelastamiseksi. Toisaalta täydennysinventointien ja uusien erityistukikohteiden myötä on saatu lisää satoja hehtaareja hoidettuja tuoreita niittyjä ja merenrantaniittyjä.

Hoidon ongelmat

Hoidon laadun ongelmana on riittämätön tieto hoitotapojen vaikutuksista alueen biologiseen monimuotoisuuteen. 1990-luvun tilanteeseen verrattuna on hoitamattomien kohteiden kunto on edelleen heikentynyt. Kuitenkin pääosalla hoidetuista kohteista kunto lieene parantunut, koska lisärehunanto ja laidunnus peltolaitumien yhteydessä on vähentynyt. Osalla kohteista rehevöittävä laidunnus tosin jatkuu yhä heikentäen perinnemaisemien tilaa. Myös raivaustarvetta on edelleen suurella osalla kohteista, niin metsittyvillä hoitamattomilla kedoilla kuin laitumillakin. Hoidon tason ja sitä kautta perinnemaisemien kunnan parantaminen edellyttääkin suurempaa panostusta seurantaan ja hoidon neuvontaan tiloilla. Tarvitaankin käytännön neuvontaa muun muassa perinnebiotooppien puuston oikeista harvennustavoista. Myös hoidon vaikutuksista ja laadusta tehdyt seuranta-tutkimukset (Schulman ym. 2006; Kuussaari ym. 2008) antavat viitteitä siitä, että rehevöityminen on edelleen ongelma. Kehitys pitäisi saada käännetyksi pidättäytymällä lisärehun ja fosforia sisältävän kivennäisen annosta. Myös riittävästä laidunnuspaineesta tulisi huolehtia. Toisaalta tutkimukset osoittavat useimpien suurperhoslajien kärsivän kasvien kannalta sopivasta laidunpaineesta, joten niissä suositellaan niittyjen alueellisesti ja ajallisesti vaihtelevaa hoitoa.

Perinnebiotooppien hoidon tulisikin perustua yksityiskohtaiseen hoitosuunnitelmaan, joka huomioi alueen perinteiset maankäyttömuodot ja historian. Edustavimmilla alueilla tulisi huomioida etenkin harvinaiset kasvillisuustyytit ja uhanalainen lajisto, sekä muun muassa Natura 2000 -verkostoon kuuluvilla kohteilla (noin 2000 hehtaaria) suunnitellun hoidon vaikutukset luontodirektiivin lajien ja luontotyyppien suojeluun. Erityistukea saavilla kohteilla suunnitelma kuuluu tuen saamisen ehtoihin.

Perinnemaisemien hoitovastuun jakautuminen eri hoitajatahoille

Kohteiden arvojen ylläpitäminen edellyttää säännöllistä hoitoa, johon kuuluvat ylläpitöraivaus, riittävä laidunnuspaine tai oikea-aikainen niitto leikkaavateräisillä välineillä, sekä niitto- ja raivausjätteen poiskeruu. Tämä vaatii hoitajalta osaamista ja työhön sopivia välineitä (tai laiduneläimiä), jotka löytyvät lähinnä viljelijöiltä ja karjatiloilta, asiaan perehtyneiltä yhdistyksiltä ja luonnonhoitoon erikoistuneilta yrittäjiltä sekä viranomais- tai harrastajailta (ELY-keskus, Metsähallitus, Museovirasto). Jo umpeutuneiden kohteiden ennallistaminen vaatii

Hoidettu niitty tarjoaa upean kukkaloiston kesällä. Rikkaimmat niityt saattavat kukkia kesäkuuna alusta heinäkuun lopulle lajikirjon vaihdellessa kesän myötä. Niityt ovat kasvien lisäksi tärkeä reservaatti myös muulle perinnelajistolle kuten linnuille ja hyönteisille. Kuva: Museovirasto, Teija Tiitinen 2008

lisäksi järeämpää koneistoa puuston harvennukseen ja erikoiskalustoa esimerkiksi ruovikoiden murskaukseen kunnostettaessa entisiä merenrantaniittyjä.

Pääosin vastuu perinnemaisemien hoidosta on maanomistajalla tai haltijalla, joista valtaosa on yksityishenkilöitä (85 %). Valtion hallinnassa on 7 % kohteista, kunnilla noin 7 % ja loput muiden yhteisöjen omistuksessa. Pääosa hoidosta rahoitetaan maatalouden erityisympäristötuella. Myös Metsähallituksella, ELY-keskuksilla ja Museovirastolla on jonkin verran perinnebiotooppien hoitoon myönnettyjä varoja. Maanomistajat tai vapaaehtoisjärjestöt hoitavat osaa kohteista ilman rahoitusta. Hoitotyötä onkin rajoittanut etenkin erityistuen ulkopuolelle jäävien kohteiden hoidon rahoituksen niukkuus.

Aktiiviviljelyä ja erityisesti karjanhoitoa harjoittavien tilojen perinnemaisemia tulisi hoitaa erityistuella. Pinta-alaperusteinen perinnebiotooppien hoidon tuki (maksimi 450 €/hehtaari/vuosi) muodostuu hoitosuunnitelmassa esitetyistä hoitokustannuksista. Hoito voidaan tehdä tilan omana työnä tai ostopalveluna paikallisilta luonnonhoitoyrittäjiltä. Alueet voi myös vuokrata

tukea hakevalle viljelijälle tai yhdistykselle. Tällä ohjelmakaudella erityistukeen saatu maksimitukitason korotus ja pienen (alle 0,3 hehtaarin) kohteen korotettu tukitaso lisäävät hoidon kannattavuutta. Umpeutuneen perinnebiotoopin alkuraivaukseen ja aitaukseen voi hakea ei-tuotannollisten investointien tukea.

Valtion mailla vastuu hoidosta on Metsähallituksella, joka järjestää hoidon valtion maiden kohteille tai osallistuu niiden hoitoon. Myös yksityismaiden suojelualueilla Metsähallitus voi osallistua käytännön hoitoon maanomistajan ohella.

Muinaisjäännösalueilla alueiden hoidon suunnittelusta vastaa Museoviraston muinaisjäännösten hoitoyksikkö. Se hoitaa osaa kohteista omana työnään, ja osaa hoitavat ohjeistetut maanomistajat. Museovirasto on osallistunut perinnemaisemien hoidon suunnitteluun tai järjestämiseen noin 20 kohteella (25 hehtaaria). Hoito on kohdistunut hyvin perinnemaisema-arvoiltaan edustaville kohteille, etenkin Laitilassa, Piikkiössä ja Liedossa.

Kuntien ja kaupunkien omistuksessa on Varsinais-Suomessa yli 30 kohdetta: 15 Turussa, 6 Salossa, 4 Kaarinassa, 2 Naantalissa ja Maskussa, sekä 1 kohde Raisiossa ja Liedossa. Näistä 19 oli vailla

Tumma tulikukka on yksi komeimmista ketojemme lajeista, joka usein esiintyy alueilla, joilla on pitkä- jopa rautakaudelle saakka ulottuva historia. Kuva: Museovirasto, Teija Tiitinen 2008

säännöllistä hoitoa, 6 laidunnettiin ja 6 kohdetta hoiti Museovirasto (kahta hoiti yhdistys). Lisäksi muutamia näistä on hoidettu epäsäännöllisesti muun muassa projektien avulla. Jatkossa kuntien tulisi hoitaa yhä enemmän omistamiaan alueita. Ne voisivat myös teettää työn urakoitsijoilla tai vuokrata alueita laitumeksi tai erityistuen avulla niitto- ja raivaustyötä tekeville viljelijöille tai yhdistyksille.

Vapaaehtoisjärjestöjen toiminta on kohdistunut usein alueille, jotka muuten olisivat jääneet hoidon ulkopuolelle. Varsinais-Suomen perinnemaisemien hoitoon on osallistunut useita yhdistyksiä, ja niillä tulee jatkossakin olemaan tärkeä rooli, etenkin pienten kohteiden hoidossa. Maatalouden erityistuen avautuminen rekisteröidyille yhdistyksille Leader-toimintatavan kautta on tuonut ja tuonee jatkossakin Varsinais-Suomessa uusia alueita hoitoon.

Varsinais-Suomen perinnebiotooppien hoidon koordinoitivastuu on Varsinais-Suomen ELY-keskuksella, jonka tehtävänä on tiedottaa ja sitouttaa muita tahoja alueiden hoitoon. Lisäksi se vastaa hoidosta muun muassa suojelualueiden ulkopuolisten Natura 2000 -verkoston perinnebiotoopeilla, luonnonsuojeluohjelmakohteilla, luonnonsuojelulain luontotyypeillä (katajakedot ja merenrantaniitty), erityisesti suojeltavien lajien elinpiireillä,

sekä hoito-ohjelmassa hoitoluokkaan I ja II, eli arvokkaimmiksi ja kiireellisimmiksi hoitoa tarvitseviksi arvioituilla kohteilla. Arvokkaimpia ja/tai kiireellisimpiä hoitamattomia kohteita on 100 kappaletta ja 211 hehtaaria (lisäksi uusia kohteita 30 kappaletta). Niiden hoito pyritään järjestämään vuoden 2015 kuluessa. I. ja II. hoitoluokan kohteista muutamalle on järjestynyt sittemmin hoito erityistuen avulla (pääosin laajemmat, laidunnettavat kohteet), ja muutaman kohteen hoito on järjestynyt omistajan tai urakoitsijan toimesta Ympäristöministeriön rahoituksella.

Varsinais-Suomen perinnemaisemista kaikkiaan lähes 100 sijaitsee valtakunnallisesti arvokkailla maisema-alueilla. Näistä noin 70 on vailla hoitoa. Niiden hoidon järjestämiseen, sekä huomioimiseen kaavoituksessa ja muussa maankäytössä, pitäisi jatkossa kiinnittää erityishuomiota. Maisema-alueiden lisäksi muissa perinnemaisemakeskittymissä (kylissä, joissa on useita arvokkaita perinnemaisemia) pitäisi harkita suunnittelun ja hoidon keskittämistä. Maisema-alueen tai kylän perinnemaisemat kattava hoitoverkosto voidaan suunnitella maanomistajien, kyläläisten, karjatilojen ja paikallisten urakoitsijoiden yhteistyönä. Jatkossa hyvin hoidetut kokonaisuudet voisivat toimia Varsinais-Suomen esimerkkialueverkostona. Esimerkiksi Laitilan Paltilan-Untamalan sekä Mynämäen Pyheen ja Uudenkaupungin Lokalahden kylissä on useita arvokkaiden ketojen keskittymiä. Halikon-Uskelanjokilaakson, Paimionjokilaakson ja Aurajokilaakson maisema-alueilla on useiden hoidettujen ja hoitamattomien jokivarsiniittyjen keskittymiä. Niiden hoitoaluetta laajentamalla voisi paremmin turvata perinnemaisemaeliöstön säilymisen. Myös uhanalaisten lajien, kuten pikkuapollon tai niitylaukkaneilikan, säilymiselle laajemmat hoidetut kokonaisuudet ovat tärkeitä (lajien uudelleen leviittäytymiselle ja geenivaihdolle). Samoin Rekijokilaakson ja Saaristomeren Natura-alueilla, jotka sisältävät arvokkaimpien hoidettujen kohteiden keskittymät, hoidon järjestämistä hoitoa vailla oleville osille tulisi jatkaa. Myös peruskunnostettujen ja hoidettujen merenrantaniittyjen ketju rannikolla kaippaa vielä täydennystä riittävän verkoston luomiseksi.

Hoidon tavoitteet vuoteen 2012 mennessä

Hoito-ohjelmassa on asetettu lähivuosien tavoitteet Varsinais-Suomen perinnemaisemien hoidon järjestämiseksi ja hoidon laadun turvaamiseksi. Pää tavoitteeksi on asetettu, että hoidon piirissä olisi vuoteen 2012 mennessä 90 % valtakunnallisesti ja maakunnallisesti arvokkaista kohteista, sekä kaikkiaan 8000 hehtaaria perinnemaisemia.

Varsinais-Suomen valtakunnallisesti arvokkaat perinnemaisemat

Kemiönsaari	
Dragsfjärd	Äpskärin kedot Holman laitumet Apelholmenin kedot
Västanfjärd	Bredvikenin kallioketo
Laitila	Palttilan keto Untamalan kedot
Länsi-Turunmaa	
Houtskär	Jungfruskärrin Storlandet Mossalan Hannaksen keto Sördön Norrgårdin lehdesniitty Storgloetin rantaniitty
Iniö	Kolkon rantaniitty Persholmfadanin rantaniitty Jumon lehdesniitty
Korppoo	Jurmo Jurmon Huvudskärrin nummet Kälön haat Kälön Kråkskärrin laitumet Finnön Hannasin keto
Nauvo	Boskär Mälhamn Berghamnin Västerbyn kedot Berghamnin laitumet Sandholmin nummet Dömmäskärrin nummet Rävsjär
Parainen	Lenholmin haka Stornäsetin keto
Mynämäki	Mielismäen niitty
Naantali	
Rymättylä	Ajolan laitumet
Velkua	Haukan laitumet
Paimio	Askalan niityt Alhaisten niityt
Salo	
Kiikala	Rekijoen niitty
Pertteli	Kuivakosken niitty Ylijoen laidun
Sauvo	Kärkniemen laitumet
Somero	Rekijokilaakso
Taivassalo	Kahiluodon laitumet
Turku	Juhannuskukkulan keto Patterinhaan keto
Uusikaupunki	Hermansaaren niitty

Paimion seudun ympäristöyhdistys on tehnyt vuosia loistavaa työtä yhden Suomen upeimman perinnemaiseman hyväksi (Askala). Vuosittainen niitto, joka ajoitetaan kukinnan loppuvaiheeseen on edellytys niittyjen säilymiselle. Myöhäinen niitto on tärkeää sekä kasvien siementämisen että hyönteisten tarvitseman ravinnon vuoksi. Kuva: Museovirasto, Teija Tiitinen 2008

Muista tavoitteista mainittakoon muun muassa pienten perinnemaisemien ja harvinaisten perinnemaisematyyppien hoidon edistäminen. Varsinais-Suomen suuren kohdemäärän ja arvokkaimpien kohteiden/harvinaisimpien luontotyyppien suuren suhteellisen osuuden vuoksi tarvittaisiin ELY-keskukseen vakinainen toimi, joka kattaa perinnemaisemien hoidon järjestämisen, hoidon koordinoimisen ja yhteistyötahojen sitouttamisen perinnemaisemien hoitoon.

Lisäresursseja tarvitaan myös hoidon suunnitteluun ja hoitotoimiin, jotta hoidettava ala saadaan asetettujen tavoitteiden mukaiseksi. Aiemmin käytettyjen rahoituslähteiden lisäksi pitäisi lisätä projekti- ja hankerahoituslähteiden käyttöä, samoin kuntien sekä muiden yhteistyötahojen osallistumista hoitoon ja sen kustannuksiin. Lisäresursseja tarvitaan myös hoidon seurantaan ja neuvontaan, sekä koulutukseen parantamaan hoidon laatua ja lisäämään viljelijöiden ja muiden tahojen kiinnostusta hoitoa kohtaan.

Maisemanhoitajia Untamalassa. Kuva: Varsinais-Suomen ELY-keskus, Kirsti Virkki 2010

Metsähallituksen luontopalvelujen toiminta

Metsähallituksen toiminta perustuu valtion maa- ja vesialueiden asiantuntevaan ja yhteistyöhakuiseseen käyttöön. Metsähallituksen luontopalvelut hoitaa kansallis- ja luonnonpuistoja, muita suojelualueita, erämaa-alueita sekä valtion retkeilyalueita. Luontopalveluiden hoidossa ovat myös valtion omistuksessa olevat Itämeren ja järvien yleiset vesialueet. Pääosa alueista kuuluu eurooppalaiseen Natura 2000 -verkostoon. Luontopalvelut hoitaa myös yksityisiä luonnonsuojelualueita osana METSO-toimintaohjelmaa. Luontopalvelut on jaettu kolmeen alueyksikköön, joista Varsinais-Suomessa toimii Etelä-Suomen luontopalvelut.

Luonnon- ja maisemansuojelua sekä kulttuuriperinnön hoitoa ohjaavat lakisääteiset velvoitteet ja kansainväliset sopimukset sekä ympäristö- ja maa- ja metsätalousministeriöt tulosohtauksen avulla. Lisäksi Metsähallitus palvelee jokamiesretkeilijää ja vastaa eräasioista alueillaan.

Metsähallituksen luontopalvelut hoitaa Suomen arvokkainta luonto- ja kulttuuriperintöä ylläpitäen sen monimuotoisuutta ja luonnontilaisuutta. Valtakunnallinen suojelujärjestelmä luo perustan merkittävän kansallisen kulttuuriperinnön säilymiselle. Kulttuuriperinnön suojelulla tarkoitetaan luontopalveluiden toiminnassa sitä, että alueen luontoarvot ja kulttuuriperintö tunnetaan, hoito-tarve on määritetty ja kohteen säilyminen turvattu. Myös valtioneuvoston vuonna 2008 hyväksymä Kansallinen metsäohjelma asettaa tavoitteeksi, että metsiin liittyvää kulttuuria kunnioitetaan, vaalitaan ja kehitetään.

Metsähallituksen luontopalvelut on vahvasti maakunnallinen toimija. Olemme alueillamme matkailun edellytysten luoja, joka toimii paikallisesti yritysten, kuntien ja muiden kumppaneiden kanssa vahvistaen alue- ja kansantaloutta.

Kulttuuriympäristön suojelu ja hoito

Metsähallituksen mailla on muun muassa Unescon maailmanperintökohteita, valtakunnallisesti arvokkaita maisema-alueita, kansallismaisemia, perinnemaisemia, suojeltuja rakennuksia ja kiinteitä muinaisjäänneksiä. Merkittävässä osassa on luontoa hyödyntävien elinkeinojen historia. Varsinais-Suomessa ja erityisesti Saaristomerellä tyypillisiä ovat kalastukseen, merenkulkuun ja meripuolustukseen liittyvät ympäristöt ja rakenteet.

Vuonna 1916 valmistunut vesitorni, Katanpää. Kuva: Varsinais-Suomen liitto, Heikki Saarento

Käytännön työkaluna ja ohjeena kulttuuriperinnön ja kulttuuriympäristön huomioon ottamisessa ovat Metsähallituksen toimesta tehtävät hoito- ja käyttösuunnitelmat (HKS). Näiden avulla määritellään, mitkä ovat keskeisimmät toimenpiteet joiden avulla suojelualueen arvojen säilyttämistä edistetään ja mahdollisia uhkia torjutaan. Suunnittelun lähtökohtana ovat perustiedot alueen luonnosta ja kulttuuriperinnöstä, jotka kootaan Metsähallituksen tietojärjestelmiin. Metsähallitus kartoittaa ja arvioi luontotyyppien lisäksi maisemallisia kokonaisuuksia, arvokkaita rakennuksia ja muinaisjäänneksiä.

Hoito- ja käyttösuunnitelmat laaditaan paikallisyhteisöjä ja sidosryhmiä kuunnellen. Tiivis yhteistyö on tärkeää, jotta Metsähallituksen luontopalvelujen alati kasvavaa hoidettavien kohteiden joukkoa pystytään hallinnoimaan joustavasti ja hoitamaan laadukkaasti. Aloite kulttuuriperintökohteen tarkastuksen tarpeesta voi tulla myös esimerkiksi paikalliselta asukkaalta, joka on huolissaan kohteen säilymisestä.

Metsähallituksen toiminnasta Varsinais-Suomessa

Varsinais-Suomen perinnemaisemat ovat edustava esimerkki siitä, miten luontoa ja kulttuuriperintöä hoidetaan ja suojellaan yhdessä. Metsähallituksen hoidossa oli vuonna 2008 26 valtakunnallisessa perinnemaisemainventoinnissa olevaa kohdetta. Näistä 12 oli valtakunnallisesti arvokasta ja loput maakunnallisesti tai paikallisesti arvokkaita. Varsinais-Suomessa Metsähallituksen hallinnassa ovat muun muassa Saaristomeren ja Kurjenrahkan kansallispuistot sekä Lenholmin luonnonsuojelualue ja useita arvokkaita lintuvesiä. Saaristomeren kansallispuisto on tunnettu erityisesti juuri perinnemaisemistaan, joita hoidetaan talkoin ja laidunnuksella.

Saaristomeren kansallispuisto Varsinais-Suomessa perustettiin vuonna 1983. Se sijaitsee Saaristomeren eteläreunalla Kemiönsaaren kunnan ja Länsi-Turunmaan kaupungin alueella. Saaristomeren kansallispuisto on saanut merkittävää kansainvälistä tunnustusta. UNESCO perusti vuonna 1994 Saaristomeren biosfäärialueen, jonka ydin on kansallispuisto. Biosfäärialueella tutkitaan perinteisten elinkeinojen vaikutusta ympäristöön, ja ohjelman tavoitteena on edistää paikallisväestön elinoloja luonnon- ja kulttuuriarvot huomioiden. Saaristomeren kansallispuistolle myönnettiin

vuonna 2007 kansainvälinen PAN Parks -sertifikaatti tunnustukseksi hyvin toteutetusta luonnon-suojelun ja virkistyskäytön yhdistämisestä.

Saaristomeren kansallispuisto on suosittu virkistyskohde. Vuonna 2008 Metsähallitus selvitti kävijätutkimuksen avulla Saaristomeren kansallispuistossa vierailevien liikkumista alueella, tyytyväisyyttä palveluihin sekä toiveita ja kehitysehdotuksia.

Vastuu saariston kulttuuriperinnöstä

Metsähallituksen lakisääteisenä tehtävänä on edistää saaristokulttuurin säilymistä alueillaan. Valtakunnallisissa alueidenkäyttötavoitteissa (VAT) mainitaan Saaristomeren erityisenä aluekokonaisuutena, jolla luonto- ja kulttuuriarvot tulee turvata siten, että asumisen ja elinkeinotoiminnan edellytykset säilyvät.

Saaristokulttuurin elinvoimaisuutta tuetaan monin tavoin. Saaristomeren kansallispuiston perinnemaisemia hoidetaan aktiivisesti. Vanhoja kalastajien asumuksia sekä entisiä luotsi-, merivartiosto- ja armeijan kiinteistöjä on kunnostettu uuteen käyttöön. Luontotuissa kerrotaan saariston elämästä ja luontopoluilla voi tutustua luoto- ja kulttuurikohteisiin. Matkailuun liittyviä palveluita kehitetään yhdessä paikallisten yrittäjien kanssa.

Kivetty tie, Katanpää. Kuva: Metsähallitus, Mia Puotunen 2010

Luontomatkailulla on merkittävä vaikutus saaristokuntien talouteen. Kaksikielisyys otetaan erityisesti huomioon ruotsinkielisillä alueilla.

Kolmen majakan kansallispuisto Selkämerelle

Valtioneuvosto teki 2.10.2009 periaatepäätöksen Selkämeren kansallispuiston perustamisesta. Selkämeren kansallispuisto täydentää Suomen merialueiden suojelualueiden verkostoa ja on yksi Itämeren suojelua edistävästä toimenpiteistä. Valmistelu jatkuu ympäristöministeriön ja alueen kuntien, maakuntaliittojen sekä muiden keskeisten sidosryhmien välisillä neuvotteluilla, joissa sovitetaan alueen rajauksesta. Kansallispuiston perustamisesta päättää lopullisesti eduskunta. Selkämeren kansallispuistoa koskeva hallituksen esitys on eduskunnan käsittelyssä syksyllä 2010.

Suunnitteilla olevan kansallispuiston eteläosa tulee ulottumaan Varsinais-Suomeen käsittäen Kustavin, Uudenkaupungin ja Pyhärannan ulkosaaristoja. Aluetta voisi kutsua ”kolmen majakan kansallispuistoksi”. Majakoista Säppi ja Kylmäpihlaja ovat Satakunnan puolella, mutta Isokari on Varsinais-Suomessa, Kustavissa. Puiston eteläosan tärkeimmät kulttuuriympäristöt ovat Katanpään linnake, Isokarin majakka, majakkamestarin talo ja vanha luotsitupa sekä Vekaran kalastajatila. Nämä kaikki ovat valtion hallinnassa ja Isokarin talot, mutta ei majakka, ovat siirtymässä Metsähallitukselle. Katanpää ja Vekaran talo ovat jo Metsähallituksen hallinnassa. Lisäksi alueella on paljon ulkosaariston laidunsaaria, joista osa tullee perinnemaisemien hoidon piiriin.

Yhteisenä haasteena sotahistorialliset kohteet

Tulevaisuuden haasteena Metsähallituksella ja sen yhteistyötahoilla Varsinais-Suomessa on kehittää saariston ja rannikon eri-ikäisten sotakohteiden suojelua, hoitoa ja käyttöä. Katanpään ja Örön kaltaisten arvokkaiden linnakekohteiden kulttuurihistoriallinen merkitys on kansainvälisestikin ajatellen huomattava. Sotahistoriallisiin kohteisiin liittyy ongelmia niiden kiireellisen kunnostustarpeen takia, mutta myös suuria mahdollisuuksia esimerkiksi matkailun vetovoimakohteina. Linnakekohteiden kartoittamisen ja kunnossapidon suunnittelun rinnalla voidaan aloittaa virkistyskäytön kehittäminen. Varsinais-Suomen sotahistorialliset kohteet ovat kiehtova osa Metsähallituksen luontopalveluiden hallinnoimaa, meille kaikille kuuluvaa kansallisperintöä, jonka suojelu on yhteinen haaste ja rikkaus.

Majakka hallitsee Utön kylämaisemaa. Kuva: Varsinais-Suomen ELY-keskus, Anna-Leena Seppälä 2010

Niina Jääskeläinen Tieympäristöjen hoitotyöstä

Varsinais-Suomen ELY-keskuksen Liikenne ja infrastruktuuri -vastuualue ottaa tienpidossa kulttuuriympäristökohteet huomioon voimassa olevien lakien ja määräysten mukaisesti. Liikennevastuualueen toimivalta kulttuuriympäristöasioissa koskee maanteiden alueelle sijoittuvia, teiden suoja-alueeseen tai välittömästi siihen liittyvien kulttuuriympäristökohteiden hoitoa ja ylläpitoa. Vaikka varsinaiset hoitotoimenpiteet rajautuvat tiealueeseen, ne saattavat vaikuttaa myös tiealueen ulkopuolella sijaitseviin kohteisiin. Kulttuurihistoriallisesti tärkeitä alueita ja kohteita on runsaimmin vanhan tieverkon varsilla. Tieviranomaisen on kehittännyt toimintamallin kulttuuriympäristöjä koskevan tiedon keräämiseen ja käsittelyyn, tiealueella olevien kulttuuriympäristökohteiden inventointiin, kohteiden priorisointiin sekä niiden hoitoon. Liikennevastuualue toimii tienpitäjänä ja tilaajana, tien kunnossapito tilataan kilpailuttamalla alueurakat. Oleellista kulttuuriympäristökohteiden inventoinnissa ja dokumentoinnissa on, että urakoitsijoille välittyy tieto kunnossapidossa varottavista kohteista, ei niinkään itse kohteiden hoi-

to. Mikäli kohteet tarvitsevat peruskunnostusta tai yksityiskohtaisempaa hoitoa, on kyseessä useimmiten yhteistyökumppaneiden kanssa toteutettava projekti. Liikennevastuualue osallistuu tällaisiin hankkeisiin kohteen tiealueelle sijoittuvalta osuudelta. Kaikkia tiedossa olevia kulttuuriympäristökohteita ei vielä ole viety liikennevastuualueen käytössä oleviin numeerisiin tiedonhallintajärjestelmiin. Hoidon ja ylläpidon perusedellytys kulttuuriympäristössä on, että kohteiden tila, määrä, sijainti ja hoidon tavoitteet tunnetaan.

Tiehallinnossa (nykyinen Liikennevirasto) laadittiin toimintamalli sekä kulttuuriympäristöjä koskevan tiedon keräämiseen ja käsittelemiseen tiepiireissä (nykyiset ELY-keskukset) että tiealueella olevien kulttuuriympäristöjen inventointiin, kohteiden priorisointiin ja niiden hoitoon. Toimintalinjan tavoitteena on sisällyttää tienvarsikulttuuriympäristöjen hoito osaksi teiden normaalia kunnossapitoa. Lisäksi tavoitteena on tarvittaessa kunnostaa yhteistyökumppaneiden kanssa kulttuuriympäristön arvokohteita erillisinä projekteina. Toimintamallia testattiin pilottihankkeessa vuonna 2006 Turun tiepiirissä, Halikon alueella Tiehallinnon tutkimus- ja kehittämistoiminnan projektina.

Halikon vanha silta. Kuva: Varsinais-Suomen ELY-keskus, Niina Jääskeläinen 2009

Tiemuseokohteet Varsinais-Suomessa

Liikennevirasto suojelee historiallisia tieosuuksia tai siltoja. Valinnan perusteina ovat kohteen valtakunnallinen, historiallinen ja kulttuurihistoriallinen merkitys, tie- ja siltatekninen historiallinen merkitys, tie- ja liikennehistoriallinen merkitys, paikallinen erikoismerkitys, alkuperäisyys sekä ennallaan säilyttämisen edellytykset. Museotiet ja -sillat säilytetään museointihetken kunnossa. Kohteiden hoitovastuu kuuluu Liikennevirastolle ja ELY:lle.

Kohteet

Vanhalinnantie, Hämeen Härkätie, Lieto

Vanhalinnantie seuraa keskiaikaisen Hämeen Härkätien linjausta. Se on Suomen vanhimpia reittejä. Liedon kohdalla on Härkätien pisin vanhassa asussa säilynyt tieosuus. Härkätieksi ja Turuntieksi kutsuttu kulttuurihistoriallisesti ja historiallisesti merkittävä tie on saanut nimensä härkien pidosta ja kuljetuksista. Kohde on yksityistietä.

Halikon vanha silta, Halikko

Halikon silta on osa Suuren Rantatien muodostamaa merkittävää maantiereittiä. Paikalla on ollut siltoja keskiajalta alkaen. Nykyinen puusilta rakennettiin vuonna 1866. Se oli tyypillinen puusta ja kivestä rakennettu ja puupaalujen varaan perustettu tuki- eli ponsianssilta, joka on nykyään kevyen liikenteen väylä.

Muntin silta, Taivassalo

Muntin silta sijaitsee syrjään jääneellä tieosalla Turku-Taivassalo -maantien varrella. Yksiaukkoinen pieni kivihoivasilta rakennettiin vuonna 1850 yhdistämään Koiviston kylä Taivassaloon.

Varsinais-Suomen tienvarsikulttuuriympäristöt

Varsinais-Suomen tiestö on historiallisesti poikkeuksellisen rikasta ja vivahteikasta.

Varsinais-Suomen alueella sijaitsevat monet maan merkittävimmistä historiallisista tielinjoista. **Suuri Postitie** tarjoaa tienkäyttäjille ja kulttuurimatkoille kiireettömän ja virikkeisen reittivaihtoehdon. Se johti Turusta Raision, Mynämäen, Vehmaan, Taivassalon ja Kustavin kautta Ahvenanmaalle ja edelleen Tukholmaan.

Kestikievarit ovat arvokas osa liikennehistoriaa. Suuren Rantatien varrella oleva **Trömperin kestikievari** on suojeltu rakennussuojelulailla. Rakennuksen suojaamiseksi Turun tiepiiri laski tien tasausta.

Suomen huomattavimpaan barokkilinnaan, **Louhi-saaren kartanoon** johtavan maantien 1932 varrella on puukujanne, jonka kunnostamiseen vuonna 2005 laadittiin suunnitelma, jota ei ole vielä toteutettu.

Loimaalla **Haaroisten kartano** on suojeltu rakennussuojelulailla. Haaroisten kartanon kulttuuri- maiseman läpi johtaa maantie 210.

Strömmän kanavan kääntösilta Perniössä, Salossa on vuodelta 1897.

Jungfrusundintie Sauvossa maantiellä 12076.

Airisto-Seili on valtakunnallisesti arvokas maisemanähtävyys. ELY liikennöi yhteysalusliikennettä Seilin saareen.

Alueellinen yhteistyö

Anna-Leena Seppälä

Kulttuuriympäristön hoidon rahoituksesta

Varsinais-Suomen ELY-keskus myöntää vuosittain ympäristöhallinnon määrärahoista harkinnanvaraisia avustuksia rakennusperinnön hoitoon. Avustusta voidaan myöntää yksityisille rakennuksen omistajille tai pitkäaikaisille vuokralaisille omistajan suostumuksella, rakennusperinnön hoitoa edistävälle yhteisöille sekä kunnille ja kuntayhtymille.

Avustusta myönnetään kulttuurihistoriallisesti arvokkaisiin, etenkin kaavalla suojeltuihin, rakennuksiin. Ensisijaisia kohteita ovat valtakunnallisesti merkittävissä kulttuurihistoriallisissa ympäristöissä sijaitsevat kohteet (www.rky.fi) sekä maakunnallisesti arvokkaat kohteet.

Avustuksia myönnetään korjauksiin, joissa edistetään kulttuurihistoriallisten tai maisemallisesti arvokkaiden rakennusten säilymistä. Tyypillisiä avustettavia toimenpiteitä ovat esimerkiksi ulkovaipan, katon, julkisivujen, ikkunoiden tai ulko-ovien korjaustyöt ja kantavien rakenteiden korjaustyö. Avustuksia ei ole tarkoitettu käyttömukavuuden lisäämiseen eikä tavanomaisiin vuosisikojauksiin. Ensisijaisesti avustuksilla pyritään kattamaan suojelusta johtuvia lisäkustannuksia, kuten rakennuksen kulttuurihistoriallisen arvon säilyttämisen edellyttämiä tavanomaista kalliimpia materiaaleja tai erityisen työvaltaista toteuttamistapaa. Lisäksi avustuksia suunnataan kohteisiin, jotka ovat kulttuurimaiseman kannalta erityisen tärkeitä, mutta joilla ei ehkä enää ole suurta käyttöarvoa omistajilleen, kuten monet maaseudun vanhat talousrakennukset.

Avustuksen saaminen asettaa korjaukselle myös ehtoja. Korjaustyö tulee tehdä siten, että rakennuksen alkuperäinen luonne ja ominaispiirteet sekä historiallinen aitous säilyy ja rakennusosien tarpeetonta uusimista vältetään. Työ tehdään rakennuksen rakentamisajankohdan mukaisilla työtapoilla ja rakennukseen sopivilla perinteisillä rakennusmateriaaleilla, jollaisia ovat tyypillisesti keitetty punamultamaali, aito pellavaöljymaali, saumattu peltikate, bitumikattohuopa kolmiorimasaujoin, poltettu savitiili, päre ja kalkkirappaus. Nämä materiaalit ovat korjausrakentamisessa hyväksi ja turvallisiksi koettuja. Hyvistä korjaustavoista saa tietoa maakuntamuseon tutkijoilta, museoviraston korjauskortistosta ja rakennusperintöportaalista www.rakennusperinto.fi. Jokainen kohde on kuitenkin yksilöllinen, joten laajoissa korjauksissa

lähes poikkeuksetta tarvitaan asiaan perehtynyttä suunnittelijaa. Maakuntamuseon rakennustutkijat toimivat korjaustyön antikvaarisena asiantuntijana valvoen, että työ täyttää avustusehdot. Avustussummat vaihtelevat noin 2500 eurosta 10 000 euroon. Avustusta voidaan myöntää enintään 50 % toimenpiteiden kustannuksista.

Avustuksia ei myönnetä kohteisiin, joihin voi hakea muuta kautta valtion tai kirkon avustusta. Museovirasto myöntää entistämisavustuksia rakennussuojelulailla suojeltujen sekä autiokirkkojen tai niihin verrattavien muiden kulttuurihistoriallisesti arvokkaiden rakennusten entistämiseen, konservointiin tai historiallisen asun palauttamiseen. Opetusministeriö myöntää avustusta seuratalojen korjaukseen yhteistyössä Suomen Kotiseutuliiton kanssa. Avustusta voi saada vapaaseen kansalaistoimintaan tarkoitettujen seuratalojen korjaamiseen sekä siihen liittyvään selvitys- ja tarkastustyöhön. Rahoituksessa kiinnitetään huomiota sekä rakennuksen kulttuurihistorialliseen arvoon että kokoontumistilojen tarpeellisuuteen kansalaistoiminnan kannalta.

Saaristokunnissa rakennusten kunnostukseen voidaan myöntää myös saariston ympäristöhoitoavustusta. ELY-keskus myöntää avustuksia muun muassa toimenpiteisiin jotka koskevat saariston maisemakuvan säilyttämistä tai parantamista. Tällaisia hankkeita voivat olla maisemakuvaa rumentavien rakennusten tai laitteiden kunnostus sekä siltoja, penkereitä, laitureita ynnä muita rantaan tai vesialueelle rakennettavia laitteita koskevat hankkeet. Tyypillisiä avustuskohteita ovat esimerkiksi venevajojen ja laituriin korjaushankkeet.

Myös mahdollisuudet verohelpotuksiin ja -vähennyksiin kannattaa hyödyntää. Kotitalousvähennyksenä voi vähentää yrittäjältä ostetun korjaus- ja remonttityön määrästä osan. Verovähennystä ei voi hyödyntää, jos kohteeseen on saatu muuta valtion avustusta.

Turun VPK-taloa on kunnostettu seuraintaloavustuksin. Kuva: Varsinais-Suomen ELY-keskus, Freija Meurman-Ramstedt

Katon korjausta avustusvaroin Laitilassa. Kuva: Varsinais-Suomen ELY-keskus, Anna-Leena Seppälä, 2009

Dragsfjärdissa sijaitsevan Södergårdin korjaukseen myönnettiin saariston ympäristöhoitoavustusta. Kuva: Turun museokeskus, Eija Suna

Nousiaisten Suojan taloa on korjattu rakennusperinnön hoitoavustuksella. Kuva: Turun museokeskus, Eija Suna 2010

Maarit Kaipainen Bryggman-instituutti

Bryggman-instituutti on säätiön ylläpitämä kansallinen ja kansainvälinen arkkitehtuurin, rakennetun ympäristön ja rakentamisen tutkimus- ja kehittämisyksikkö, joka tulee aloittamaan itsenäisen toimintansa vuonna 2011. Se synnyttää Turun seudulle arkkitehtuurin ja rakentamisen tutkimuksen luovan keskuksen, joka alueen muutoin laajasta koulutustarjonnasta puuttuu. Instituutin toiminnan kohderyhminä ovat arkkitehtuurin ja rakentamisen tutkijat, suunnittelun ja rakentamisen ammattikenttä, poliittiset päättäjät, rakennus- ja maankäyttölaissa mainitut toimijat, taidekasvattajat ja laaja yleisö aikuisista lapsiin sekä arkkitehtuurin uudet ja vanhat ystävät.

Bryggman-instituutti on keskeinen tavoite Varsinais-Suomen liiton ja Varsinais-Suomen taidetoimikunnan yhdessä julkaisemassa maakunnan arkkitehtuuripoliittisessa ohjelmassa ”Hetken työ tuhatvuosiin vaikuttaa” (2005) sekä Turun kaupungin arkkitehtuuripoliittisessa ohjelmassa (2009). Instituutti on tavoitteena myös Varsinais-Suomen maakuntaohjelmassa.

Bryggman-instituutin tehtävät

Bryggman-instituutti vaalii arkkitehti Erik Bryggmanin ja sisustusarkkitehti Carin Bryggmanin humaania arkkitehtuuriperintöä. Instituutti toimii yhdessä Turun yliopiston, Åbo Akademin, alueen ammattikorkeakoulujen sekä rakennusalan toimijoiden kanssa. Se tukeutuu turkulaisten korkeakoulujen oppiaineisiin, joiden tutkimus- ja kehittämistoiminta liittyy rakennettuun ympäristöön (kaupunkimaantiede, kulttuurihistoria, taidehistoria, kasvatustiede, materiaalitutkimus, rakennustekniikka ja rakennusrestaurointi). Koska alueella ei ole arkkitehtuurikoulutusta, pyrkii instituutti luomaan tiiviin yhteistyön kotimaisten ja ulkomaisten teknillisten korkeakoulujen kanssa.

Instituutti on tärkeä arkkitehtuurin, rakentamisen ja maankäytön ammatillinen täydennyskouluttaja. Koulutus ja yleisökasvatus toteutetaan jo olemassa olevien oppilaitosten kanssa yhdessä siten, että instituutti kantaa vastuun opetuksen sisällöistä. Arkkitehtuuriin ja rakentamiseen liittyvistä tapahtumista ja seminaareista mainittakoon vuotuinen Bryggman-teemapäivä. Eri-ikäisten arkkitehtuuri- ja ympäristökasvatus ovat instituutin tärkeitä tehtäviä. Instituutti edistää arkkitehtuurin perusopetusta ja yleisesti arkkitehtuurikasvatusta. Instituutti seuraa ja edistää Varsinais-Suomen ja Turun arkkitehtuuripoliittisten ohjelmien toteutumista.

Kemiön käärijäoikeuden (nyk. säästöpankin) talo on Erik Bryggmanin varhaisia töitä. Kuva: Varsinais-Suomen ELY-keskus, Anna-Leena Seppälä

Bryggman-instituutti tuo yhteen usean tieteen- ja taiteenalan asiantuntijoita. Monialaiset kohtaamiset ja työprosessit luovat pohjan uusien innovaatioiden syntymiselle. Instituutissa kohtaavat myös arkkitehtuurin ja rakentamisen ammattilaiset. Suunnittelijoiden ja toteuttajien välisen epäluulon vähentäminen on haaste. Hyvän ympäristön syntyminen ja laadukas rakentaminen vaativat saumatonta yhteistyötä ja luottamusta eri ammattiryhmien välillä.

Hyvän elinympäristön ja kestävä kehityksen puolesta

Elinympäristö koskettaa kaikkia. Se vaikuttaa jokapäiväiseen elämäämme, mielialaan, terveyteen, liikkumiseen sekä arjen jäsentymiseen. Bryggman-instituutti edistää hyvää elinympäristöä ja toimii kestävä kehityksen puolesta. Rakentamisen laatua, maankäytön suunnittelua ja lainsäädäntöä koskevalla kansalaiskasvatuksella paranevat niin ihmisten elämänhallinta kuin vaikuttamisen mahdollisuudetkin.

Bryggman-instituutti on pysyvä tutkimus- ja koulutuskeskus. Sen toiminnan vaikutukset näkyvät rakennetun ympäristön kehittymisessä. Täydennyskoulutus tehostaa rakennus- ja maankäyttölain hengen toteutumista. Instituutti välittää arkkitehtuurin ja hyvän rakennetun ympäristön tavoitteita ja esittelee keinoja niiden saavuttamiseksi päättäjille, viranhaltijoille, rakennuttajille ja muille ympäristöstään kiinnostuneille. Hyvä rakennettu ympäristö ja arkkitehtuuri ovat maakunnan menestystekijöitä, jotka vetävät puoleensa luovan toimialan yrityksiä. Arkkitehtuurissa yhdistyvät luontevasti luovuus, taide ja talous. Arkkitehtuurin aseman vahvistaminen vahvistaa alueen luovaa taloutta.

Sanna Jokela

Lounaispaikka ja kulttuuriympäristön paikkatietoaineistot

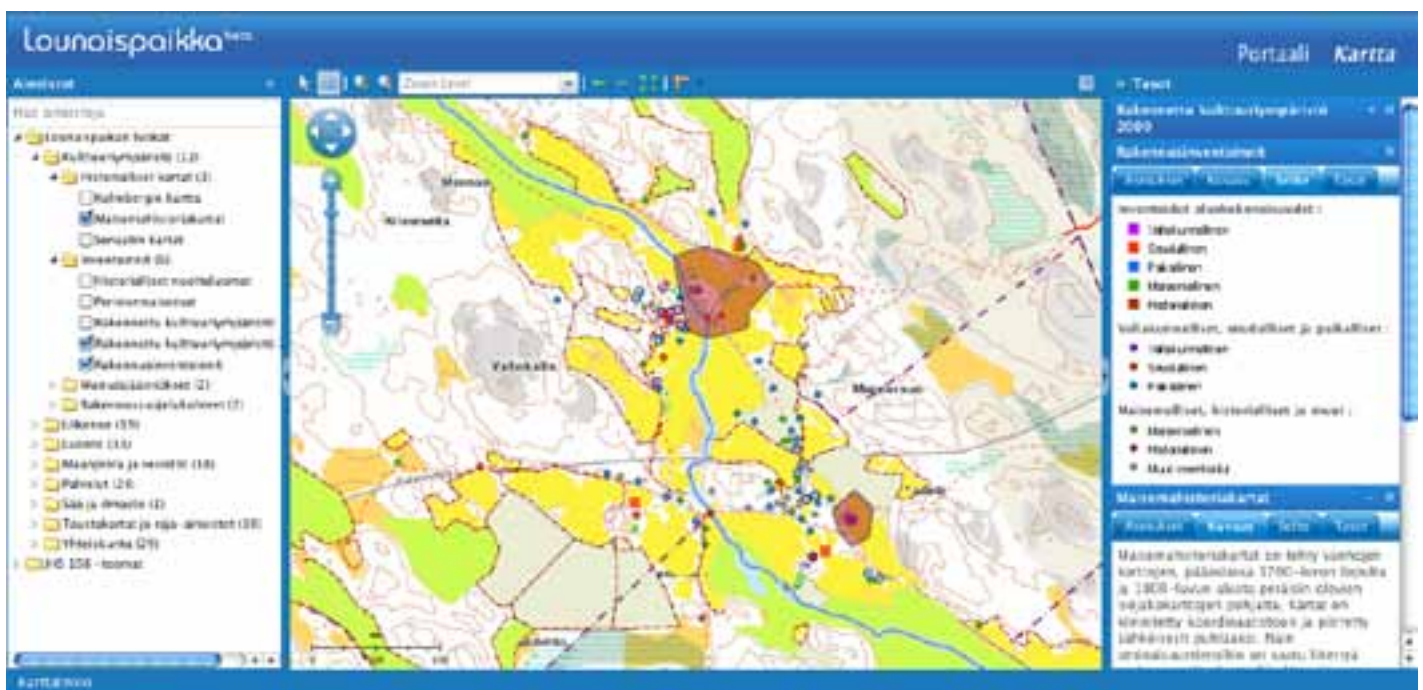
Lounaisen Suomen alueellinen paikkatietokeskus, Lounaispaikka, toimii paikkatietoalan yhteistyöverkostona ja ylläpitää kaikille ilmaisia ja avoimia paikkatietopalveluita osoitteessa www.lounaispaikka.fi. Yhtenä teemakokonaisuutena ovat kulttuuriympäristöön liittyvät paikkatietoaineistot. Suojeltuja rakennuksia, inventoituja arvo kohteita, historiallisia karttoja ja maisematyyppejä voi tarkastella karttapalvelun avulla päällekkäin esimerkiksi kaavoitusaineistojen ja luonnonsuojeluaineistojen kanssa. Palvelussa oli vuoden 2009 lopulla yli 150 erilaista paikkatietoaineistoa noin 60 eri paikkatietoaineistojen tuottajalta. Kulttuuriympäristöaineistojen osalta tärkeimpiä aineiston tuottajia ovat ELY-keskukset, kunnat ja kaupungit, maakuntamuseot sekä korkeakoulut.

Kattavin kulttuuriympäristöihin liittyvä aineistokokonaisuus on Turun maakuntamuseon VARAKUM- ja SARAKUM-hankkeissa tuottama maisemahistoria-aineisto. Isojakokartoilta havaitut ja digitoidut maisematyypit kattoivat vuoden 2009 lopulla Salon seudun, Vakka-Suomen ja Loimaan seudun. Aineiston avulla maisemaa voidaan tarkastella jopa 300 vuoden takaa. Aineisto sisältää vanhojen niittyjen ja peltojen paikat, mutta myös isojakokartoilta löytyneet karjapihat, riitamaat ja kasvimaat. Kaikki talojen tontit ja kylien rajat on myös tarkasti digitoitu. Aineiston soveltamis-

mahdollisuudet ovat suuret: sitä voidaan käyttää maisemanmuutoksen tulkinnessa, ympäristönsuojelussa, kulttuurihistoriallisten kohteiden kartoittamisessa tai vaikkapa sukuhistorian tutkinnassa. Aineisto on Suomessa ainutlaatuinen kokonaisuus.

Lounaispaikan paikkatietopalvelun avulla maisemahistoria-aineistoja voi tarkastella myös nykyisten karttojen ja kaavoitusaineistojen yhteydessä päällekkäin. Samalla voi tutkia perinnemaismien sijoittumista alueella sekä minkä tyyppisiltä alueilta muinaisjäänneksiä on löytynyt. Palveluun tullaan lisäämään myös kattavasti historiallisia karttamateriaaleja koko Lounaispaikan toiminta-alueelta. Jatkossa palvelua voi käyttää myös uuden tiedon tuottamiseen, sillä erilaisia ympäristöön liittyviä havaintoja aletaan kerätä suoraan verkkopalvelun kautta. Eri aineistontoimittajat voivat myös jatkossa lisätä ja ylläpitää omia aineistojaan suoraan palvelun kautta.

Lounaispaikka on mukana myös paikkatietoalan opetusportaalin kehittämisessä lukiolaisten ja peruskoululaisten käyttöön. Opetushallituksen rahoittamassa oppimisympäristöhankkeessa PaikkaOppi (www.paikkaoppi.fi) oppilaat opettelevat karttojen tulkintaa sekä tuottavat myös omia paikkatietoaineistoja koulujen lähiympäristöstä. Oppilaat voivat esimerkiksi tutkia erilaisten rakennusten historiaa ja lisätä tiedot kuvineen PaikkaOppi-palveluun. Palvelussa on käytössä samoja kulttuuriympäristön aineistokokonaisuuksia, mitä Lounaispaikan palveluistakin löytyy.

Lounaispaikan uudistuvassa verkkopalvelussa eri aineistoja voi katsella päällekkäin ja säätää niiden läpinäkyvyyttä ja visualisointia.

Lounaispaikka lyhyesti

Lounaispaikka on toiminut alueen paikkatiedon yhteistyön edistäjänä vuodesta 2002. Partnereina toiminnassa ovat Varsinais-Suomen liitto, Satakuntaliitto, Turun yliopistokonsortio, Åbo Akademi, Yrkehögskolan Novia, Turun kaupunki ja Varsinais-Suomen ELY-keskus. Näiden lisäksi Lounaispaikka kokoaa yhteen yli 300 paikkatietoalan ammattilaista ja harrastajaa, ja järjestää koulutusta, kursseja ja tapahtumia alaan liittyen.

Mitkä ihmeen paikkatietoaineistot?

Paikkatietoaineistojen perusominaisuuksiin kuuluu se, että ne yhdistävät taulukkotiedon ja graafisen karttatiedon samaan digitaaliseen muotoon. Jokainen piste, viiva tai alue voi näin sisältää lisää ominaisuuksia kohteista. Esimerkiksi muinaismuisto-aineistosta voidaan saada selville mikä on kohteen läheisen kylän nimi, ajoitus sekä tarkempi kuvaus kohteesta ja sen mahdollisista suojelutoimenpiteistä. Jokainen paikkatietoaineisto on lisäksi sidottu johonkin maantieteelliseen koordinaatistoon, ja niitä voi sen vuoksi tarkastella toistensa päällä. Tämän vuoksi eri aineistojen välisistä yhteyksistä voi tehdä tulintoja niin sanotun spatiaalisten analyysien avulla. Esimerkiksi maiseman muutoksen laajuutta voidaan laskea analysoimalla kahden eri vuoden aineistoja päällekkäin ja löytämällä sieltä muutoskohteita. Jos aineistot on luokiteltu, ne voidaan visualisoida karttaesitykseen siten, että jokainen luokka saa tietyn symbolin tai värin. Avaimena aineistojen tulkintaan on yleensä karttaselite, joka kertoo mitä symbolit ja värit kartalla tarkoittavat.

Uudet kirjastorakennukset täydentävät onnistuneesti suojeltujen rakennusten korttelia. Kuva: Anna-Leena Seppälä, 2009

4 Lakien ja sopimusten velvoitukset

Kulttuuriympäristöön kohdistuva lainsäädäntö ja sitä koskevat kansainväliset sopimukset luovat puitteet sen hyvälle hoidolle. Perustuslain mukaan ”Vastuu luonnosta ja sen monimuotoisuudesta, ympäristöstä ja kulttuuriperinnöstä kuuluu kaikille.” Kulttuuriympäristön huomioimisen kannalta keskeisiä lakeja ovat maankäyttö- ja rakennuslaki, luonnonsuojelulaki, rakennussuojelulaki, muinaismuistolaki ja kirkkolaki. Myös eri hallinnonalojen oma lainsäädäntö kuten maaseudun kehittämiseen liittyvät säädökset ja tielainsäädäntö vaikuttavat kulttuuriympäristön säilymisen edellytyksiin.

Kiinteät muinaisjäännökset on Suomessa rauhoitettu vuonna 1963 annetulla muinaismuistolaila, jonka mukaan kiinteisiin muinaisjäännöksiin kajoaminen edellyttää Museoviraston johdolla tehtävää tutkimusta.

Lailla rakennusperinnön suojelemiseksi (joka 1.7.2010 alkaen korvasi rakennussuojelulain) suojellaan rakennuksia, rakennelmia, rakennusryhmiä tai rakennettuja alueita, joilla on merkitystä rakennushistorian, rakennustaiteen, rakennustekniikan, erityisten ympäristöarvojen tai rakennuksen käytön tai siihen liittyvien tapahtumien kannalta. Suojelu voi koskea myös rakennuksen osaa, rakennuksen kiinteää sisustusta taikka muuta rakentamalla tai istuttamalla muodostettua aluetta. Kiinteällä sisustuksella tarkoitetaan ovia, ikkunoita, listoja, tulisijoja, pinnoitteita, teknisiä laitteita, kiintokalusteita tai muuta näihin verrattavaa sisustusta sekä rakennuksen käyttötarkoituksen mukaisia, siihen pysyvästi kiinnitettyjä koneita ja laitteita. Lain tavoitteena on turvata rakennetun kulttuuriympäristön ajallinen ja alueellinen monimuotoisuus, vaalia sen ominaisluonnetta ja erityispiirteitä sekä edistää sen kulttuurisesti kestävää hoitoa ja käyttöä. Rakennettua kulttuuriympäristöä kutsutaan rakennusperinnöksi. Asemakaava-alueella rakennussuojelu toteutuu pääsääntöisesti kaava-suojeluna asemakaavoituksen yhteydessä maankäyttö- ja rakennuslain mukaisesti.

Kirkkojen suojelusta on säädetty vuonna 1993 annetussa kirkkolaissa. Sen mukaan kaikki ennen vuotta 1917 rakennetut kirkot kiinteine sisustuksineen ja taideteoksineen on suojeltu automaattisesti. Myös kirkkotarhassa olevat rakennukset tai rakennelmat, kuten kellotapuli, hautakappeli, porttirakennus tai kirkkotarhan aita ovat suojelun piirissä. Museoviraston ehdotuksesta on lisäksi suojeltu noin 50 vuosien 1917–1970 välisenä aikana rakennettua rakennustaiteellisesti merkittävää kirkkoa. Vastaavasti ennen v. 1917 rakennetut ortodoksiset kirkot ovat suojeltuja v. 2006 annetun lain ortodoksisesta kirkosta nojalla.

Rakennustaiteellisesti merkittävänä kirkkorakennuksena kirkkolailla suojeltu Martinkirkko (rakentamisvuosi 1933). Kuva: Varsinais-Suomen ELY-keskus, Freija Meurman-Ramstedt 2010

Rakennussuojelulla voidaan suojella myös sisätiloja. Kankaisten kartanolinna, Masku. Kuva: Varsinais-Suomen ELY-keskus, Anna-Leena Seppälä, 2010

Maankäyttö- ja rakennuslaki

Maankäytön suunnittelua ja rakentamista ohjaa vuonna 2000 annettu maankäyttö- ja rakennuslaki (MRL). MRL:n mukaiseen maankäytön suunnittelujärjestelmään kuuluvat valtakunnalliset alueidenkäyttötavoitteet, maakuntakaava, yleiskaava ja asemakaava. Kaavojen sisältövaatimuksiin kuuluu myös kulttuuriympäristön huomioiminen.

Valtakunnallisten alueidenkäyttötavoitteiden tehtävänä on varmistaa valtakunnallisesti merkittävien seikkojen huomioon ottaminen maakuntakaavoituksessa, kuntien kaavoituksessa ja valtion viranomaisten toiminnassa. Tavoitteisiin on kirjattu myös kansallisen kulttuuriympäristön ja rakennusperinnön säilyminen. Valtakunnallisten alueidenkäyttötavoitteiden (MRL 22 §, valtioneuvoston päätös 30.11.2000, kohta 4.4) mukaan alueidenkäytöllä tulee edistää kansallisen kulttuuriympäristön ja rakennusperinnön sekä niiden alueellisesti vaihtelevan luonteen säilymistä. Alueidenkäytössä on varmistettava, että valtakunnallisesti merkittävät kulttuuri- ja luonnonperinnön arvot säilyvät. Viranomaisten laatimat valtakunnalliset inventoinnit

on otettava huomioon alueiden käytön suunnittelun lähtökohtina. Huomioonotettavia inventointeja ovat Museoviraston laatimat Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt RKY, ja muinaisjäännösinventointi (Valtakunnallisesti merkittävät suojelualuekokonaisuudet) sekä Ympäristöministeriön laatimat maisema-alue- ja perinnemaisemainventoinnit (Valtakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet).

Maakuntakaavoituksessa on osoitettava valtakunnallisesti merkittävät maisema- ja kulttuuriiperintöalueet ja -kohteet. Valtakunnallisesti arvokkailla alueilla ja kohteilla alueiden käytön on sovelluttava niiden historialliseen kehitykseen. Kyse on sekä perinteen säilyttämisestä että alueiden kehittämisestä niiden ominaisluonnetta ja erityispiirteitä vahvistavalla ja niihin sopeutuvalla tavalla. Kulttuuriympäristöä koskevien alueidenkäyttötavoitteiden tarkoittamien alueiden ja kohteiden osalta on kysymys erityistavoitteista, jotka koskevat myös yleis- ja asemakaavoitusta. Keskeisiksi kysymyksiksi näiden tavoitteiden toteutumisen kannalta ovat nousseet kaavojen lähtötietojen ja perusselvitysten riittävyys ja ajantasaisuus, kulttuuriympäristöä koskevien tavoitteiden suhde mahdollisiin muihin valtakunnallisiin alueidenkäyttötavoitteisiin, valtakunnallisesti merkittäviä kulttuuriympäristöalueita koskevien kaavojen ajantasaisuus sekä kaavamerkinnot ja -määräykset, jotka turvaavat alueiden ominaisluonteen säilymisen.

Maankäyttö- ja rakennuslakiin sisältyy myös purkamislupajärjestelmä, joka liittyy läheisesti rakennussuojeluun. Rakennusta tai sen osaa ei saa ilman lupaa purkaa asemakaava-alueella tai alueella, jolla on voimassa rakennuskielto asemakaavan laatimiseksi. Lupa on myös tarpeen, jos yleiskaavassa niin määrätään. Rakennuksen tai sen osan purkamisessa on huolehdittava siitä, ettei historiallisesti tai rakennustaiteellisesti arvokkaita rakennuksia tai kaupunkikuvaa turmella. Purkamislupan myöntämisen edellytyksenä on, ettei purkaminen merkitse rakennettuun ympäristöön sisältyvien perinne-, kauneus- tai muiden arvojen hävittämistä eikä haittaa kaavoituksen toteuttamista. Tarkoituksena on varmistaa, ettei suojelun arvoisia rakennuksia pureta, ennen kuin suojelukysymys saadaan ratkaistuksi joko asianmukaisella kaavalla tai lain rakennusperinnön suojelemisesta mukaisella suojelulla.

Maankäyttö- ja rakennuslain mukaan Elinkeino-, liikenne ja ympäristökeskukset edistävät ja ohjaavat kuntien alueiden käytön suunnittelua ja rakentamista omalla toimialueellaan. ELY-keskukset valvovat, että kaavoituksessa, rakentamisessa ja muussa alueiden käytössä otetaan huomioon val-

takunnalliset alueidenkäyttötavoitteet sekä muut alueiden käyttöä ja rakentamista koskevat maankäyttö- ja rakennuslain säännökset. Maankäytön suunnittelun ohjauksen välineitä ovat vuosittaiset kehittämisseskustelut, joissa ajankohtaisten kaavaasioiden lisäksi sivutaan usein myös kulttuuriympäristöasioita. Viimeisenä keinona vaikuttaa on oikeus valittaa kaavapäätöksistä. Laki antaa hyvät mahdollisuudet rakennussuojelulle. Ongelmaksi ovat kuitenkin muodostuneet suojelun kannalta vanhentuneet asemakaavat.

Kansainväliset sopimukset

Kansainväliset sopimukset ja suositukset, kuten Unescon ja Euroopan neuvoston rakennusperintösopimukset sekä monet EU-ohjelmat antavat osaltaan velvoitteita ja lähtökohtia huolehtia kulttuuriympäristöstämme.

Maaailmanperintösopimus (Yleissopimus maailman kulttuuri- ja luonnonperinnön suojelemiseksi) on Unescon vuonna 1972 hyväksymä kansainvälinen sopimus. Sen keskeisenä lähtökohtana on huoli maailman uhanalaisen kulttuuri- ja luonnonperinnön säilymisestä tuleville sukupolville. Sopimuksen tavoitteena on eri kansakuntien ainetlaatuksen perinnön arvostuksen lisääminen ja sitä koskevan tiedon levittäminen. Sen pohjalta tuetaan kansainvälisessä yhteistyössä toteutettavaa kulttuuriperinnön pelastamista, vaalimista ja kunnostamista silloin, kun kansalliset voimavarat eivät riitä. Suomi ratifioi sopimuksen vuonna 1987. Suomessa on tällä hetkellä seitsemän maailmanperintökohdetta, ja vuonna 2010 on valmistumassa esitys Alvar Aallon suunnitteleman Paimion parantolan sisällyttämisestä luetteloon.

Euroopan neuvoston kolme kulttuuriympäristöön ja -perintöön liittyvää yleissopimusta on saatettu voimaan myös Suomessa. Rakennusperintöä käsittelee Granadan (1985), arkeologista kulttuuriperintöä Maltan (1992) ja maisemaa Firenzen (2000) yleissopimus. Yleissopimuksia täydentää joukko suosituksia kulttuuriperinnön eri alueilta.

Uusimpana sopimuksena Suomi hyväksyi 16.12.2005 eurooppalaisen maisemayleissopimuksen, joka tuli kansallisesti voimaan 1.4.2006. Maisemat ilmentävät eurooppalaisen kulttuuri- ja luonnonperinnön monimuotoisuutta, ja niillä on tärkeä merkitys ihmisen elinympäristönä. Maisemasopimus syntyi tämän yhteisen perinnön ja arvoisälön turvaamiseksi. Se velvoittaa viranomaisia vaalimaan maiseman arvoja ja kannustaa kansalaisia osallistumaan maisemia koskevaan päätöksentekoon. Sopimus koskee yhtä lailla luonnonmaisemia, maaseudun viljelymaisemia kuin rakennet-

tuja kaupunkimaisemiakin. Siihen sisältyvät myös arkiympäristöt ja huonolaatuisiksi muuntuneet alueet. Suomen nykyinen lainsäädäntö, hallinnolliset ohjelmat ja käytännöt täyttävät jo sopimuksen velvoitteet, joten sopimuksen voimaansaattaminen ei aiheuta muutoksia lainsäädäntöön.

EU rahoittaa kulttuuriympäristöön liittyviä hankkeita, ja monien direktiivien vaikutus ulottuu rakennusperintöön. Rakennerrahastoista rahoitetaan useita ohjelmia muun muassa alueellisia tavoiteohjelmia ja Interreg-yhteisöaloitetta, joiden avulla rakennusperintöä on hoidetaan ja säilytetään.

Valtakunnalliset sopimukset ja strategiat

Varsinais-Suomen alueella on yhdeksän valtakunnallisesti arvokasta rautatieympäristöä, joita koskee sopimus menettelytavoista valtakunnallisesti merkittävien rautatieasema-alueiden säilyttämiseksi ja suojelemiseksi (Rautatiesopimus). Nämä ovat Kyrön rautatieasema (Pöytyä), Loimaan, Paimion, Raision, Salon, Turun ja Uudenkaupungin rautatieasemat sekä VR:n konepaja Turun ratapihalla ja rautatierakennukset Turun satamassa. Useisiin asemaympäristöihin liittyy myös puisto. Sopimuksella viranomaiset ovat sitoutuneet viemään eteenpäin alueiden suojelua ensisijaisesti kaavoituksella ja toissijaisesti rakennussuojelulain keinoin. Muutkin asemaympäristöt ovat useimmiten maakunnallisesti arvokkaita rakennettuja kulttuuriympäristöjä.

Valtakunnallisesti rakennusperinnön hoitoa ohjaavat Valtioneuvoston hyväksymät Arkkitehtuuripoliittinen ohjelma ja Rakennusperintöstrategia

Rakennussuojelulla suojeltu Villa Solin Turussa. Kuva: Turun kaupunki, Samuli Saarinen 2007

Saariston harvinaista rakennusperintöä edustava Iniön lentomajakka on äskettäin suojeltu maankäyttö- ja rakennuslain mukaisella kaavalla. Kuva: Varsinais-Suomen ELY-keskus, Anna-Leena Seppälä, 2008

(valtioneuvoston päätös 13.6.2001). Arkkitehtuuripoliittinen ohjelma määrittelee tavoitteet arkkitehtuuria edistäville julkisen vallan toimenpiteille, ja sen mukana rakennusperintömme vaalimiselle. Rakennusperintöstrategian tavoitteena on huolehtia siitä, että rakennusperinnön arvot ja sitä koskeva tieto välittyvät kansalaisille. Se pyrkii varmistamaan taloudelliset edellytykset hyvälle hoidolle sekä kehittämään tehokasta ja asiakaslähtöistä rakennusperintöasioiden hallintoa. Seurantatiedossa vuodelta 2005 tuotiin ongelmina esiin puutteellinen inventointitietojen ja paikkaidentiteettiä tukevien kulttuuriympäristöohjelmien kattavuus, energiansäästötavoitteiden soveltaminen rakennusperintökohteissa ja modernin arkkitehtuurin arvottamiseen ja suojeluun liittyvät haasteet.

Ympäristöministeriön yhteistyössä alan keskeisten toimijatahojen kanssa laatima Korjausrakentamisen strategia sisältää toimenpide- ja kehittämislinjaukset vuoteen 2027. Strategialla halutaan edistää ennakoivaa kiinteistönpiitoa ja korjauskulttuuria sekä määritellä linjaukset rakennetun ympäristön ylläpidon ja korjaamisen kehittämiselle kasvavan korjaustarpeen edellä. Strategia koostuu 13 toimenpiteestä, jotka jakautuvat neljään päälinjaan: Rakennusten kunnossapito- ja korjauskulttuurin synnyttäminen ja vakiinnuttaminen, korjausrakentamisen prosessien ja ohjausvälineiden kehittäminen, korjausrakentamisen osaamisen lisääminen ja resurssien turvaaminen sekä korjausrakentamisen tietotarpeiden tyydyttäminen.

Monet toimenpiteistä liittyvät myös kulttuuriympäristöohjelman teemoihin. Näitä ovat kiinteistön ominaisuudet huomioon ottava kiinteistönpidon edistäminen, korjausrakentamisen valmistelun ja suunnittelun parantaminen ja viranomaisohjauksen kehittäminen (rakentamisen säädösten soveltaminen korjausrakentamisessa), korjausrakentamisprosessin materiaalitehokkuuden ja laadun kehittäminen (lähtökohtana säästävien korjausmenetelmien käytön tehostaminen), korjausrakentamisen osaamisen ja koulutuksen lisääminen (muun muassa kehittämällä korjausrakentamiseen liittyviä pätevydentoteutamismenettelyjä), korjausrakentamisen menetelmiä ja osaamista tukevan tutkimus- ja kehitystoiminnan edistäminen sekä rakennusten oikeaoppista ylläpitoa ja korjausta tukevan tiedon saatavuuden ja käytettävyyden edistäminen muun muassa luomalla maan kattava korjausrakentamisen neuvontaverkosto.

Maakunnalliset, alueelliset ja paikalliset ohjelmat

Lounais-Suomen ympäristöstrategia vuoteen 2020 valmistui laajan yhteistyön kautta vuonna 2006. Strategian tavoitteena on turvata luonnonmaiseman ja kulttuuriympäristön erityispiirteet säilyttämällä maisemassa näkyvät ihmisen pitkäaikaisen läsnäolon jäljet tasapainoisesti ja korostamalla luonnonmaisemaa ja kulttuuriympäristöä paikallisen identiteetin vahvistajana.

Ympäristöohjelma 2007–2012 sisältää konkreettiset, ympäristöstrategian toteutumisen kannalta tarkoituksenmukaiset lyhyen tähtäimen tavoitteet sekä niiden toteuttamiseksi tarvittavat toimenpiteet, toteuttajatahot, aikataulut ja mahdollisuuksien mukaan arviot kustannuksista. Strategiassa ja ohjelmassa kulttuuriympäristö nostetaan esiin monessa kohtaa. Maiseman ja kulttuuriympäristön erityispiirteet pyritään turvaamaan toteuttamalla inventointien pohjalta laadittuja kulttuuriympäristöohjelmia, ja lisäämällä tietoisuutta maiseman ja kulttuuriympäristön merkityksestä. Uhanalaisuudet perinnemaisemat pyritään säilyttämään toteuttamalla maakunnittaiset hoito-ohjelmat ja edistämällä yhteistyötä maanomistajien, maatalousyrittäjien ja viranomaisten kesken. Lisäksi pyritään edistämään luonnonsuojelulain mukaista maisemansuojelua.

Vuonna 2005 julkaistu ”Hetken työ tuhatvuosiin vaikuttaa – Varsinais-Suomen arkkitehtuuripoliittinen ohjelma” pyrkii nostamaan hyvän rakennetun ympäristön ja arkkitehtuurin perusosikkeudeksi ja menestystekijäksi Varsinais-Suomessa, lähtökohtinaan hyvinvointi ja viihtyvyys elinympäristössä.

Alvas Aallon suunnittelema Paimion parantola on ehdolla UNESCO:n maailmanperintöluetteloon. Kuva: Museovirasto, Soile Tirilä 2000

päristössä. Ohjelma pyrkii vaikuttamaan rakentamisen ja kulttuuriympäristön yhteiskunnallisiin ja yhteisöllisiin rakenteisiin, tukemaan ympäristön hallittua muutosta sekä lisäämään vuorovaikutusta rakennusalan eri toimijoiden välillä. Ohjelman tavoitteena on vahvistaa kokonaisvaltaista, ympäristöä kunnioittavaa kaavoitusta, kansalaisten osallisuutta, ylikunnallista yhteistyötä rakentamiseen liittyvissä kysymyksissä sekä kulttuuriympäristön hoitoa ja ympäristökasvatusta. Toimenpiteet ovat tukena rakentamista koskevan lainsäädännön noudattamiselle.

VR:n konepajarakennuksiin Turun valtakunnallisesti merkittävällä rautatieasema-alueella suunnitellaan kulttuuripääkaupunkivuoden 2011 tapahtumia. Kuva: Varsinais-Suomen ELY-keskus, Anna-Leena Seppälä, 2008

Raision rautatieasema kuuluu valtakunnallisesti arvokkaisiin rautatieympäristöihin. Kuva: Museovirasto, Minna Pesu 2007

5 Seuranta ja vaikutusten arviointi

Seuranta

Kulttuuriympäristöohjelman toteutumista seurataan vuosittain Varsinais-Suomen kulttuuriympäristötyöryhmässä sekä sidosryhmäseminaareissa.

Seurattavia asioita

Kulttuuriympäristötietoisuuden lisääminen

- rakennusinventoinnit (myös lähiöinventoinnit)
- inventointijulkaisut
- kulttuuriympäristötietokanta (Lounaispaikka)
- maakuntakaavoitus (Turunmaan vaihemaa-kuntakaava)
- seminaarit
- tiedotustilaisuudet
- tutkimushankkeet
- opinnäytetyöt
- kulttuuriympäristöselvitykset

Kulttuuriympäristö osana ihmisten arkea

- Bryggman-instituutin toiminta
- opasjulkaisut
- koulutustilaisuudet
- tuet rakennusperinnön hoitoon (MV:n entistämisavustus, YM:n avustus rakennusperinnön hoitoon, maatalouden erityistukisopimus, seurojentaloavustukset)
- EU-rahoitteiset kulttuuriympäristöhankkeet
- varaosapankkien toiminta
- restaurointialan koulutus
- perinnemaisemien hoito (maatalouden erityistuet)

- Euroopan rakennusperintöpäivien (ERP) tilaisuudet

Alueellisen yhteistyön kehittäminen ja vahvistaminen

- maakunnallisen kulttuuriympäristötyöryhmän toiminta (kokoukset, jäsenorganisaatiot)
- kuntien kaavoituskatsaukset
- kaavojen ajantasaisuus
- kuntien kulttuuriympäristöohjelmat
- valtakunnallisten rautatieympäristöjen suojele
- valmistuneet oppaat (maisemaselvitysopas, vuorovaikutusopas)
- kulttuuriympäristötiedon yhteiskäyttö rajapintojen kautta (Lounaispaikka)
- kaavoitusresurssit
- aluearkkitehtitoiminta

Vaikutusten arviointi

Maakunnallisen kulttuuriympäristöohjelman vaikutuksia on arvioitu lain viranomaisten suunnitelmien ja ohjelmien ympäristövaikutusten arvioinnista (200/2005) 3§ mukaisesti. Ympäristövaikutuksella tarkoitetaan suunnitelman välitöntä ja välillistä vaikutusta.

Vaikutukset ihmisten terveyteen, elinoloihin ja viihtyvyyteen

Kulttuuriympäristöohjelman toimenpiteet parantavat elinympäristön laatua ja sitä kautta parantavat elinoloja ja lisäävät ihmisten viihtyvyyttä. Toimenpiteillä pyritään myös lisäämään tietoisuutta ympäristön arvoista mikä osaltaan parantaa viihtyvyyttä. Toimenpiteillä saattaa olla myös välillisesti myönteinen vaikutus ihmisten terveyteen.

Vaikutukset maaperään, vesiin, ilmaan, ilmastoon, kasvillisuuteen, eliöihin ja luonnon monimuotoisuuteen

Kulttuuriympäristöohjelman yhtenä tavoitteena on tukea perinnemaisemien hoitoa ja näin edistää luonnon monimuotoisuuden säilymistä.

Vaikutukset yhdyskuntarakenteeseen, rakennettuun ympäristöön, maisemaan, kaupunkikuvaan ja kulttuuriperintöön

Kulttuuriympäristöohjelman mukaisilla toimenpiteillä turvataan kulttuurihistoriallisesti arvokkaan rakennetun kulttuuriympäristön ja maisema-arvojen säilyminen, jolloin vaikutukset rakennettuun ympäristöön, maisemaan ja kulttuuriperintöön ovat myönteiset. Ohjelmalla edistetään myös historiallisesti kerroksellisen kaupunkikuvan säilymistä.

Vaikutukset luonnonvarojen hyödyntämiseen

Kulttuuriympäristöohjelma edistää kestävästä kehityksestä ja luonnonvarojen hyödyntämistä edistämällä olemassa olevan rakennuskannan korjaamista ja säilyttämistä käytössä. Korjausrakentaminen on työllistävää. Kulttuuriympäristöohjelmalla pyritään myös parantamaan kulttuuriympäristöjen arvojen tunnistamista mikä edesauttaa ympäristön hyödyntämistä matkailussa.

Käsitteitä

Arvo ja merkittävyys

Rakennetun kulttuuriympäristön ja kulttuuri-maisemien arvoa määriteltäessä puhutaan muun muassa historiallisista, rakennushistoriallisista, arkkitehtonisista, rakennusteknisistä, taiteellisista ja maisemallisista arvoista. Kohteen arvon määrittämisessä (arkikielessä myös arvottaminen) käytetään vakiintuneita kriteerejä. Alueiden ja kohteiden hoito ja suojele perustuu tunnistettuihin arvoihin ja niiden valtakunnalliseen, maakunnalliseen tai paikalliseen merkittävyyteen.

Esihistoriallisen ajan muinaisjäännös

Esihistoriallisen ajan muinaisjäännökset ovat ajanjaksolta, jolta ei tunneta kirjallisia lähteitä ja jonka asutusta ja oloja koskevat käsitykset perustuvat arkeologian menetelmillä saatuihin tutkimustuloksiin.

Historiallinen kerroksisuus

Alueen tai kohteen ominaispiirre, kun alueella tai kohteessa on näkyvissä/koettavissa eri aikakausien rakenteita, materiaaleja, tyyli- ja muotoiluelementtejä, jotka ilmentävät rakentamisen, hoidon ja käytön historiaa ja jatkuvuutta.

Historiallisen ajan muinaisjäännös

Historiallisen ajan muinaisjäännökset ovat ajalta, jolta on kirjallisia lähteitä. Kohteita voi olla hyvin monenlaisia, esimerkiksi autioituneita keskiaikaisia kyläpaikkoja, kaupunkien arkeologisia kerrostumia tai ensimmäisen maailmansodan linnoituslaitteita. Kohteen muinaisjäännösluonne ratkaistaan tyyppi- ja tapauskohtaisesti.

Inventointi

Inventointi on järjestelmällistä tiedon hankintaa ja tallentamista maisemasta, rakennetusta ympäristöstä, muinaisjäännöksistä tai perinnebiotoopeista. Siinä kerätään, järjestetään ja tuotetaan tietoa esimerkiksi kulttuuriympäristön nykytilasta ja siihen johtaneista syistä. Inventointi jakautuu tiedon kokoamiseen esimerkiksi kirjallisuudesta, rekistereistä ja muusta arkistoaineistosta, sen täydentämiseen maastotarkastusten pohjalta ja tulosten raportointiin.

Kaavasuoja

Maankäyttö- ja rakennuslain nojalla kaavoissa rakennetun kulttuuriympäristön ominaisluonteen ja erityispiirteiden säilymistä turvaamiseksi annettavat suojelumääräykset ja SR, sr tai /s -merkinnät.

Maankäyttö- ja rakennuslain mukaan rakennetun kulttuuriympäristön säilymisen turvaamiseksi voidaan antaa maakuntakaavassa (30 §), yleiskaavassa (41 §) ja asemakaavassa (57 §) suojelumääräyksiä.

Kiinteä muinaisjäännös/muinaisjäännös

Muinaisjäännökset ovat maisemassa tai maaperässä säilyneitä rakenteita ja kerrostumia, jotka ovat syntyneet paikalla kauan sitten eläneiden ihmisten toiminnasta. Kiinteät muinaisjäännökset ovat usein maastossa silmin havaittavissa ja selvästi erottuvia, kuten hautaröykkiöt, uhrikivet, linnavuoret, jätinkirkot, jätulintarhat ja puolustuslaitteet. Toisena ryhmänä ovat maanalaiset kiinteät muinaisjäännökset, kuten asuin- ja työpaikat sekä ruumishaudat. Kiinteät muinaisjäännökset ovat muinaismuistolain rauhoittamia. Laissa käytetään samasta asiasta sekä kiinteä muinaisjäännös- että muinaisjäännös -käsitettä.

Kulttuuriperintö

Kulttuuriperintö on ihmisen toiminnan vaikutuksesta syntyntä henkistä ja aineellista perintöä. Aineellinen kulttuuriperintö voi olla joko irtainta (esimerkiksi kirjat ja esineet) tai kiinteää (esimerkiksi rakennusperintö).

Kulttuuriympäristö

Kulttuuriympäristö on yleiskäsite. Sillä tarkoitetaan ympäristöä, jonka ominaispiirteet ilmentävät kulttuurin vaiheita sekä ihmisen ja luonnon vuorovaikutusta. Kulttuuriympäristöön liittyy myös ihmisen suhde ympäristöönsä ennen ja nyt; sille annetut merkitykset, tulkinnat ja sen erilaiset nimeämiset. Tarkemmin kulttuuriympäristöä voidaan kuvata käsitteillä kulttuurimaisema ja rakennettu kulttuuriympäristö. Kulttuuriympäristöön kuuluvat myös muinaisjäännökset ja perinnebiotoopit.

Maisema

Eurooppalaisen maisemayleissopimuksen mukaan maisema tarkoittaa aluetta sellaisena kuin ihmiset sen mieltävät ja jonka ominaisuudet johtuvat luonnon ja/tai ihmisen toiminnasta ja vuorovaikutuksesta.

Maisemanhoito

Yleiskäsitteenä käytetään tarkoittamaan maiseman säilyttämiseksi ja kehittämiseksi tarvittavaa tutkimus- ja selvitystoimintaa, suunnittelua sekä hallinnon toimenpiteitä. Tällä tarkoitetaan samaa kuin maankäyttö- ja rakennuslain 39 §:ssä ja 54 §:ssä yleiskaavan ja asemakaavan sisältövaatimuksessa

oleva maiseman vaaliminen. Konkreettisemmin sillä tarkoitetaan maisemahoitotoita, kuten esimerkiksi vesakon raivaus.

Perinnemaisema ja perinnebiotooppi

Perinteisten elinkeinojen ja maankäyttötapojen muovaama alue, jonka historialliset piirteet ovat säilyneet. Perinnemaisemia ovat esimerkiksi niityt ja hakamaat sekä niiden käyttöön liittyvät rakenteet ja rakennelmat. Kulttuuri- ja perinnemaisemakäsitteet ovat osin päällekkäiset; perinnemaisema on usein melko pienialainen ja osa laajaa kulttuuri-maisemaa. Perinnebiotoopeiksi nimitetään pääosin niitty- ja laiduntalouden monilajisia luontotyyppejä, esimerkiksi kuivat ja kosteat niityt, hakamaat ja metsälaitumet.

Rakennettu kulttuuriympäristö/rakennusperintö

Rakennettu kulttuuriympäristö -käsite viittaa sekä konkreettisesti rakennettuun ympäristöön että maankäytön ja rakentamisen historiaan, ja tapaan, jolla se on syntynyt. Rakennettu kulttuuriympäristö muodostuu yhdyskuntarakenteesta, rakennuksista sisä- ja ulkotiloineen, pihoista, puistoista sekä erilaisista rakenteista (kuten esimerkiksi kadut tai kanavat). Rakennusperintö on pääsääntöisesti synonyymi rakennetulle kulttuuriympäristölle. Joskus käsitettä käytetään tarkoittaen erityisesti vanhoja rakennuksia.

Selvitys

Selvityksellä tarkoitetaan alueen tai kohteen historian, ominaisuuksien, toiminnan tai fyysisten piirteiden muutosten kuvaamista ja selvittämistä muun muassa maastokäynteihin ja arkistolähteisiin perustuen. Selvitys sisältää yleensä johtopäätöksiä ja yhteenvetoja alueiden tai kohteiden arvosta (esimerkiksi maisemaselvitys, rakennushistoriallinen selvitys, kaavojen edellyttämät selvitykset).

Lähde: rakennusperinto.fi

Kirjallisuutta

- Heikkilä, Tapio, Suomalainen kulttuurimaisema, Helsinki 2000.
- Karinaisten kulttuuriympäristöohjelma, Arkkitehtitoimisto Lehto Peltonen Valkama Oy, Euroopan Unioni, Lounais-Suomen ympäristökeskus, ympäristöministeriö & Varsinais-Suomen liitto 2002.
- Kemppainen, R., & Lehtomaa, L., Varsinais-Suomen perinnebiotooppien hoito-ohjelma. Lounais-Suomen ympäristökeskuksen raportteja 15, LOSra 15/2008. Saatavana vain sähköisenä.
- Kulttuuriympäristöohjelma 1994, Turun ja Porin lääninhallitus, ympäristöosasto, Turun ja Porin lääninhallituksen julkaisusarja 98/2005.
- Lehtomaa, L., Varsinais-Suomen perinnemaisemat. Alueelliset ympäristöjulkaisut 160, Lounais-Suomen ympäristökeskus 2000.
- Liedon kulttuuriympäristöohjelma, Arkkitehtitoimisto Lehto Peltonen Valkama Oy, Euroopan Unioni, Lounais-Suomen ympäristökeskus, ympäristöministeriö & Varsinais-Suomen liitto 2003.
- Mellilän kulttuuriympäristöohjelma, Arkkitehtitoimisto Lehto Peltonen Valkama Oy, Euroopan Unioni, Lounais-Suomen ympäristökeskus, ympäristöministeriö & Varsinais-Suomen liitto 2002.
- Metsäranta, Pinja, Linnoista lähiöihin – Rakennetut kulttuuriympäristöt Suomessa, Museovirasto & SKS 2010.
- Mikkonen, Anna (toim.), Näkökulmia kulttuuriympäristöön, Ympäristön tila Suomessa 2, Lounais-Suomen ympäristökeskus, Turku 2001.
- Nurmela, L (toim.), Ympäristön tila Varsinais-Suomessa, Vesi- ja ympäristöhallitus, Alueelliset tilaraportit 4, Helsinki 1994.
- Putkonen, Lauri, Tiet ja kulttuuriympäristö. Turun tiepiirin yleiset tiet ja kulttuuriympäristöt. Tielaitos, Turun tiepiiri, Turku 1996.
- Pöytyän kulttuuriympäristöohjelma, Arkkitehtitoimisto Lehto Peltonen Valkama Oy, Euroopan Unioni, Lounais-Suomen ympäristökeskus, ympäristöministeriö & Varsinais-Suomen liitto 2002.
- Salminen & Kekäläinen, Perinnebiotooppien hoito Suomessa. Perinnemaisemien hoitotyöryhmän mietintö 2000. Suomen ympäristö -julkaisut 443, 2000.
- Seppälä, S, Perinnemaisemien yhteys varhaiseen asutus- ja maankäyttöhistoriaan. Suomen ympäristö 1/2006.
- Schulman, A., Heliölä, J. & Pykälä, J, Maatalouden ympäristötuen sopimusalueiden laatu ja hoidon toteutuminen. Perinnebiotooppien hoidon ja luonnon monimuotoisuuden edistämisen erityistuet. Suomen ympäristö 3/2006.
- Teppo-Pärnä, Viri & Pärnä, Seppo, Piikkiön kulttuuriympäristö – Kotiseutukirja, Lounais-Suomen ympäristökeskus, Suomen ympäristö 298, Turku 1999.
- Tuominen, Laura, 1900-luvun rakennusperintö, Luettelointi- ja suojelukysymyksiä, Ympäristöministeriö, Kaavoitus- ja rakennusosasto, Selvitys 8/1992, Valtion painatuskeskus 1992.
- Varsinais-Suomen rakennuskulttuuri 1-14 (julkaisusarja), Varsinais-Suomen maakuntamuseo & Varsinais-Suomen liitto 1987-2010.

Verkkosivustoja

ely-keskus.fi
turunmuseokeskus.fi
varsinais-suomi.fi
museovirasto.fi
metsa.fi
ymparisto.fi
rakennusperinto.fi
rky.fi
kunnat.net
lounaispaikka.fi
paikkaoppi.fi
curatio.parnet.fi

KUVAAILULEHTI

Julkaisusarjan nimi ja numero Varsinais-Suomen elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskuksen julkaisuja 5/2011				
Vastuualue Ympäristö ja luonnonvarat				
Tekijät Freija Meurman-Ramstedt, Anna-Leena Seppälä (toim.)		Julkaisuaika Maaliskuu 2011		
		Julkaisija Varsinais-Suomen elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus		
		Hankkeen rahoittaja/toimeksiantaja		
Julkaisun nimi Voimaa kulttuuriympäristöstä Varsinais-Suomen kulttuuriympäristöohjelma 2010 - 2015 (Styrka från kulturmiljön Kulturmiljöprogrammet för Egentliga Finland 2010 - 2015)				
Tiivistelmä Varsinais-Suomen kulttuuriympäristöohjelma 2010-2015 on päivitys vuonna 1994 laaditulle ohjelmalle, ja koostuu nykytilanteen kuvauksesta sekä tavoite- ja toimenpideosasta. Kulttuuriympäristön ja sen historian kuvailu on jätetty edellistä ohjelmaa suppeammaksi. Sen sijaan ohjelmaan on koottu kulttuuriympäristön parissa työskenteleviltä toimijoilta artikkeleita, joissa esitellään kulttuuriympäristöä koskevia ajankohtaisia kysymyksiä. Toimijakenttä on laaja, ja ohjelman keskeisenä tavoitteena on lisätä yhteistyötä ja vuorovaikutusta eri toimijoiden välillä. Ohjelma on laadittu Varsinais-Suomen kulttuuriympäristötyöryhmässä, jossa ovat edustettuina kulttuuriympäristön parissa työskentelevät alueelliset organisaatiot. Tavoite- ja toimenpideoasa on koottu ja päivitetty kulttuuriympäristötyöryhmässä tehdyn seurannan pohjalta.				
Asiasanat kulttuuriympäristö, kulttuurimaisema, rakennettu ympäristö, muinaisjäännökset, perinnemaisema, kulttuuriympäristön hoito, rakennussuojelu, Varsinais-Suomi				
ISBN (painettu)	ISBN (PDF)	ISSN-L	ISSN (painettu)	ISSN (verkkojulkaisu)
978-952-257-245-5	978-952-257-246-2	1798-8004	1798-8004	1798-8012
Kokonaissivumäärä		Kieli	Hinta (sis. alv 8%)	
101		suomi		
Julkaisun myynti/jakaja Varsinais-Suomen elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus				
Julkaisun kustantaja Varsinais-Suomen elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus				
Painopaikka ja -aika Tampereen Yliopistopaino Oy - Juvenes Print, Tampere 2011				

PRESENTATIONSBLAD

Publikationens serie och nummer Närings-, trafik- och miljöcentralen i Egentliga Finlands publikationer 5/2011				
Ansvarsområde Miljö och naturresurser				
Författare Freija Meurman-Ramstedt, Anna-Leena Seppälä (red.)		Publiceringsdatum Mars 2011		
		Utgivare Närings-, trafik- och miljöcentralen i Egentliga Finland		
		Projektets finansiär/uppdragsgivare		
Publikationens titel Voimaa kulttuuriympäristöstä Varsinais-Suomen kulttuuriympäristöohjelma 2010 - 2015 (Styrka från kulturmiljön Kulturmiljöprogrammet för Egentliga Finland 2010 - 2015)				
Sammandrag Kulturmiljöprogrammet för Egentliga Finland 2010-2015 är en uppdatering av programmet som utarbetades 1994, och består av en skildring av nuläget samt en presentation av målsättningar och föreslagna åtgärder. Kulturmiljön och dess historia behandlas i ringare grad till förmån för aktuella frågor som berör kulturmiljön. Området är vidsträckt, och ett centralt syfte med programmet är att öka samarbetet och interaktionen mellan de olika parter som är verksamma inom det. Programmet har utarbetats i Arbetsgruppen för Egentliga Finlands kulturmiljö, som representeras av de regionala organisationer som arbetar med kulturmiljöer. Målsättningarna och de föreslagna åtgärderna har utarbetats och uppdaterats på basis av uppföljningen som gjorts av Arbetsgruppen för Egentliga Finlands kulturmiljö.				
Nyckelord kulturmiljö, kulturlandskap, bebyggd miljö, fornlämningar, traditionella landskap, vård av kulturmiljöer, byggnadsvård, Egentliga Finland				
ISBN (tryckt)	ISBN (PDF)	ISSN-L	ISSN (tryckt)	ISSN (webbpublikation)
978-952-257-245-5	978-952-257-246-2	1798-8004	1798-8004	1798-8012
Sidantal		Språk	Pris (inneh. moms 8%)	
101		finska		
Beställningar/distribution Närings-, trafik- och miljöcentralen i Egentliga Finland				
Förläggare Närings-, trafik- och miljöcentralen i Egentliga Finland				
Tryckeri, ort och tidpunkt Tampereen Yliopistopaino Oy - Juvenes Print, Tampere 2011				

Varsinais-Suomen kulttuuriperintö on pitkän asutushistorian johdosta poikkeuksellisen rikas.

Kauniit jokilaaksot ja peltomaisemat, keskiaikaiset kirkot, linnat, kartanot ja kaupungit, talonpoikainen rakennuskulttuuri, monimuotoiset teollisuusympäristöt ja ainutlaatuiset saaristomaisemat ovat varsinaissuomalaisen ympäristön arvokkaita ominaisuuksia, joiden säilyminen tuleville sukupolville on turvattava jo nyt.

Varsinais-Suomen kulttuuriympäristöohjelman tarkoituksena on antaa tietoa kulttuuriympäristöstä sekä koordinoita kulttuuriympäristön hoitoon, säilyttämiseen ja kehittämiseen kohdistuvia toimenpiteitä. Tieto alueen asutuksen ja maiseman historiasta sekä niissä tapahtuneista muutoksista antaa ulottuvuutta menneisyyteen ja nostaa alueen arvostusta. Kulttuuriympäristöohjelman avulla muun muassa tunnistetaan ominaispiirteitä, joita voidaan hyödyntää maakunnan imagon kehittämisessä. Hyvin hoidetulla kulttuuriympäristöllä voidaan markkinoida maakuntaa kiinnostavana, kestävästi kehittyvänä toimintaympäristönä.

Varsinais-Suomen kulttuuriympäristöohjelma 2010-2015 on päivitys vuonna 1994 laaditulle ohjelmalle ja koostuu nykytilanteen kuvauksesta sekä tavoite- ja toimenpideosasta. Kulttuuriympäristön ja sen historian kuvailu on jätetty edellistä ohjelmaa suppeammaksi; sen sijaan ohjelmaan on koottu kulttuuriympäristön parissa työskenteleviltä toimijoilta artikkeleita, joissa esitellään kulttuuriympäristöä koskevia ajankohtaisia kysymyksiä. Toimijakenttä on laaja, ja ohjelman keskeisenä tavoitteena on lisätä yhteistyötä ja vuorovaikutusta eri toimijoiden välillä.

Ohjelma on suunnattu alueellisille kulttuuriympäristötoimijoille ja kunnille sekä kaikille kulttuuriympäristöasioista kiinnostuneille.

Varsinais-Suomen elinkeino-,
liikenne- ja ympäristökeskus
Ympäristö ja luonnonvarat
Lemminkäisenkatu 14-18 B
PL 523, 20101 Turku
puh. 020 636 0060
www.ely-keskus.fi

ISBN 978-952-257- (painettu)
ISBN 978-952-257- (PDF)

ISSN-L 1798-8004
ISSN 1798-8004 (painettu)
ISSN 1798-8012 (verkkojulkaisu)